

ФІРМА

KAMUNIKAT.Org

Бібліятэчка
Беларускага літаратурнага аб'яднання “Белавежа”

Серыя заснавана ў 1990

Кніга трыццаць другая

Рэдактар
Сакрат Яновіч

Карэктар
Ліна Паўлава

Тэхнічны рэдактар
Павел Бельскі

На вокладцы
Ben Shahn, *The Red Stairway* (фрагмент)

© Copyright by Michał Androsiuk

ISBN 83-85918-24-8

Publikacja wydana dzięki pomocy finansowej
Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska-Białoruś
i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Skład: Wydawnictwo Prymat, Białystok, ul. Św. Rocha 10/105
Druk: Offset-Print, Białystok, ul. Broniewskiego14

Міхась Андрасюк
Ф І Р М А

КАМУНІКАТ.ОРГ

Беласток 2000

Фірма

1 Адважныя мяняюць аблічча свету. І калі ўжо той свет папрыгажэе крышку, калі накіруецца ў пажаданы бок, тады, ідучы на спатканне новым заклікам, менш адважныя прымушаны перайначыць сябе. Рэвалюцыя... Гэта ж яна нябачным дотыкам чарадзейнай палачкі прачку ператварае ў князеўну, пастушка ў афіцэра, а фурману ўручае міністэрскія лейчыны. А потым адступае, пакідаючы поле бою ўсім апошнім. Жвавым, гнуткім, прагным поспехаў. Трэба, аднак, помніць, што час апусташэлага поля не трывае наогул доўга. Вокамгненна пераходзяць з рук у рукі фабрыкі, мяняюцца шыльды з назвамі магазінаў, мяняюцца на гэтых шыльдах і прозвішчы ўласнікаў. Калі не мы, тады хто? — пытаюць адважныя. І гэта добрае пытанне. Хто не са мною, той супраць мяне, — заклікае прыватная ўласнасць. І гэта таксама слушны заклік.

Думка схапіць свой лёс у свае рукі нарадзілася ў Толікавай галаве даўно, мабыць, з канцом васьмідзсятых гадоў. З гэтай ідэяй з'ездзіў у Нямецчыну, працаваў там ці не працаваў — хто ж можа ведаць. Вярнуўся голы. Маркі і долары, маляваныя ў мроях і ў пісьмах, не даехалі дамоў. “Абабралі”, — раскінуў рукі на сустрэчу з жонкай, а яна і паверыла. Плакала потым адну ноч і другую, праклінаючы невядомых зладзеяў, а раніцай падымалася а шостаі і, як раней, маршыравала на фабрыку.

І аказалася — колькі ж праўды было ў матчыных словах! Ці раз яна паўтарала: “Вучыся, сыноч, старайся. З хаты пацягнуць, з кішэні пацягнуць, а з галавы — ніколі”. І вось засталася з нямецкага падарожжа тое якраз, што ў галаве: думка пра ўласны бізнес. Аднак з думкамі бывае не так, як з людзьмі. Чалавек нараджаецца месяцаў дзевяць, а вось думка, асабліва калі няма для яе спецыяльных, фінансавых акушэраў, можа праляжаць у бясконцасці там, дзе яе пачалі. І калі не надта табе пашанцавала, калі ні бацька твой, ні цесць не ўчапіліся раней за бяздонную дзяржаўную касу, прадбачваецца табе даўно правераны шлях

да вялікай уласнасці: першы мільён даводзіцца змахляваць.

Толікава жонка не прыйшла на свет у міністэрскай сям’і, аднак, дзякаваць Богу, пазбірала па сваіх вясковых продках тое, што трэба: ашчаднасць і працавітасць. Можна здагадацца, што якраз з яе кашалька бярэ сваё радаслоўе той магічны, здольны давесці да фартуны, мільён.

Вядома, не быў гэта той самы мільён, пра які пісаў у сваіх інструкцыях пан Рокфелер, хаця за адзінкай ішло як трэба шэсць нулёў. Аднак, тыя ж нулі пісаліся не ў Вашынгтоне, не ў Парыжы, а — у Варшаве. А гэта вялікая розніца! Песімісты гавораць нават, што польская валюта з пачатку дзевяностых гадоў не перавышала ў вартасці паперу, на якой яе друкавалі, трэба ж аднак помніць, што песімісты прыбытковымі справамі не займаюцца. Спажываюць наогул тое, што створаць рукі і розум аптымістаў. А Толік глядзеў на свет аптымістычна. Абцяжараную шасцёркай малалетніх нулёў адзінку паспяхова ператварыў у чорны дыпламат, калькулятар, пяро. Вярнуўся ў ласку шлюбны касцюм, а вось назва фірмы атрымалася цалкам дарма. У бяссонную ноч, з балбатні ўсякіх “міксаў”, “рыксаў”, “дэксаў”, з мораку амаль, яснай бліскавіцай успыхнула “EXPO-Anatol” і так ужо засталася. У свядомасці і дакументах. З націскам на першае “а” ў слове “Анатоль”.

Сядзібу фірма прыдбала пры вуліцы Баторыя, на трэцім паверсе, у непрыкметным блёку, значыць там, дзе яе ўласнік выпаўняў свае штодзённыя, жыццёвыя функцыі. Час ад часу, асабліва ў пачатку месяца здараюцца дні, калі можна напаткаць яе і ў іншым месцы. Найчасцей у кавярні “Верас”.

Значыць, так: з асобай галоўнага героя мы ўжо больш-менш пазнаёмліся. Тое-сёе можам прадбачваць, пра што-небудзь здагадвацца. Сама добрая пара сказаць пару слоў і пра ягоную жонку, але ж апроч таго, што прыйшла яна на свет дзесьці там, на Гайнаўшчыне, у сялянскай сям’і — нічога больш не ведаем. А ў гісторыі фірмы і гэтая постаць мае сваё, неблагое значэнне.

Толікава жонка правароніла карысны момант, калі ўся акаляючая нас рэчаіснасць перастаўлялася на іншы пучок. Такія памылкі не выпраўляюцца. Не схопіць добрага моманту — гэта не тое ж, што прапусціць нейкі цягнік ці аўтобус. Адчакаеш гадзіну-дзве і ўсё-такі паедзеш, куды табе трэба. Спазніўшыся на добры час, да канца жыцця ўжо будзеш маршыраваць — заўжды пешкі і заўжды супраць ветру. З Толікавай жонкай атрымалася ныйначай. Як ахвяра ўласнай разгубленасці, шлыпае яна штодзённа на чужую фабрыку, намагаецца, растрывае прыгажосць і здароўе, а першага дня месяца, за ўсе тыя пакуты, прыносіць дамоў шэсцьсот новых залатовак.

Фірма “EXPO-Anatol”, якая ў іншыя дні бестурботна каўкае час, расклаўшыся на паліцах між раманамі і дэтэктывамі, сённа, бы маладая дзяўчына ў чаканні першай, патаемнай сустрэчы, з самай раніцы рыхтуецца да выхаду. Наводзіць парадкі ў паперах, складае пісьмовыя прылады, ачышчае пячаткі, а пад поўдзень раскошна ўладкоўваецца ў чорныя абдымкі дыпламата. Пачуўшы знаёмыя жончыны крокі і знаёмае бразганне ключамі, падымаецца з тапчана і ён, галоўны дырэктар фірмы. Ва ўмовах ранняга капіталізму кожная датацыя, хай сабе і невялікая, ставіць на ногі. Так кажуць спрактыкаванія і няма падставы ім не верыць.

2 Кавярня “Верас” перажывае цяжкія дні. Рыначны капіталізм рассяў па горадзе шмат такіх гешэфтаў — маленькіх, утульных, з дыскрэтнай музыкай, з культурнай абслугой. Без рызык сустрэчы з гаманлівым, набрынялым танным віном, пралетарыятам, заглядаюць сюды новыя эліты — эканамічныя, палітычныя, а нават і культурныя. Пад глыток “больса”, пад порцыю арыентальнага вінегрэту працягваюцца распачатыя ў фірмовых ці самаўрадавых кабінетах дыскусіі. Бізнес, біржа, аблігацыя, *hossa* і *bessa* — такія, памазаныя таямнічасцю словы перакідваюцца з вуха ў вуха, з вуснаў у вусны. Перакідваюцца шэптам, хаця той-сёй, асабліва малады, пачынаючая акула, крадковымі позіркамі правярае, ці таямнічыя словы выклікаюць пажаданае ўражанне на твары прыгожай пані барменкі.

Пажылыя донжуаны, тыя, хто ад жыцця чаго-небудзь дабіўся, гэту пустую фінансавую лексіку заступаюць больш канкрэтнай зброяй. Залатыя персцені, цяжкія, бліскучыя ланцугі, якія нібы выпадкова высоўваюцца з-пад расшпіленай кашулі. Эх, барацьба ты, жаноча-мужчынская, спрадвечная! Чым даўжэй чалавек у гэтай вайне, тым больш каштоўная кожная адна, нават абы-якая здабыча. І малаважнае, якою цаною.

У малым горадзе колькасць такіх утульных закавулкаў наогул несуразмерная да лічбы патэнцыяльных кліентаў, вось і ўсе тыя “Верасы”, “Цюльпаны”, “Андромеды” вядуць цяжкое, беспардоннае змаганне за чалавечыя душы.

Даручыўшы паліто вымаляванай пані гардэробшчыцы, Толік Рубель мацней сіснуў каштоўны дыпламат і паплыў у абдымкі чырванавата-цмянага святла. У навугольніку, за частаколам лакараванай сасніны, схваўшыся ад позіркаў выпадковых кліентаў, чакаў ужо старшыня суполкі “Фрэйс” пан Ігар Бараба, у прыватнасці, муж кіяскеркі Ірыны

Барабы, бацька тройкі дзетак і адначасова — Талікаў сябар.

— Вітаю пана дырэктара.

— Маё шанаванне пану старшыні.

Гэты цырыманіял, прыпраўлены дозай жартоўнай канфі-дэнцыяльнасці, больш адрасаваўся нешматлікай публіцы, крышку і членам персаналу, ды таксама — не запярэчыш — быў дарункам уласным вушам, уласнай фанабэрыі. Прыемна, калі нехта звяртаецца да цябе поўным пашаны “пан дырэктар”, нават калі гэта не ананімны твой падначалены, а здаўна вядомы, сардэчны Ігар.

Сцвярджэнне, быццам бы Талік і Ігар спажылі супольна бочку солі — было б далёкае ад праўды, аднак, працуючы месяцы два на мясцовай фабрыцы, перагрузілі не адну кучу смаліны. А трэба ж помніць, што супольна нажытыя мазалі на далонях часта ператвараюцца ў моцныя вузлы сяброўства. І калі Талік, заахвочаны расказами пра бізнесы, якія на працягу года перавозяць чалавека з блёкавай кватэры ў палац з басейнам, бразнуў фабрычнымі дзвярыма ды падаўся шукаць лепшы хлеб, сяброўства загадала яму, Ігару, зрабіць такі ж крок. Дом з басейнам аказаўся ілюзіяй, аднак рыба каўкнула прынаду. І вось гэта прынада і Таліка, і Ігара давяла да самастойнасці.

Першая выйшла на свет фірма “EXPO-Anatol”. Яна не выйшла без прычыны, абы толькі паглядзець на залатое сонейка ды падрамантаваць невясёлыя статыстыкі беспрацоўных. Яна з’явілася з канкрэтнай мэтай: на сто працэнтаў забяспечыць бульбаю суседнюю дзяржаву, дзе з-за праліўных дажджоў увачох амаль прападала дабро.

Чулі ў гэтай дзяржаве пра Талікаву фірму ці не чулі — цяжка сказаць. Праўдападобна чулі, бо калі аказалася, што фінансавыя магчымасці фірмы — а гэта абазначае пенсіі цесця, цешчы і жончыну зарплату — няздольныя напоўніць бульбай дзесяць мільёнаў бэбахаў, тады вось кіраўнік успомненай дзяржавы выдаў дэкрэт: забаранялася ісці праліўным дажджам, прынамсі, да Вялікадня. Метэаралогія не падпарадкавалася зямным загадам. Даждзы памацнелі, потым ператварыліся ў град і снег, аж белым пухам прыкрыліся нескранутыя бульбянішчы. Фірма “EXPO” зіму якасці пратрымала. Падмацаваная кабанчыкам з вёскі, дацягнула да Вялікадня, чаго не скажаш пра карміцеля гэтага ж парсюка. Цесць расстаўся са светам у Вялікі пост і быў гэта беспамылковы знак, што датацыі для фірмы паменшацца на працэнтаў, прынамсі, трыццаць тры.

У такіх выпадках песімісты апускаюць рукі, пакідаюць усё на волю лёсу. Аптымісты шукаюць нейкі асэнсаваны выхад і — здараецца — вышэйшая сіла, правільна ацаніўшы і адвагу, і добрыя намеры,

працягвае дапаможную далонь.

У Толікавым выпадку нечаканая сіла не спусцілася з высокіх парогаў, можна сказаць — па паходжанні была гэта зусім зямная моц. На трэці дзень Вялікадня нарадзілася фірма “Фрэйс” і, пачынаючы з сарады, каб не мантачыць часу, шукала салідных, адказных кааператараў.

Узяўшы пад увагу ўсе ранейшыя сувязі, невялікую прастору мястэчка, а нават і тыя супольна нажытыя мазалі, не магло здарыцца так, каб на шляху ў лепшую будучыню гэтыя дзве фірмы размінуліся.

3 “Сродкі, якія фірма «EXPO-Anatol» атрымала сёння ў рамках рэпрэзентацыйнага фонду, гэта не фінансы, а слёзы”, — падумаў галоўны дырэктар, заглядаючы ва ўручанае афіцыянткай меню. Пры такіх умовах дарма спадзявацца на лёгкасць думкі, на фантазію, на нестандартны план дзеяння, словам — на ўсё тое, што з’яўляецца эсенцыяй кожнай справы. Падобная дылема адбывалася і ў душы старшыні суполкі “Фрэйс”. Так, прынамсі, можна здагадацца, бо, прагледзеўшы багатае меню, абодва прадпрыемцы затрымаліся згодна на чорнай каве, пяцідзесяці грамах самай таннай, жытняй гарэлкі і закусы — так паспалітай, што не варта пра яе нават згадаць.

— Значыць, калі добра разумею, фірма разрастаецца? — Ці новы, карычневы пінжак старшыні Барабы быў прычынай такому сцвярджэнню, ці проста дырэктару Рубелю хацелася, асабліва ў прысутнасці маладой, чарнявай афіцыянткі бліснуць магічным словам “фірма” — гэта ўжо яго прыватная таямніца.

— А разрастаецца, разрастаецца. Не забываючы, што ўсё-такі трэба падтрымоўваць і радзімую вытворчасць, — старшыня Бараба пстрыкнуў у шкляначку з айчыннай жытняй, апраўдваючы прысутнасць мала эlegantнага напою ў сваіх далонях. — Варочаць мільёнамі і не адракацца ад свайго. Вось яно, маё крэда. Праўда, пані Аня?

Пані Аня кіўнула галавою ў знак, што крэда такое вельмі слушнае і, паслаўшы шанюўным кліентам службовую ўсмешку, аддалілася на сваё месца. У яе быў дэмакратычны абавязак аднолькава пільна сачыць як за мільянерамі, так і менш багатымі спажыўцамі.

— Та-ак, — палавіна змесціва пяцідзесяціграмавай шкляначкі пералілася ў вантробы пана старшыні, ператварылася ў асалоду і ў цеплыню, і старшыня, быццам бы даючы водгук на нутром пастаўлены пароль, глыбока ўздыхнуў.

— Т-так. Прыемнасць ёсць прыемнасць, але абавязак перш за ўсё.

Чарговы ўжо раз даводзілася выпаўняць ім гэты прафесійны абавязак,

а калі глянуць на тое, што частотнасць згаданых сустрэч стаяла ў глыбокай залежнасці ад дабрачынных жэстаў пані Барабы і пані Рубель, можна здагадацца, што справы пасоўваліся са скорасцю, суразмернай да жаночых кампетэнцыяў у бізнесе.

Аднак, каб нічога не рабілася — таксама не скажаш. Думкі і праекты матэрыялізаваліся, увасабляліся, ператвараліся ў складаныя прагнозы, вылічэнні, бізнес-планы. У залежнасці ад актуальнай кан'юнктуры мяняліся аб'екты зацікаўлення, пранікаліся новыя і новыя абшары гаспадарчай рэчаіснасці, аднак думка, каб што-небудзь рабіць, заставалася ў першапачатковым прататыпе.

— Ведаеш, — старшыня апаражніў шкляначку і нахіліўся бліжэй, каб падкрэсліць неабходную ў такіх выпадках патрэбу таямнічасці, працягваў распачатую думку. — І я, і мой штаб аналізавалі за апошні месяц увесь наш, еўрапейскі рынак пісьмовых прыладаў. — Думка, каб заснаваць гэты саноўны “штаб”, з'явілася ў галаве пана старшыні зараз пасля таго, як шкляначка паказала сваё дно, і была яна, можна сказаць, відавочным доказам карыснага ўздзеяння жытняй гарэлкі на творчае мысленне пана старшыні. — Перакінулі, во, такую горбу паперы, — паказаў рукою вышэй галавы. — І высновы атрымаліся цалкам цікавыя. Цалкам-цалкам. Ведаеш, — нахіліўся бліжэй яшчэ, так, што яго вусны дакраналіся амаль да заружавелага ад зацікаўлення дырэктарскага вуха. — Усе нашы ранейшыя планы з бульбінамі, пшаніцамі, аптовымі магазінамі — адно вялікае гаў-но.

— Значыць, што? — Дырэктарскае зацікаўленне пачынала ўжо ступаць на новую, пакуль невядомую сцежку. Цяпер, калі і другая шкляначка апаражнілася ў натурай прадбачаным месцы, ніякая дарога, нават самая таямнічая, не ўяўлялася ні далёкай, ні страшнай.

— Алоўкі, брат. Вось што! Магчымасці — кажу табе! Як адсюль па Уладзівасток. Алоўкі!!

І старшыня, і пан дырэктар падпілі ўжо някепска, пані Аня штораз курсавала з чарговымі пяцідзсяткамі, а кожны яе візіт у вачах пана дырэктара і пана старшыні павялічваў амаль за лінію далягляду бясконцыя радкі каляровых алоўкаў. Аптовія магазіны адкрываліся ў Маскве і ў Парыжы, запаўняліся алоўкамі ўсіх гатункаў, памераў і колераў.

— Мой штаб працуе, браток. Што я кажу — штаб?! Армія, браток. Ар-мі-я! Такая во, — заціснутым кулаком паказаў магутнасць сваіх вытворчых службаў і калі б, выпадкова, нейкі кіраўнік канкурэнцыйнай аловачнай фірмы ўбачыў гэты жэст, ён, не чакаючы ні хвіліны, выйшаў бы адсюль. На тое толькі, каб закінуць на шыю пятлю ды не быць

сведкам уласнага банкруцтва.

— Мае людзі, ты ня бойсь, спраўляюцца не горш за тваіх, — дырэктар чхнуў у шкляначку, а ягоная галава апусцілася яшчэ ніжэй, паглыбляючыся амаль у астанкі таннай закускі. — Шмат людзей у мяне. Так папраўдзе і сам не ведаю, колькі іх. А трэба, дык будзе больш. — За гэты вечар пан Рубель узяў на працу пару тысяч новых людзей і калі б не факт, што жончына датацыя паказала сумнае дно, да поўначы, можна спадзявацца, вырашыў бы праблемы ўсіх беспрацоўных. Як у Гайнаўцы, так і ў недалёкім Бельску.

А на вуліцы алоўкі — фіялетавыя, жоўтыя, чырвоныя — гуртаваліся ўжо, фарміраваліся ў рады, шарэнгі, калоны. З песняй на вуснах, з горда выпнутымі грудзьмі, з галоўкамі, узнятымі да зорнага неба, маршыравалі, заціскалі каляровую пятлю кругом таго, хто паклікаў іх на свет божы.

Пан дырэктар стараўся выбрацца з аловачнага акружэння, ступіў налева і направа, наперад і назад, аж канчаткова змораны зваліўся пад ахутаны інеем куст, дзе і заціх.

4 Бразгат ключоў уварваўся ў глыбокі, бестурботны сон. “Будзі гэтага зас... дырэктара”, — быццам з другога свету даляцеў чыйсьці незнаёмы голас і Толік, перамагаючы манатонны шум у галаве, пралупіў вочы. Замест шпалераў — ружовых, у вялікія, лапушыстыя кветкі — голая, светла-зялёная сцяна, а ў месцы, дзе здавён-даўна са шлюбнага партрэта спаглядзілі на свет пані і пан Рубель, хтосьці, абмінаючы ўсе законы каліграфіі, накрамзоліў: “Быў тут Колька Дынкс”. Ніжэй стаяла яшчэ і дата, аднак дачытаць яе, з пазіцыі супрацьлеглай сцяны, не было магчымасці. Так і давядзецца нам застацца ў глыбокім няведанні, калі ж ён, славуты Колька Дынкс, удастоіў гэтае месца сваёй асобай.

Тым часам дырэктар Рубель, прабіваючыся цераз кардоны салодкай непрытомнасці, стараўся ўзнавіць у памяці заканчэнне апошняга вечара. Не зважаючы на мазгавыя намаганні, шчырыя і натужлівыя, вобраз атрымоўваўся, бы на вадзе. Хісткі, змазаны, недарэчны.

— Канец балю, rapno lalu, — вусаты паліцыянт бесцырымонна адчыніў дзверы. — Выспаў норму, дык пад’ём, пан дырэктар. Гі-гі-гі, — выскаліў зубы. — А ведаеш, такіх дырэктараў замёрзла нам гэтай восенню ўжо пару дзесяткаў. Маеш шчасце, што якраз тамака патруль з’явіўся. Падрамантаваў бы статыстыку, сукіні кот.

Былі ўжо ў калідоры і апошняя вусаты кіраваў не Толіку, а свайму калегу, які побач змагаўся з суседнімі дзвярыма.

— П’янюгі, іхняя маць, — плюнуў пад ногі той, які з суседняй камеры рыхтаваў на волю яшчэ адну падмарожаную душу.

Толіку зрабілася прыкра. Як жа бесцерымонна, як легкадумна праводзіцца дэградацыя з функцыі галоўнага дырэктара на пасаду п’янюгі і сукінага ката. Дык і чыімі яшчэ рукамі!

Далёкім рэхам вярнуўся ўспамін апошняга вечара. Распалены Млечны Шлях – як гарачае кавальскае жалеза. Месяц булаватым молатам пастуквае з-за вуха ў зорную бель, моцна, аж кружыцца неба, аж іскрыны падаюць на зямлю. І раптам у гэты касмічны краявід урываюцца тры шапкі, шасцёрка рук адрывае ад тратуара нейкую постаць і, не звяртаючы ўвагі, што расцягнутая на зямлі асоба рэкамендуецца дырэктарам паважанай фірмы ды абяцае з самай раніцы заняцца нахабнымі стражамі парадку, праклінаюць увесь свет і свой паліцэйскі лёс.

З такімі вось успамінамі, ступаючы следам за вусатым правадніком, дабрыў Толік да сядзібы дзяжурнага афіцэра. Гаркаваты арагат ранішняй кавы мяшаўся тут з кіслатою спацелых пасля ўсяночнай службы мундзіраў, бесперапынна заходзіў хтосьці або выходзіў, раз за разам азваўся тэлефон. Найсапраўднейшы манеж.

— Падпішыцеся тут, і тут, і яшчэ тут, — тонкі, амаль па-жаночаму далікатны палец паказаў месца, дзе трэба паставіць аўтограф.— Паліто — штурк адзін. Дыпламат — штурк адзін. Шнуроўкі — штурк два. Грошы — злотых адзін, грошаў сорак пяць. Сыходзіцца? І яшчэ рахунак.

Сыходзіцца ўсё, можа толькі паліто — у выніку сустрэчы з гарадскім тратуарам страціла свой беззаганны, належны дырэктарскай вопратцы фасон. І ўсё ж такі дамагацца, каб вярнулі вам гардэроб у нескранутай форме, няма сэнсу. Тутака не пральня, а зусім іншая ўстанова. Бяры, Толік, што табе даюць і маршыруй дамоў, туды, дзе жонка прагульваецца з кутка ў куток, раз за разам нервова паглядаючы на гадзіннік. А даўно ёй трэба быць на фабрыцы.

Раніца прывітала нашага дырэктара халоднымі, марознымі воплескамі. Асцярожна, каб не пакаўзнуцца, спусціўся па лесвіцы, прайшоў ля помніка ўсім міліцыянтам і паліцыянтам і, мінуўшы скрыжаванне, накіраваўся на вуліцу Баторыя. Туды, дзе з-за ліпавых прысадаў белымі, не так даўно адноўленымі тынкамі яснее знаёмы блёк. Мінаючы нешматлікіх прахожых, мімавольна апускаў галаву, глядзеў у другі бок, у тратуар. Здавалася чамусьці, што ўсе напатканья людзі, калі не ведаюць, дык прынамсі здагадваюцца пра ягоную ганьбу і, адышоўшы крок ці два, іранічна ўсміхаюцца, цешацца ў думках чужой бядзе, а потым, ужо ў цёплых кватэрах расказваюць жонкам, як гэта такі

вось дырэктар брыў раніцою з камісарыята паліцыі непаголены, брудны і змораны. І тыцкаюць пад жончыны насы свае бліскучыя, пульхныя шчокі, каб не было ніякіх сумненняў, хто тут чалавек прыстойны, а хто апошні маральны анучнік.

Так вось ішоў Толік, бы маладая паненка, калі пасля ўсяночнай гульні, пасля вясёлых хіхаў і хахаў, неадкладна даводзіцца ёй ступаць супроць чорнай рэчаіснасці. І з кожным крокам курчыцца весялосць, а самаўпэўненасць, з вечара неабмежаваная, цяпер ператвараецца ў вялікае сумненне: што будзе далей і — што мама скажа.

Пра сустрэчу з маці наш дырэктар напэўна не думаў — яна ж даўно між анёлаў ужо і зрэдку толькі наглядае за сынавымі поспехамі. Ён думаў пра сустрэчу з жонкай.

Уцякаючы ад лістападаўскага холаду, дырэктарская рука напаролася на штосьці незнаёмае. Там, у цёплай глыбіні кішэні, як доказ прамантачанаму дзявоцтву, спачываў рахунак за гасцініцу. Думка, што гэты непрыкметны шматок паперы паглыне трэцюю частку жончынай выплаты, цяжкім, свінцовым холадам паплыла ў ногі. Як жа хацелася, каб дарога дамоў расцягнулася ў бясконцасць, каб так было, што чалавеку нікуды не трэба вяртацца, а толькі ісці ды ісці, без патрэбы, без мэты.

Недарэчнае жаданне. Даўно абмералі нашу зямлю, а кожны яе лапiк, сантыметр за сантыметрам, запісалі ў адпаведных кнігах бяздушныя бунгалтары прасторы.

Ступай, Толік, на сваю галгофу. Альтэрнатывы няма.

5 Шчаслівыя здарэнні сунуцца ў свет адзінока і найчасцей абмінаюць твой дом. А калі час ад часу здарыцца нейкі прыязны грукат у дзверы, зрываешся з канапы, бяжыш, адчыняеш і — аказваецца — не табе стукаюць, а суседу! І як ні стараешся, не можаш зразумець: чым гэты непрыкметны чалавек з-за сцяны заслужыў такі гонар? А благія здарэнні заўжды маршыруюць парамі і з блытаніны мільёнаў адрасоў твой якраз вылузваюць беспамылкова.

— Я здаюся, — сказала пані Рубель, перачытаўшы законнае пасведчанне, у якім ясна гаварылася, што яе муж, грамадзянін Анатоль Рубель, апошняю ноч правёў не ў абдымках распуснай, бліжэй неакрэсленай палобойніцы, а пад чуйным вокам улады. Суцяшэнне невялікае, але ўсё-такі суцяшэнне. І, можа, каўкнулася б горкая пілюлька, калі б не той рахунак.

— Я здаюся. Адыходжу. — Яна пералічыла прамантачаную мужам

суму, дадала і той сціплы, але ж зусім легальны, згодна з планам прагуляны рэпрэзентацыйны фонд, і ўсё, што атрымалася, падказвала такі васьм выхад. Выхад у дзверы.

Дырэктар ляжаў на канапе. Душа голасам ціхім і нясмелым прапанавала падняцца, падысці да жонкі, абняць, прасіць даравання. Аднак гэты разумны загад душы не быў выслуханы. Целу — асабліва пасля сустрэчы з цвёрдымі паліцэйскімі нарамі — было цяпер вельмі добра. Яно аддыхвалася, усоўвалася ў знаёмую мяккасць падушкі, лашчылася да цёплай коўдры, нашэптвала пяшчотныя словы беламу, як снег, прасціраду.

Тым часам вопратка пані Рубель няспынным ручайком перамяшчалася з шафы ў падарожныя чамаданы. І кожная сукенка, кожная блузачка, кожны швэдрок, знікаючы ў чорнай пашчы чамадана, пакідалі на дырэктаравай душы балючы шрам. Душа, ашаламленая зручным становішчам цела, захліпала, заплакала і — заснула.

Калі разбудзілася, нейкія чужыя людзі выносілі з кватэры шафу. Стэлаж, дзе пад бокам рамансаў і дэтэктываў знаходзіў прыстанішча багаты архіў фірмы “EXPO-Anatol”, паспеў, відаць, перасяліцца на новае жытло ўжо раней. У месцы, дзе стаяў ён, засталася белая пляма падлогі. На гэтай пляме, бы раз’еханая варона, раскінуўшы чорныя крылы, спачываў дыпламат. Лісты паперы разляцеліся кожны ў свой бок, на складаных вылічэннях, на бізнес-планах бруднымі пячаткамі ганьбы адціснуліся чаравікі грузчыкаў.

Людзі з шафай пайшлі ўжо, і дырэктар застаўся сам, адзін. Кватэра, пазбаўленая мэблі, здалася цяпер ненатуральна вялікай. З гэтай раптоўна пашыранай прасторы выпаўзала-разрасталася глухая самота. Запаўняла кухню, пакоі, калідор, быццам бы старалася даказаць пану Рубелю, што апроч яго не астаўся ў свеце жывы чалавек.

І васьм гэты апошні з жывых звалокся цяпер з канапы, схіліўся над сумнымі астанкамі фірмы і, не спяшаючы, далікатна, быццам бы ўладкоўваў у дамавіну нябожчыка, пачаў складаць свае планы і надзеі ў халодныя абдымкі аганьбаванага дыпламата.

Фірма не выратавалася. Капіталізм мае свае непахісныя законы і кожны, хто спадзяецца на дзяржаўныя ці нейкія іншыя датацыі — спадзяецца дарма.

Першага дня снежня старшыня фірмы “Фрэйс”, пан Ігар Бараба, згодна са звычкай, апынуўся ў кавярні “Верас”. За апошні месяц ён дакладна перапрацаваў сітуацыю на рынку пісьмовых прыладаў і аказалася, што перспектывы не такія тут шырокія, як раней гэта ўяўлялася. Пераацэнены штаб праваліў справу, ды адно цяпер

суцяшэнне, што згаданыя людзі не павялічваюць ужо маёнтак пана Ігара, а падмацоўваюць шэрагі беспрацоўных. Няма сантыментаў там, дзе ўладарыць эканоміка. Так думаў пан Бараба, і такімі навінамі хацеў падзяліцца з панам дырэктарам. Дый шукаць новы абшар дзеяння.

Вечар апусціўся на дахі мястэчка і, перамешваючы цяжкі, сырны як на адлігу морак з удушлівым смуродам спаленага вугалю, сыходзіў ніжэй. Жоўта-лыпатымі зіркачамі клікалі апошніх прахожых цёплыя кватэры. Старшыня чакаў дарма. Як гэта здарылася, што ён, бывалы ў свеце бізнесу чалавек, а ў прыватнасці і сябра Толіку Рубелю, не ведаў пра тое, што было добра вядомае ўсяму мястэчку?

Бо, хаця і не кожнаму з нас давялося спаткацца з фірмай “ЕХРО”, аднак чуткі пра сямейную катастрофу спадарства Рубеляў запаўзлі туды, куды трэба, як і туды, дзе такое патрэбы не было. Распаўзацца весткам дапамагала і сама пані Рубель. “Во як жывецца”, — узяўшыся за бокі, яна дэманстравала сваё новае становішча. І праўда. Алекаваўся ж гэтай паняй не хто іншы, як яе працадавец, а цяпер нават, можна сказаць, супольнік — Сцяпан Малафіга. Так і кажуць. Забяспечваюць цукеркамі ўсе адпустовыя кірмашы, дораць саладосці іншым, ды і сабе хапае. Хай так будзе. Аднак, пра што сёння пані Рубель і не здагадваецца, лёс пакажа ёй не адну, і не малую, фігу-дулю.

Толікава цётка, якая ад вайны жыве сабе ў багатай Нямецчыне, цётка, у якое няма ні дзяцей, ні іншых турбот — у недалёкай будучыні пераселіцца ў яшчэ лепшы свет. Як адзіны спадчыннік, Анатоль Рубель паедзе ў далёкі Гамбург і — навучаны вопытам — на паваротным шляху абміне ўсе зладзейскія пасткі. Ягоная няўступлівасць і настойлівасць, падбадзёраная нямецкімі маркамі, будзе надалей будаваць наш радзімы капіталізм. А калі праваліцца салодкі бізнес, калі пані Рубель, сумна апусціўшы галаву, застукне ў знаёмую кватэру, асоба, якая адчыніць ёй дзверы, акажацца зусім незнаёмая.

— Чаго? — папраўляючы скупы халацік спытае маладая дзяўчына. Пані Рубель гэту дзяўчыну не распознае, але мы сустрэкалі яе ўжо раней, у кавярні “Верас” і адразу здагадаемся, што стаіць перад намі пані Аня. Пакуль раз і назаўжды зачыняцца дзверы, пані Рубель паспее яшчэ прыкмеціць, як яе былы муж ляжыць на канапе і бестурботна чытае газету.

(Снежань, 1998)

Гульня ў каханне

1 Юрась загахаўся ў Валянціну ў панядзелак раніцай. Яшчэ ў нядзелю, ноччу, калі з'явілася ў ягоным сне, абьякавая зусім і чужая, як жа хацелася разбудзіцца, выгнаць са свядомасці, здзьмухнуць з вачэй душы нахабны прывід.

Жанчына не адступала. Распранаючыся з бязважкіх фінціклошкаў, як вопытная танцорка-натуршчыца, лёгкім, балетным крокам перапраўлялася з аднаго на другі бераг сну. Першая на паўпразрысты паркет зляцела шоўкавая блузачка, адсланяючы карункавыя сакрэты бюстгальтэра. Следам блузачкі пайшла і кароценькая летняя спадніца і Юрасю, які ўсё яшчэ намагаўся адагнаць ад сябе непрыстойны міраж, раптам зрабілася неяк цікава. Ён адчуў, як прыхоўваемая ў найдалейшых закавулках, сарамлівая і грэшная старонка быцця, разрастаецца, паглынаючы ўсё, што ў чалавечай душы светлае, далікатнае і безабароннае. Быццам бы месячны цень насоўваўся на сонечны круг, беручы ў палон неналежныя сабе прасторы жыцця.

Страх і цікавасць спляліся ў адно, і страх, як гэта заўжды бывае, калі першы раз ступаем на невядомую сцежку, пачаў нябачна, бесперапынна адступаць, даючы перавагу безразумнай цікавасці.

Тым часам бюстгальтэр зляцеў на вытканы з імглы паркет і, склаўшы карункавыя крылы, бы пазбаўлены прасторы птах, знерухомеў пад ступнямі танцоркі.

Юрась з'ехаў вачыма ўслед за карункавай птушкай, а потым ягоныя вочы цяля за цяляй пачалі падымацца па драбіне ў бясконцасць доўгіх ног. На вышыні каленяў вочы прытрымаліся. Нейкая моц, якісь голас разважлівасці ці не апошні раз азваўся, загадаў спыніцца, вярнуцца назад, на шлях чыстаты і прыстойнасці. А другая моц, магнітная і чорная, цягнула зрок у атласныя абшары жаночых сцёгнаў, і вышэй яшчэ, туды, дзе за кучаравасцю трохвугольнай вуалі, хаваюцца смеласць і сорам, быт і знішчэнне.

Усё ж такі, гнаны апошнімі штуршкамі цвярозасці, ледзь прашмыгнуў па шоўкавай гладзі трусікаў і, пераступіўшы закруглены далягляд

падбрушша, выплыў на прасторныя пласкагор'і жывата, на пружыністыя ўзгоркі грудзей, аж стромкімі адхонамі апусціўся на доўгую сцяжыну шыі, на расхіленыя ў распуснай усмешцы вусны. Іхнія вочы спаткаліся. Жанчына не адварнула вачэй. Глядзела, а ў зрэнках яе было штосьці цёплае і небяспечнае, нейкі зачараваны кліч бяздоння, калі малавопытнаму вандроўцу загадвае бухнуцца галавою ўніз. І на нішто не глядзець. З-за шырмы, непранікальнай і шчыльнай, якое вокам не дагледзіш і рукою не кранеш, з-за заслоны, тканай чаўнаком рэчаіснасці, пераплеценай бліскучымі ніткамі ўяўлення, адазвалася музыка. Лагоднае, поўнае спакою балеро.

Жанчына калыхалася ў такт гэтай музыкі. Доўгапальцыя далоні скрыжоўваліся на грудзёх. Хвіліну, якая Юрасю здавалася вечнасцю, вандравалі мядзянымі ўзгоркамі. І ўзгоркі набліжаліся адзін да другога, аддаляліся, набліжаліся зноў, аж аб'яднаньня ў найвышэйшую на зямлі гару, стрэлілі ў прастрань дзвюма вяршынямі, да чырвані раз'юшаных саскоў.

Доўгапальцыя далоні пабеглі ніжэй. Слізганулі па гладкай роўнядзі жывата хуценька, ледзь крануўшы атласавую гладзь, напаткалі ўгнуцасць таліі і — быццам страціўшы раўнавагу — прытрымаліся. А потым, вобмацкам шукаючы шлях, ступілі на раскідзістыя абалоны клубоў, паглыбіліся ў змрочныя сакрэты трусікаў. Жанчына ступіла ў Юрасеў бок, адзін крок, другі. Скручаныя ў мяккі, расцяглівы абруч трусікі былі ўжо ў палове дарогі між каленямі і месцам звычайнага кватаравання і ўсё яшчэ, згодна са спакуслівым клічам балеро, крылілі ніжэй і ніжэй. Чароўная музыка. Юрась слухаў і было яму ўсё адно, якія аркестры — анельскія ці чортаўскія — выкрэсваюць са сваіх зазімных струн аднолькава ж зазімныя ноты.

Музыка, якая ў першых тактах была шэптам соннага акіяна, цяпер мацнела. Далікатная, ледзь парушаная ветрам хваля, з кожнай нотай нарасталала, даганяла папярэдняю, брала яе пад сябе, уздымалася вышэй і, пераўтварыўшыся ў чыстую, запененую злосць, з віскам выскоквала на бераг. Ударыла яшчэ раз, і яшчэ, аж, у рэшце рэшт, канчаткова раз'юшаная, згуртавала ўсе сілы і апошнім ударам змяла з паверхні сну паўпрапрысты паркет, танцорку і аркестр.

Будзільнік, як заўжды, азваўся а шостаі гадзіне раніцы.

2 На працу ішлі два Юрасі. Першы, як заўсёды, ступаў саноўна, кланяўся знаёмым, рабіў у думках каштоўныя занатоўкі — можна

сказаць — наносіў на карту памяці ўсе новыя і старыя дзіркі ў тратуарах, а потым, у бюро, як адказны за стан гарадскіх дарог, гартаў тыя дзіравыя накіды, перакладаў іх з кутка ў куток, каб з-за недахопу фінансавых сродкаў канчаткова адкласці на лепшы час.

Другі Юрась ішоў быццам бы побач. Забываючы пра належную магістрацкай асобе пашану, ногі беглі падскокам, круцілі дзіўныя фігуры, налева ступалі і направа, і, глянуўшы на гэту дзіўную фізкультуру, можна было падумаць, што кожная адна нага не мае іншых клопатаў, як толькі ўчыніць прыкрасць сваёй суседцы. Часам, калі насустрач крочыла асоба жаночага полу, ачумелыя дашчэнтку ногі спыняліся. Непаслухмяная шыя накіроўвала галаву ў бок зусім нязгодны з напрамкам маршруту, а вочы, вылузаўшыся з распаленай галавы, беглі за незнаёмай, абступалі яе, абмацвалі, абнохвалі, і, вярнуўшыся, заяўлялі з пагардлівай усмешкай: „Э там, куды там такой да Валянціны”.

Тым часам Першы Юрась крочыў зусім правільна, намагаючыся не звяртаць увагу на сепаратысцкія схільнасці цёмнай паловы сваёй падсвядомасці. Дзіўныя сны сняцца людзям, думаў. Нават паважанаму кіраўніку магістрацкай управы, чалавеку з навуковым званнем, адказнаму за сектар гарадскіх дарог з тратуарамі ўключна, прычаўпецца такое, што і прызнацца сорам. Дзякуй богу, гадзіннік празваніў у час, іначай — хто ведае, у які бок пайшлі б здарэнні.

— А памятаеш гэты перчык ніжэй пупка? — Другі Юрась уключыўся ў разважанні пра нечаканасці, якія нясе з сабою, здаецца, звычайнае дзеянне, сон. — А яшчэ адзін перчычак, зусім маленькі, сантыметраў пяць налева ад правага саска, памятаеш? Раскошны! — адказаў сам сабе. На такое дыктум Першы Юрась пачырванеў. Бо і фактычна, хочаш ці не, а вось гэтыя дзве радзімкі заеліся ў памяць і сядзелі там, як дзве ліхія скулы на дашчэнтку здравым арганізме адказнага за вулічны сектар кіраўніка.

— Сны — адзінае, што належыць мне, — успомнілася дзесьці прачытанае. — І ўсім іншым уваход у мае сны забаронены. Валя. Валечка. Валюня, — перабіраючы смешна нагамі, Другі Юрась забягаў наперад Першаму, салодзіста ўсміхаўся. — Здавалася, звычайнае імя. А тут, бачыш, якое прыемнае яно, якое цёплае!

— Факт фактам, не сказаць, імя прыемнае, — згадзіўся Першы.

— Ды і асоба, го-го, — цмокнуў Другі.

— А як танцуе, — Першы Юрась міжвольна пачаў гутарку і раптам, зусім ужо ўголас, засмяўся: — Вось чорт дурны! Стары, а дурны. Адкуль жа мне ведаць пра яе танцавальныя здольнасці? Во, зараз будзем у бюро. Скажу: Дзень добры пані Валянціне. Дайце мне, калі ласка,

апошнія скаргі жыхароў такое і такое вуліцы. Будзем разглядаць, што і як.

А Другі Юрась на тое:

— Сказаць трэба вось так: Добрай раніцы, каханая мая. Ну, не ўставай, не трэба. Я сам усё. Я ж ведаю, ноч у цябе бяссонная. Каму ж лепей ведаць, як не мне. Ты пасядзі, а я ўсё сам.

А потым да яе вуснаў трэ прыкласці гарачы пацалунак. Вось як трэба, а не службовае “дзень добры пані Валянціне”, — Другі Юрась даў сваю канцэпцыю ранішняй сустрэчы.

А потым, ужо пад дзвярыма магістрата, абодва яны, мала спрактыкавання ў мужчынска-жаночых справах, паблыталі ўсё, перакрунулі і, аб’яднаўшыся ў адну постаць, пераступілі парогі бюро.

— Дзень добры каханай Валянціне, — Юрась працягнуў руку, схпіў яе белую, доўгапальчую далонь і прыклаў да гэтай жа далоні размашысты пацалунак.

— Дзень добры, пане кіраўнік, — глянула яна дзіўна неяк, зусім не так як у сне. Руку, ашаломленую нечаканым пацалункам, хавала за плячыма, стаяла, не ведаючы, што далей рабіць.

— Сядайце, калі ласка. Ноч жа, як ведаю, бяссонная... — не скончыў. Першы Юрась узяў якраз перавагу над Другім і, зразумеўшы нязручнае становішча, успомніў пра тэрміновую сустрэчу з кіраўніком фінансавага сектара ды сышоў у невядомым напрамку.

Наступнай ноччу Валянціна не з’явілася ў Юрасевым сне. Раніцою на працу падвёз яе муж. Пад магістрацкімі вокнамі, побач машыны, развіталіся чуліва неяк, і Юрасю, які з-за шыбы глядзеў за іхнімі інтымнымі жэстамі, зрабілася смутна. Ён кепска падумаў пра ўвесь жаночы род, пра характэрную гэтаму ж роду непастаяннасць і пра какетлівасць, якую мужчыны па наіўнасці сваёй лічаць грацыяй.

Пад раніцу Юрасю сніліся нейкія кашмары, быццам бы ўзлазіў ён на магутную, мядзяную гару і клубком каціўся з яе ўніз, а гара разрасталася, павышталася, аж крануўшы верхавінаю зор, пачала стрэсваць іх у сухую траву. І трава загарэлася залатымі промнямі. З агню і з дыму выбіраўся да белага золку, пакуль будзільнік не азваўся выратавальным позванам. Такія сны паўтараліся амаль увесь тыдзень, а ноччу з нядзелі на панядзелак зноў прыйшла Валянціна і карыстаючыся нагодаю, што будзільнік якраз сапсаваўся, зрабіла і тыя крокі, якіх не паспела зрабіць раней.

3 На працу Юрась спазніўся. Калі зайшоў у бюро, Валянціна была ўжо на сваім месцы, сядзела за сталом і гартала службовыя справы.

Шкада, што быў гэта толькі сон, падумаў, паглядаючы на белыя кудзеркі. Усё-такі, з-над папераў, крадком, быццам ад страху, што нямыя позіркі здрадзяць яму, сачыў за жанчынай. Дзесь, калісь — не памятае ўжо, дзе і калі — чуў такое вось: на жаночых шчоках, як след ад распуснай ночы, застаюцца далікатныя, цяністыя далінкі, і ён шукаў тых сляды — здаецца, бачыў іх, няўмела замаскіраваныя пластамі пудры. Вочы забегалі ніжэй, на летнюю блузачку, на кароценькую спаднічку, і Валянціна, быццам адчуваючы іх нахабнае ступанне, міжвольна павандравала рукою пад столік. Доўгія пальцы прыгладзілі спаднічку, абцягнулі яе ніжэй, стараліся прыхаваць тое, што чужым вачам бачыць не належыцца.

Усміхнуўся думцы пра жаночую какетлівасць. Якая ж тут таямніца, калі між намі адбылося ўсё, што між мужчынам і жанчынай здарыцца можа. Падняўся з крэсла, падышоў бліжэй. Глядзеў на жаночыя плечы, схіленыя над пісьмовым сталом. Бязрукае ўяўленне спраўна расшпільвала каляровую блузачку. З-пад шаўковай тканіны паказалася далікатная бель. Знаёмая, блізкая. Рука, ігнаруючы разумныя загады, паднялася, пабегла ўздоўж шоўкавай роўнядзі.

Валянціна падхапілася з крэсла. Стаяла побач, выпрастаная, напружаная.

— Пане кіраўнік, — у словах, якія вярталі цвярозасць, было і здзіўленне, і разгубленасць, і штосьці яшчэ — здзіўнае, нязручнае.

— Прабачце, — прашаптаў, адступаючы на сваё месца.

Ноччу вярнуліся кашмары, Валянціны не было, затое раніцай з’явілася на працы ў кампаніі мужа. Рослы, дваццаціпяцігадовы мужчына пакруціўся па бюро моўчкі, час ад часу паглядаючы ў Юрасеў бок, і былі гэты найдаўжэйшыя хвіліны ў Юрасевым жыцці. Ён думаў пра сябе, як пра самую агідную істоту, якая, карыстаючыся службовымі інструментамі, намагаецца знішчыць падначаленую сабе асобу, разбурыць яе шчасце і сямейны спакой. І рашыў ніколі больш не карыстацца такімі нагодамі. У будзённыя ночы, з характэрным пакутніку самаадрачэннем узлазіў на мядзяную гару, каціўся ўніз, уцякаў з агню і дыму. Раніцай маршыраваў у бюро, здароўкаўся са знаёмымі, лічыў новыя дзіркі ў тратуары, і гэтыя дзіркі хадзілі за ім увесь дзень. Штурхалі ў плечы, калолі ў вочы, дамагаліся канкрэтнага рашэння наконт сваёй будучыні.

Ноччу з нядзелі на панядзелак вярнулася Валянціна і ўвесь дакладна апрацаваны свет пацалункамі і пяшчотамі перавярнула дагары нагамі. На працы ён паводзіў сябе зусім прыстойна. Час ад часу паглядаў на супрацоўніцу, стараўся зразумець, адкуль бярэцца яна, жаночая

двудушнасьць. Пра здарэнні апошняй ночы ні жэстам, ні словам не ўзгадваў. А вечарам не стрымаўся. Набраў нумар і пазваніў Валянціне. Гаспадар, які толькі што вярнуўся з камандзіроўкі, падняў трубку.

— Ты — мая. Так ці сяк. Апошняя ноччу, не запырэчыш, мы былі разам. І тыдзень назад. І яшчэ раней. Я кахаю. Я не магу жыць без тваіх радзімак. Гэтай, што ніжэй пупа, і гэтай маленькай-маленькай, ведаеш дзе. — Выкінуўшы з сябе такія словы, Юрасю зрабілася ўсё адно, што здарыцца заўтра. Не чакаючы адказу, паклаў трубку і пайшоў спаць. У гэту ноч не ўзлазіў на мядзяную гару, не выбіраўся ні з агню, ні з дыму. Прагульваўся па шырокіх лугах, рваў кветкі, лавіў матылькоў. Кветкі і матылі пераўтвараліся ў салодкія вусны, у руплівыя далоні. Гэтымі вуснамі, гэтымі далонямі Валянціна вяла Юрася на вяршыны воблакаў, бялейшыя за снег, лагаднейшыя за дотык майскага ветру.

У той час, калі Юрась бестурботна гойсаў за матылькамі, у цэнтры горада, у кватэры на другім паверсе, між Валянцінай і яе законным мужам зацягвалася сур’ёзная размова. Вынік гутаркі атрымаўся такі, што жанчына прыхварэла. Хвароба не была з гатунку цяжкіх, якім трэба шпітальнае лячэнне. От, звычайнае недамаганне на пункце часовай страты прыгажосці, больш яно дакучае, чым баліць, ды на працяг тыдня выключае жанчыну з усякіх публічных спраў.

Дзякуй богу, падобныя гутаркі ў гэтай сям’і раней не здараліся. Муж, маласпрактыкаваны ў мастацтве руйнавання жаночага цела, закончыў справу адным, затое вельмі трашна ў наваколлі вока пастаўленым сіяком, а прытым папрасіў прабачэння і адправіўся ў чарговую камандзіроўку.

„Без віны Валянціна, — думаў, аднак, муж. — Ніколі, ні жэстам, ні словам не ашукала мяне. З другога боку — хто ведае? Адкуль жа гэты сабачы сын так дакладна абазнаны з яе таямніцамі. Радзімкі, перчыкі. Эх, радзімкі”, — такія думкі таўкліся ў мужавай галаве. На шляху ў далёкі Познань так і не паспеў рассудзіць: вінавата жонка ці зусім без прычыны атрымала пад вока каляровую фінфу. Не ведае, пэўна, і па сённяшні дзень ды, на ўсякі выпадак, застаецца ў тым жа Познані ўжо чарговы год.

А Юрась? Па медычных прычынах на пенсіі Юрась. Шпацыруе вуліцамі, бывае — і ў магістрат загляне, аднак у тыя дзверы, дзе кіраўніком, адказным за гарадскія дарогі працуе пані Валянціна, не заходзіць Юрась.

Кажуць — усё ж пашанцавала жанчыне. Прынамсі, службова. Дык і нам, звычайным жыхарам: не так даўно па цэнтральнай вуліцы ўклалі новыя, каляровыя траттары.

Бар “У Алеся”

Раніца

Калі раніцай выходзіце на вуліцу і калі гэтая вуліца называецца Кругагаловая, можаце заняцца гутаркай, любымі думкамі, можаце захапляцца архітэктурай, птушыным шчэбэтам ці яшчэ чым-небудзь. Кіраванне пакіньце нагам, а яны беспамылкова завядуць вас пад акуратненькі будыначак з белай цэглы, прыкрыты чырвонай шведскай бляхаю. Акружаны шматпавярховымі блёкамі, нізкі і прысадзісты, без лішніх пачуццяў прыніжанасці, магчыма, найвышэй задзірае гэту сваю шведскую шапку. Глянце яшчэ на шыльду: калі там напісана “Бар у Алеся”, значыць — вы прыехалі. Застаецца толькі адчыніць дзверы, увайсці і прысесці за драўляным, лакіраваным на жоўты колер столікам. Нагам, за іхнюю беспамылковую працу, таксама належыцца грунтоўны адпачынак.

У Алеся, пакуль што, вялікага натоўпу няма. Дзядзька Кандрат, каледж на пенсіі, даўно справіўся з прыватнымі і службовымі справамі, заходзіць сюды часценька, бывае, што з самай раніцы. Гэта прыхільны і прязны свету чалавек, не называйце яго толькі чыгуначнікам. Слова чыгуначнік гучыць у Кандратавых вушах зусім як анучнік, а гэтага ён вельмі не любіць.

Дзядзька Кандрат кожную гутарку пачынае больш-менш так:

— Мала плацяць. Каб мне, ведаеце, хаця адзін грош палічылі за кожны праеханы кіламетр...

Меркаваўшы па Кандратавых вачах, замглёных трошкі і знерухомелых, можна здагадацца, што не адзін каледжскі кіламетр боўтаецца ўжо ў ягоным страўніку.

— Міхась! — дзядзька Кандрат шчыра раскідвае рукі, бы сакратар Ярузельскі, пабачыўшы сакратара Брэжнева, сыходзячага па лесвіцы з самалёта ТУ-154.

Мне радасна. Чалавеку заўжды робіцца прыемна, калі нехта

заўважыць яго і вылучыць з ананімнага натоўпу.

— Давай сюды, Міхась, пагутарым. А ёсць аб чым, — дзядзька Кандрат глядзіць то на мяне, то зноўку на апарожнены куфаль. — Мала плацяць, Міхась. Ой, мала, — апошнія словы адрасаваны — не ведаю — мне ці куфалю, ці нейкім, непрысутным тут калеярскім міністрам.

Не скажу, каб перспектыва гутаркі з дзядзькам Кандратам цешыла мяне, прынамсі так, як ягонае ранейшае прывітанне. Мо паказалася мне, што дзядзька праехаў ужо сёння свой апошні кіламетр і пара яму высаджацца на гэтым прыпынку, дзе працуе начальнікам Яго Вяльможа Сон.

І я, аказваецца, не памыляюся. У гэты момант нябачны начальнік хапае галаву свайго падначаленага, прыціскае яе да стала, і цяпер ужо абодва, злітыя ў адну постаць, стынуць нерухома, забываючы пра ўвесь навакольны свет.

Побач акна, але і насупраць дзвярэй рассядаецца Каляровая Амэлька. Тут, так сказаць, знаходзіцца самы лепшы ў Алесевай гаспадарцы назіральны пункт. Амэлька можа назіраць і на дзверы, і на тратуар, што, ўзяўшы пад увагу яе прафесію, мае вялікае значэнне. Не паспеш варухнуць клямкай, а галасней адзваецца Амэльчына васемнаццацігадовае сэрца. Кароценькая спаднічка, якая больш паказвае, чым прыкрывае, бадзёра паднятая галава, грудзі бы дзве ракеты СС-20, нацэленыя ў дзверы і гатовыя да стрэлу. Вось табе і ўся Амэлька. Магутныя карпарацыі рэкламуюць свае вырабы па радыё і па тэлебачанні, плацяць вялікія сумы спецыялістам, а людзі і так робяць пстрык! “пілотам”. Амэлька — адначасова і выраб, і рэклама сваёй маленькай, аднаасобнай фірмы. Часам пакіне нейкія грошы ў цырульні або фітнес-клубе і гэта ўсё. Калі нехта мае выбіраць між шакаладам з альпійскага малака і Амэлькай, заўжды дабавіць некалькі золотых і возьме гэтае другое. Аднак апошняй ноччу Амэлька не ператамілася. Калі б было інакш, не сядзела б тут з белай раніцы, а як і ўсе яе сяброўкі адсыпалася б пасля працоўнай вахты.

Распазнаўшы маю асобу, Амэльчыны ракеты, ужо амаль выстрэленыя, пачалі раптоўна прызямляцца. Грошы пакінулі мяне раней, чым жонка і Амэлька аб гэтым дасканалы ведае. Паглядзіць яшчэ хвіліну ў мой бок і, канчаткова ўжо расчараваная, бяжыць зрокам за акно, заглыбляецца думкамі ў свой малады, хаця нялёгкі лёс.

Ледзь паспеш прысесці за сталом, як з’явіцца Алесь. Пра Алесья можна сказаць коротка: заўжды на варце, заўжды чуйны і заўжды гатоў на супрацоўніцтва. Выхаваны ў прыгранічнай вёсачцы, рана стаў гарцэрам, а там пагранічнікі напераменку з настаўнікамі папрацавалі над

ягонай чуйнасцю, фармуючы пры нагодзе правільнае грамадзянскае стаўленне.

На акцыю супроць каларадскага жука Алесь не патрапіў. Не з гультайства, вядома, а толькі таму, што не было яго яшчэ сярод народжаных. А калі ў стогнах і болях маці падарыла свету Алеся, плён буржуазнай дыверсіі распаўсюдзіўся і пазвычайнеў, як і звычайнай стала ранейшая ўдзельніца каралеўскіх банкетаў — Яе Высокасць Бульбіна. Каларадскім жуком людзі перасталі сабе марочыць галовы, а бацька сказаў, што з капіталізмам ніхто яшчэ не выйграў. Пасля гэтага бацька кудысьці прапаў і дзеду Астапу прыйшлося забіраць з гарадскога шпіталя дачку і ўнука. Пройдзе год і другі, пакуль бацька вернецца і, ўпершыню ўбачыўшы сына, яшчэ раз скажа:

— Помні, сыноч: з капіталізмам яшчэ ніхто не выйграў.

Як відаць, бацька нічога не навучыўся, затое — Алесь вельмі многа. Ён рашыў, што калі ўжо дарасце, запішацца ў капіталісты. Тады яшчэ не ведаў, што раней прыйдзеца яму запісвацца ў гарцэры, дзе, як кожны добры гарцэр, будзе абавязаны злавіць свайго ўласнага шпіёна. А заданне не было лёгкае. Вёсачка раскінулася за гарамі – за лясамі, далёка ад прамысловых цэнтраў, і шпіёны, не звяртаючы ўвагу на пабожныя жаданні мясцовых гарцэраў, зазіралі сюды вельмі-вельмі рэдка. Відаць, мала іх цікавіла: драўлянымі ці жалезнымі плугамі варочаюць зямлю аўтахтоны.

Усё-такі Алесю пашанцавала. Летам прыйшоў у вёску чалавек і адразу было вядома, што гэта шпіён. Барадаты, у доўгім пінжаку, таямнічы мяшок з правага пляча перавешаны на левы клуб. Так апісваў шпіёнаў капрал Бароўскі, а як сам запэўніваў — шмат іх, падлюгаў, вылавіў і пад суд паставіў. І вось стаіць перад табою экзэмпляр родам з сказаў капрала Бароўскага ды яшчэ пытае, кудую найбліжэй дайсці на граніцу. Кожны добры гарцэр ведае, што рабіць у такім незвычайным выпадку. Алесь таксама ведаў: шпіёна накіраваў у фальшывы бок, а сам шмыгануў да солтыса.

Пагранічнікі прыехалі на матацыкле маркі “ВФМ”.

— І дзе ён, гэты твой шпіён? — зрыфмавалася сяржанту. Выпадкова хіба, бо паэзіяй ніколі ён, нават у школе, не займаўся.

Бацька гаварыў, што гэты сяржант у ніякую школу ніколі не хадзіў. І абяцаў Алесю, што калі далей будзе вучыцца так, як да гэтай пары, таксама трапіць у сяржанты. У бацькі пасля доўгай адсутнасці дома паявіліся схільнасці абагульняць складаныя праблемы ды перабольшваць малаважныя факты.

Аднак пра ўсё гэта трэба цяпер забыць: шпіён набліжаўся якраз у канец вёскі і нават не думаў спыняцца.

— Вунь там пайшоў, — папусціўшы вуздэчку фантазіі, Алесь бачыў ужо школьную ўрачыстасць, натоўп равеснікаў і сябе, як перад гэтым натоўпам адбірае з рук нейкага камандзіра дыплом, а мо нават і ручны гадзіннік маркі “Заря”.

— Ты думаеш пра гэтага абадранца ў канцы вёскі? — зарагаталі пагранічнікі. Іхнія жываты трэсліся пад зялёнымі мундзірамі, а Алесю здалася, што ад гэтых жыватоў трасецца ўся зямля, і свет рассыпаецца, і прыгнятае ўсе дыпламы і ручныя гадзіннікі маркі “Заря”.

— Гэта прыдуркаваты Вова. Увесь павет яго ведае, — адазваўся сяржант. — Вова! Воў-ка, куды ідзеш?

— На гра-ні-цу! — адгукнуўся другі канец вёскі.

— Чысты прыдурак. Гэта ж зусім у другі бок. Давай пад’едзем, а то яшчэ заблудзіць, — сяржант садзіўся хуценька на “вуэфэмку”. — А табе, хлопец, дзякуй.

Калі нехта гаворыць, што пекла выступіла з берагоў, ён безумоўна бачыў гэты катаклізм у Алесевай вёсцы, якраз на другі дзень пасля візіту Воўкі.

Чатыры межавыя слупы, каб было справядліва — два бела-чырвоныя і два чырвона-зялёныя — перанёс нехта далёка, трыццаць пяць метраў на ўсход. На адным з гэтых слупоў вецер няспешна пагойдваў таямнічую торбу. Выглядала гэта так, нібы вялікая рука, апранутая ў агромную, зялёную рукавіцу, запрашала: хадзіце, ха-дзі-це.

Ноччу Польшча на трыццаць пяць метраў уварвалася ў жывы арганізм Савецкага Саюза, а пасля абеду сакратар Герэк быў ужо ў Маскве. Алесь — абрабаваны на дыплом і ручны гадзіннік — канчаткова рашыў не ісці ў сяржанты, а згодна з ранейшымі намерамі запісацца ў капіталісты.

І сёння гэты Алесь ставіць на маім століку два куфлі піва.

Поўдзень

Бар памаленьку запаўняецца. Адны прыходзяць, другія выходзяць, а ў сярэдзіне і так гусцей ды гусцей. У гэтых адносінах бар “У Алесья” можна параўнаць з нашай матуляй-зямелькай. Сюды таксама прыходзяць людзі і выходзяць, а ў канчатковым рашэнні больш нас і больш. Адно якісьці катаклізм, як патоп, землятрус ці агульны мардабой адварочваюць на нейкі час гэтую дэмаграфічна небяспечную тэндэнцыю. У гісторыі зямлі канец свету здараецца вельмі рэдка. Апошні патоп наведаў нас так даўно, што сёння гэты факт не мае ніякага значэння. У гісторыі Алесевага бару катаклізмы здараюцца значна часцей і заўжды абвешчаюцца архангельскімі трубамі раз’юшаных жанок. Халасцякі

выходзяць з катастрофы пераважна без шкоды. Аналізуючы вынікі шлюбнага сінтэзу не спяшаюць з жаніцьбай.

Аднак сённяшні дзень спакойны і можна мець надзею, што датрымае да канца непарушаны ніякімі лішнімі эксцэсамі.

Вось забеглі два хлапчукі. Нічога не заказваючы, разлажылі на прылаўку свае картачкі актыўнасці беспрацоўных. Алесь прылажыў пячатку, а ў рубрыцы “прапанова працы” напісаў вельмі пажаданае слова “няма”. Хлопцаў таксама ўжо няма. Спяшаюцца вельмі, ледзь не збіваюць з ног лістаношу, які паявіўся якраз на парозе. Алесь не гневаецца. Ён ведае, што хлопцы адстаяць сваю чаргу ў РУП — установе па працаўладкаванні, а потым у банку, затым прыбягуць сюды, каб і яму падзякаваць за вялікае дабрадзеіства. Тым часам лістаноша вылузаў з натоўпу Амэльку і, спіскаючы ў руцэ нейкую паперку, накіраваўся ў яе бок.

— Амэлька! Амэлька, табе тэлеграма.

Дзяўчына бярэ паперу. “Я цябе патрабую. Стоп. Пайшлі. Стоп”, — чытае і сапраўды кіруецца да выхаду.

Гэты малады лістаноша Адам, бацька шасцярых малалетніх дзетак, ступае за Амэлькай і яшчэ не ведае, што выходзіць на зусім новую і незнаёмую сабе сцэжку. Узлёты і падзенні, радасць і распач, воля і зняволенне — усё станецца ягоным лёсам. Не ведае таксама, што сёння прамантачыць з Амэлькай пяць тысяч не сваіх залатовак, а наступнай пяць тысяч украдуць у яго жулікі, калі досвіткам пакорны, з балючай душой будзе вяртацца ў жончыны абдымкі.

Пераступаючы турэмную браму, будзе каяцца і шкадаваць, а калі праз год прайойдзе гэтую ж самую браму, толькі ўжо ў адваротны бок, пачне шкадаваць, што шкадаваў.

Цераз ягоную камеру прамільгне доўгі карагод усякай масці начальнікаў, бізнесменаў і міністраў, а кожны ў Адамавай памяці пакіне нейкі каштоўны дар.

Анасіс таксама пачынаў як афіцыянт, а дзякуючы чуйным вушам стаў Анасісам. А мо Бог, дагледзеўшы сваю ранейшую халтуру, задумаў яшчэ раз, нягледзячы на шасцідзённы тэрмін, стварыць новага, лепшага Адама? Гэтым разам з дапамогай добрых людзей на высокіх пасадах.

Нічога наш лістаноша яшчэ не ведае. Дзядзька Кандрат пакуль што моцна спіць і таксама не здагадваецца нават, што Амэлька, на якую з рацыі свайго ўзросту даўно перастаў звяртаць увагу, сёння вечарам будзе пералічваць ягоную пенсію.

Пустое месца ў бары ў працоўны дзень пасля абеду выглядае як свежая дзірка ад вырванага зуба. Язык заўжды стараецца папасці ў гэтую дзірку, разведаць яе, абмацаць. Дзірка ў зубах нікому не прыбаўляе красы.

Калі Амэлька апынецца на тратуары, высокі, худы трыццацігадовы хлопец у джынсавай уніформе адразу запламбуе свабодную табурэтку. Гэта Пеця, здаўна перспектыўны, хаця яшчэ не друкаваны паэт. Пецем можам не дурыць сабе галаву. Ён толькі што прыйшоў і раней чым у дзесяць вечара не выйдзе.

На вуліцы, невядома адкуль, вырваўся летні дождж. Алесь вельмі любіць такія неспадзяванкі. Дзякуючы неспадбачаным, летнім дажджам, не адзін паважны дзядуля, які выйшаў з хаты, каб насыціць прыгожым сонейкам мо апошнія свае дні, зусім неспадзявана стае перад Алесевым абліччам. У першы момант здаецца яму, што гэта ўжо канец. Не ведае толькі, куды патрапіў: у рай ці ў пекла і хуценька стараецца падсумаваць у думках усе свае добрыя і благія ўчынкi. Алесь у ніякім выпадку не нагадвае аднак ні святога Пятра, ні Антыхрыста, і дзядуля, адкрыўшы гэты факт, заказвае адзін, а калі вельмі шануе сваю чалавечую абалонку, тады нават і два або тры куфлі. Час адсее зерне ад мякіны. Некаторыя будуць сюды заглядаць ужо пастаянна, павялічваючы Алесеву славу і зможнасць, а пустату невядома куды панясе вецер.

Сённішні дождж таксама прыганяе нечаканага госця. Акуратненькі старэча, пад галыштукам, у капелюшы, магчыма, што супраць ранейшых сваім намераў апынуўся ля прылаўка.

— Толькі пад рыску налівай, — загадвае Алесю і адразу ж зразумела, што чалавек служыў айчыне нейкім кантралёрам або інспектарам. Алесь заўжды напаяўне куфаль пад рыску. Можна адвячоркам, калі і за акном, і ў вачах пачынае змяркаць, здараюцца невялікія памылкі, аднак апоўдні — ніколі.

— Адступі, дзед! — булаваты кавалер бесцырымонна прапіхаецца да прылаўка.

Любому чалавеку скажыце, напрыклад, так: “Адступіце, спадар таварыш кітайскі мандарын”, — і ён, праўдападобна, не раззлועца. А паспрабуйце сказаць такому: “Адступі, дзед!”

Кажуць гісторыкі, што ад сямі куляў выстраленых у горадзе Сараева пачаўся вялікі, сусветны мардабой. Калі гэта праўда, што адно прымітыўныя асобені выклікаюць усякую калатнечу з дапамогай рэвальвераў, аўтаматаў або танкаў, калі ўсё гэта праўда, тады пра булаватага можна сказаць, што ён выдатны, тактоўны палітык. І малаважнае, што не хадзіў у Кембрыджы ды Оксфарды. У нашым раёне Еўропы нават сярод прэзідэнтаў здараюцца самавукі і зусім папраўна спраўляюцца з патрабаваннямі высокай пасады. “Адступі, дзед”, — гэтых слоў не прачытаеце ў гістарычных падручніках, а ўсё-такі ведайце, што і яны, калі засеюцца на ўспрымлівы грунт, змогуць адварнуць ход

падзей не менш паспяхова за тья няшчасныя сем куляў, адрасаваных эрцгерцагу Фердынанду.

— Толькі не “дзед”! Толькі не “дзед”! Я на вайне быў. Я ваяваў, калі ты... Калі цябе яшчэ на свеце не было, — паправіўся.

— Усе ваявалі, дзед. А дзе двух ваюе, там тры героі.

Кожны, хто цяпер бачыць гэтага ананімнага ветэрана, адразу разумее, чаму мы перамаглі ў апошняю вайну. Адным позіркам змог бы ён прыціснуць да зямлі ўвесь варожы батальён. Раскірэчаны на кароценькіх, моцных нагах, рукамі малоціць паветра, а гальштук падскоквае, быццам бы хацеў дапамагчы свайму ўласніку.

— Я паўстанцам быў. А ты што? Ты хто? Дзе ты быў?!

— Амэлька! — булаваты адварочвае галаву, шукае ў натоўпе знаёмую постаць. — Амэлька, хадзі, паглядзіш, які там, у яго паўстанец!

Амэлькі, як ведаеце, ужо ў бары няма і паўстанцкая вартасць незнаёмага ветэрана астаецца неправераная.

Натоўп рагоча і гэты рогат, вырваны з падмацаваных півам жыватоў, б’е аб сцены, калоціць столікамі. Там-сям бразгае куфаль і, пацалаваўшы тэракатавы паркет, назаўжды пакідае хмелевы астрог. Ветэран тым часам, вырваўшыся з блытаніны чужых рук і ног, з вялікім здзіўленнем аглядае свой крышку прытаптаны капялюш, дрыжачымі рукамі стараецца вярнуць яму ранейшую форму. У рэшце рэшт, махнуўшы рукой, садовіць гэты дзіўны прадмет, які цяпер больш нагадвае разбуранае ветрам вароніна гняздо, на назначанае яму месца.

— Нічога... святога... няма для вас! — выстрэльвае апошняю амуніцыю і пачынае адступаць на раней прадбачаныя пазіцыі, гэта значыць, на вуліцу. Здаецца, другі раз сюды ён не загляне.

Вечар

Летні вечар набліжаецца да горада вельмі неахвотна. Не тое, што асенні, які высаквае з закавулкаў, з цёмных падвалаў і шаст-праст раптоўна акрывае ўсё чорным пінжаком. Летні вечар — гэта вопытны гурман; скаштуе апошні праменьчык, праглыне кроплю першай расы і толькі тады, з элегантнасцю бывалага чалавека, асушыць вусны шаўковай хустачкай паўсвятла. Летні вечар, мяркуючы па ягоных безаганых намерах, блізка сваяк графу Лікёру. Хто ад каго вывучыў добрыя звычаі — цяпер ужо малаважнае. Галоўнае, што граф Лікёр уносіць у Алесеў бар павеў таямнічай экзотыкі, а можна сказаць: нават набілітуе яго. Калі гэта праўда, што мастацтва змякчае звычаі, тады

графа Лікёра побач з літаратурай, музыкай і скульптурай можна смела залічыць у вялікую сям’ю мастацтва.

Ён ніколі не скажа: “Адступі, дзед!”

Лікёр — гэта не прозвішча, а проста герб. Вядома, што неафіцыйны і дарма шукаць яго ў геральдычных кніжках, тым не менш прысвоены простанароддзем таксама мае сваё важнае значэнне. Хто чым ваюе, тым і пячатаецца. З грацыяй, якая заслугоўвае лепшага месца і часу, граф Лікёр пераступае Алесевы парогі. Часу, у які прыходзіцца жыць, чалавек, так сказаць, не выбірае, а калі ён інтэлігентны і добра выхаваны, месца не мае тут вялікага значэння.

Граф Лікёр кіруецца ў той бок, дзе паэт Пеця перажоўвае свой унутраны і вонкавы свет, час ад часу півам папіваючы больш жылістыя кавалкі.

Малады чалавек, які сядзіць насупраць Пеці, ведае, што яму пара ўжо збірацца дамоў. Ёсць час балбатні і ёсць час разумнай дыскусіі. Гэты першы ярэз канчаецца.

Граф садзіцца зручна, па магчымасці найдалей выцягваючы свае доўгія, худыя органы руху. Цяпер гэта ўжо не звычайныя ногі. Цяпер гэта межавыя слупы, якім даручаны гонар стаяць на варце маленькага, бо маленькага, але ўсё-такі графства. Калісьці, дарэчы, было яно значна большае. Некалькі тысяч гектараў добрай зямлі, тэкстыльная фабрыка, гандаль збожжам, друкарня. Усё было і на змарнаванне ўсё пад Ваўкавыскам засталася.

Я ніколі ў Ваўкавыску не быў, часам аднак думаю, што зямля там шматпавярховая, быццам блёкі, што акружаюць Алесеў бар. А калі не, калі звычайная яна там, як і ў кожным іншым месцы, тады колішняя Ваўкавышчына працягвалася куды далей за Мінск, за Маскву, за Пецярбург. Падсумаваўшы расказаную ўласнасць усіх графаў і не-графаў, хочаш ці не, такі вось рахунак атрымоўваецца. А з матэматыкай жартаў няма, два і два ніколі не будзе шэсць.

Расставіўшы варту, граф Лікёр дабывае люльку, тытунь, запалкі. Ён, падумае нехта, рыхтуецца закурыць. О, не! Люлька на сталае — гэта сакрэтны знак Алесю. Нібы звычайны, а ўсё-такі колькі ж далікатнейшы за нахабнасць званка ці напышлівае: “Яне, парасон!” Калі на сталае з’явіцца пяцідзясяціграмавая чарка мядовага лікёру — люлька, тытунь і запалкі павандруюць назад у кішэню. Сваё заданне яны сёння выканалі.

Граф Лікёр ведае пачуццё меры і парог, за якім развітваюцца памяць і забыццё, ён ніколі не пераступае. Пакуль апарожніць сваю чарку, будзе яе нюхаць, смактаць, цалаваць, аглядаць з усіх бакоў. З такой самай цяплявасцю і асяражнасцю падыходзіць да прынады лін, чым да

белай распачы даводзіць неспрактыкаванага рыбака. Алесь не нервецца. Ён, так сказаць, вопытны капіталіст, ведае, што пастаянны, няхай сабе нават не надта марнатраўны кліент больш каштоўны за ўсіх аднаднёвых Рокфелераў, якім раз у год пашанцавала вырвацца з жончыных кіпцюроў ды прамантачыць ладны кус дамашняга бюджэту.

— Што там, спадар Пятро, у краіне лётнай думкі? — гэтае пытанне пачынае кожную іхнюю гутарку, а Пеця заўжды адказвае:

— Свет — гэта ілюзія.

Сёння аднак усё адбываецца інакш. Праўда, граф Лікёр, як і заўсёды, спытаў: “Што там, спадар Пятро, у краіне лётнай думкі”, аднак Пеця, замест сакраментальнага “Свет — гэта ілюзія”, узмацняе жэстам нешта зусім іншае, неспадзяванае:

— Жыццё — гаўно.

Асабліва гэтае другое слова і калечыць далікатнае, арыстакратычнае вуха, аднак граф на тое ёсць граф, каб не адразу паказаць, што ў ягоным нутры адбываецца.

Лінь-Лікёр далікатна падымае мядовую прынаду, аглядае яе пад святло. Няма куды спяшацца, няхай Пеця памаўчыць, абдумаецца ды сам скажа, чаму на ягонай біржы жыцця наступіў такі гвалтоўны крах.

Пеця, быццам здагадваючыся чаго ад яго чакаюць, пачынае расказваць.

— Няма Казіка. Не далей як учора ў “Жамчужыне” сядзелі ўтраіх... значыць я, Казік і Казікаў цесць, а сёння Казіка няма. І цешча ягоная — удава таксама... Піва заказалі... а там прыпынак аўтобусны недалёка. І раптам — страляе нехта, не страляе. Грук пранізлівы. І пабег Казік з цесцем глянуць, што такое робіцца. Потым высветлілася, што гэта паліцэйскі выйшаў пастрэляць сабе крыху на аўтобусным прыпынку. І няма ўжо ні Казіка, ні ягонага цесця. Нат піва дапіць не паспелі. Жыццё — гаўно!

У бары робіцца маркотна.

Куфлі апаражняюцца яшчэ, але піва, запраўленае нейкім дзіўным сумам, не смакуе ўжо як раней. Той-сёй адстаўляе пасудзіну, падцягвае нагавіцы і, пастаяўшы хвіліну, кіруецца ў дзверы. Яшчэ некалькі хвілін і бар выплуне апошняга госця, а вуліца захопіць усіх і панясе каго куды. Адных завядзе ў хатні ачаг, іншых у нейкі падазроны прыгон. А яшчэ іншыя будуць да белай раніцы вандраваць доўгімі вуліцамі і зоры лічыць дарма, бо гаснуць яны і распальваюцца без канца і пачатку.

(Лета, 1997)

Краявід без клямкі

Вось табе і дзіва — адною клямкаю адчыняеш усе дзверы. Ніякіх шыфраў, ніякіх ключоў, ні тайных замоў, от, звычайная, паспалітая клямка, мізэрны вынік серыйнай вытворчасці. Сотні такіх клямак у блёках, у крамах, у школах. Пабліскваюць у промнях сонца,

заахвочваюць холадам срэбнай гладкасці і дастаткова працягнуць **1** руку, каб праверыць, што хаваецца з другога боку. А за дзвярыма ўсё можа быць. Чакае там твая дзяўчына, прыгожая ад свежай, толькі што развітай маладосці, або паліцы, выгнутыя ад таннага віна, як пропуск у свет дарослай самастойнасці, а, можа быць, і настаўнік нямецкай мовы — дужа пажылы дзядзька, зіма-лета апрананы ў тры кашулі, пяць пінжакоў і сам чорт ведае ў што яшчэ.

Круціш, блытаешся, шпрэхаеш няўмела, а дзядзька глядзіць на цябе з-за масіўных акулераў і яго вочы, павялічаныя крывізной лінзаў, яшчэ больш пашыраюцца ад шчырага здзіўлення.

— Зэц дыш, цвай, — кажуць агромністыя вочы. — Лернэн, ву-чыц-ца! Інчай — з чым у Еўропу?

Робіш загаданае “зэц дыш” — абавязкова побач хлопца — бо зрабіць “зэц дыш” ля дзяўчыны — самы вялікі, самы смяротны, самы незмывальны грэх. За адну парту — адзін пол.

Дзіўная, як на сямідзесятыя гады дваццатага стагоддзя, педагогічная логіка, але пан дырэктар кажа, што дзядзька зусім нармальны, прынамсі, на свой узрост. Семдзсят заўжды разумнейшае за семнаццаць. А вам якраз семнаццаць і, зарыентаваўшыся ў чым справа, нават апошні разява ўсаджваецца пад бокам класнай прыгажуні, а працэс вяртання да прадбачанага парадку паглынае тры чвэрці ўрока нямецкай мовы. Так і быць. На халеру табе гэтая мова! Ты — славянін і Еўропа паобразвае табе бруднымі міскамі ў кухнях элегантных рэстаранаў. Хіба што — як дзед — застукаш у дзверы калашом або дулам танка Т-34, але навошта тады ўсякія “эншульдыге бытэ” і другія цацы-цацы. Немцу скажаш: Давай пад стенку! — А ягонаў фраў кароткае: Лажысь! А калі б яна не зразумела, пакажаш вядомы міжнародны жэст: сагнутая ў локці рука, далонь у кулак, а ўсё разам працуе, бы поршань рухавіка ўнутранага

згарання. І яна зразумее. Усе жанчыны свету дасканала разумеюць гэты жэст, асабліва — калі ты смярдзіш спіртамі і накіроўваеш у іх грудзі ствол аўтамата. Кладуцца, каб з высока задзёртымі спадніцамі пакутаваць за радзіму, міністраў і свой жаночы род.

А тут адна клямка, кавалак металу, выгнуты ў прамы вугал, адчыняе ўсе дзверы. І трэба толькі, каб гэты звычайны кус металу быў якраз у тваёй кішэні. Бо ўсякія прадметы валяюцца ў людскіх кішэнях. Ключы і насавыя хустачкі, банкноты і бланкноты, нават цвікі і шмат якога калібру гайкі. Хто, аднак, без канкрэтнай прычыны носіць клямку?

А вось пан Франак вядзе цябе доўгім калідорам, а ў кішэні свайго белага фартуха мае звычайную, універсальную клямку. Калідор цёмны і смярдзючы, ні малюнкаў, ні цокалаў, ні іншых непрактычных аздоб. Час ад часу ў фіялеце сцяны белае плямай выскакваюць дзверы. Прачытваеш зграбныя таблічкі: доктар-псіхіятр Жабоўскі, доктар-псіхіятр Ліповіч, Антонаў — таксама доктар і абавязкова псіхіятр. Іншых тут і няма.

— Хворае сэрца? Балючая нага? Прабачце, гэта не ў нас. Мы рамантуем адно мазгавыя апараты, скрыўленыя характары, пакамечаныя душы. Задавальняе? Значыць — вы добра трапілі. Калі ласка, заходзьце.

Пан Франак пакажа дарогу, пан Франак правядзе, пан Франак ведае. Першы адзел вітае вас апошнімі камплектнымі дзвярыма. Направа ложка, налева ложка, а ты, як Вісла, пльвеш пасярэдзіне і пан Франак дзьме ў ветразі. З-пад пакамечанай пасцелі сочаць за вамі вочы: адна пара, другая, пятая, дзесятая. Перастаеш лічыць. Малаважнае. Дробязь. Лішняя матэматыка. Дарэчы — якая матэматыка падсумуе і страх, і цікавасць, і абьякавасць у гэтых вачах? А падсумаваўшы — што атрымаецца? Лічба? Сума? Сум? Стоп. Дзверы. Рука пана Франка вандруе ў кішэню, вяртаецца з клямкай, адзін спрытны рух і другі. Смела ступай, не разглядайся, гэта толькі дзяжурка медсясцёр. А паглядзець ёсць на што. Шклянныя шкафчыкі. Паліцы, перапоўненыя пілюлькамі, крычаць, бы гандляры на базарах. Адна паліца для спакойных, другая для самадураў! Для смутных і вясёлых! Балбатунам і буркунам! Кому, кому, бо jаdę do domu!?

І дзверы. Дзверы налева, дзверы наўпрост. А нам куды, пан Франак? Не пытай. Уціхаміравальная кашуля на табе, як грэх смяротны, значыць — ідзі наўпрост: туды, дзе трэці адзел!

— Кажуць, тут пекла, — маніпуліруючы клямкай падморгавае пан Франак. — Але ты не слухай. Якое там пекла? Звычайны “буйняк”. Або калыска. Калыска-сыска-пілюлька-казка. Прыехалі і люлі.

— Эх, Франак, Франак, перавозчык ты мой, Харон мілы. Развяжы, пан Франак, рукі, у мяне і манета ў кішэні ёсць. Развяжы рукі, сабачы сын!

— Скажаш так? Не скажаш, бо атрымаеш у зяпу статрохкілаграмовую руку, лепшае за ўсе пілюлькі лякарства. Не прызнаеш неканвенцыйную медыцыну? Значыць, маўчы і лягай, бы тая фраў-гаротніца, а пан Франак прывяжа прасторныя рукавы тваёй кашулі да парэнчаў ложка.

Ляжыш вось. Ляжыш і стынеш. За акном сівымі мурашкамі асыпаецца снег. Відаць — тутэйшы ён, гэты снег — як і ўсё наўкола памаленьку робіць сваю работу. А куды спяшацца? Разгараешся вокамгненна, а стынуць трэба паступова, метадычна, медычна. У іншым выпадку не вытрымаеш, трэснеш, рассыплешся дробным макама, як гартаванае шкло. А час марудзіць, памаленьку, сівымі крыламі сціскае прастору вечаровы птах. У такую хвіліну чалавеку ўсё адно, дзе ён, а тое, што было, як чужы боль, без водару і без смаку праходзіць побач, расплываецца ў абыякавасці. Ляжыш вось. Ляжыш і думаеш, якім тут чынам закурыць.

Калі ў васемнаццаць не можаш без закуркі, значыць — ніц добрае з цябе не будзе, — кажа твой настаўнік фізікі. Сам ён некурэц і не любіць тых, хто курыць. Перш за ўсё — ён любіць падобных да сябе. Хочаш, каб любіў цябе настаўнік фізікі? Простая справа. Загадуй бэбах, чэрап астрыжы да белай скуры і кінь курыць! Хіба, што ты — дзяўчына. Калі так, тады зусім іншая гісторыя. Бэбах і залысіна — не для цябе атрыбуты. Калі ты дзяўчына, галоўная твая праблема — адпаведны гардэроб. Нацягні на сябе кароткую спадніцу, такую кароткую, абы як-небудзь закрыла майткі, сядай за першую парту і пільнай, каб на працягу сарака пяці мінут тваё левае калена трымалася магчыма найдалей ад правага. І ўся тут таямніца. А вось падобных на сябе дзяўчат — настаўнік фізікі не прызнае. Разумееш яго, бо і хто зможа палюбіць жыватастую, лінялую, акалечаную доўгім носам дзеўку? Няма такіх.

А курыць хочацца. Разглядаешся, шукаеш дапамогу, але дарма ўсё!..

Сусед з левага боку таксама апрануты ва ўціхамірвальную кашулю, ды мала яшчэ, табе арыштавалі адно рукі, а яму і ногі ўзялі ў палон. Кажуць — круглы год так ляжыць. І толькі вочы неспакойна бегаюць над непаголенымі шчокамі. Калі б не дзіўная вопратка, можна падумаць — балельшчык ён і сочыць за шарыкам для пінг-понга: зірк налева, зірк направа, налева і зноў направа. Хто ведае, мо ў нейкай школе і займаецца ўжо нікому неведомы перадавік, вывучае пільна біялогію, хімію і матэматыку, а ў будучыні сканструюе ўціхамірвальны халат і паўстрымае Дзедзевы вочы? А пакуль што — такую функцыю выпаўняе пані Крыся. Узброеная ў вазок, талеркі і лыжкі, пахучая заціркамі і соусамі, шаноўна пераступае парог, і

нешматлікія тут, зарыентаваныя ў цячэнні часу, здагадваюцца: гадзіна больш-менш сёмай.

— Будзем карміць Дзедзя. Так, Дзедзё? Праўда, будзем карміць? — пытае сама сябе, але Дзедзё таксама нешта разумее, разбеганыя вочы тармазяць раптоўна, прыліпаюць да лыжкі, адпачываюць пасля доўгай дарогі.

— Адна лыжка за ма-му, другая за та-ту, трэцяя за ...

— Дзедзя, — апошнія слова выконваюць у дуэце — на цёплы альт пані Крысі накладаецца Дзедзеў, неакрэсленага гатунку голас. На жаль, кожная талерка, якая б яна ні была, мае сваё прازیчнае дно і Дзедзевым вачам пара збірацца ў дарогу. Дык збіраюцца, напачатку памаленьку, крок за крокам, хутчэй і хутчэй пераходзяць у рысь, аж разбуджаныя нябачнай шпаркасцю і непрыкметнай прастораю, і ветрам няўлоўным, зрываюцца ў галоп, і гоняць у свой, мала каму зразумелы свет.

... вочы чорныя, вочы хмурныя, вочы-ездакі,
вочы коннікі,
хто стрывае вас, хто стрывае вас,
вочы-ездакі, вочы-коннікі...

А цябе ўжо не кормяць. Праўда, яшчэ раніцою пані Крыся, абыякава неяк, без лішняй ангажыроўкі ўліла ў цябе малочную порцыю, вось і ўсё. Працуй, страўнік, адпачывай, галава. А недзе пад абед прыйшоў пан Франак і адным спраўным рухам вызваліў цябе з няволі.

— Ідзі, — кажа — душа грэшная, выпрастуй косці. І паслухмяная будзь. Паслухмяных не вяжуць.

Няпраўда, пан Франак. Вяжуць і пакорлівых. Бляху бліскучую на грудзі, гадзіннік на руку, дыплом на сцяну. Наймацнейшыя вузлы з малых прывілеяў. І не парваць іх голымі рукамі. А тут сказана “ідзі”, значыць — трэба выканаць. Вось і ідзе душа, туды, адкуль чуецца пах нікаціну. Пабачыць Венецыю і памерці. А перш за ўсё — закурыць.

— Пан, пачастуй папярэсою, — азваешся. Пан у зялёнай уніформе каўтае якраз салідную порцыю дыму, ігнаруе цябе, а добра вядомы арамаат навывлёт пранізвае мазгі. Яшчэ, здаецца, хвіліна і выскачыш са скуры!

— Пан, закурыць...

— Кафра ён. І не ляпай “панам”, бо ў зяпу заробіш, — падказвае чыйсьці ласкавы голас. — Калі сапраўды хочаш закурыць, скажы: камэрадэ. Або таварыш.

А закурыць хочацца сапраўды, дык кажаш “таварыш” і курыш ужо, прагна, абы хутчэй. І сам сабе даеш адпушчэнне: бывае, для меншай карысці ідуць у таварышы, у тыя камэрады.

А памятаеш? Ёсць у школе такі прадмет — прапедэўтыка. І сам дырэктар пытае цябе: хто першы сакратар ПАРП? Пытаць пра такія рэчы ў суботу, пасля абеду, звычайны садызм. Чалавек задумоўваецца, з кім будзе танцаваць “Пад дубамі”, плануе, як выкарыстаць час пасля танцаў, а тут вось хочучь ведаць, хто першы ў ПАРП. Асобу ведаеш, але ж не скажаш так звычайна: Герэк. Значэнне чалавека не ў прозвішчы, выпадковым наогул. Прозвішча трэба чалавеку, каб было да чаго прышпіліць дадатковыя вартасці нашага існавання. Прафесар, доктар, ваша вялічства, ваша высокасць. Стаіш і думаеш. А думаць трэба хутка, дырэктар глядзіць на цябе, бы на нейкі палітычна запознены элемент і яго цяплявасць мае таксама сваю непарушную мяжу. Пан Герэк? Абывацель Герэк? Усё звычайна, усё не так, гучыць фальшыва, бы расстроены раяль. Кажаш тады, як і чуеш штодзённа з тэлевізара: першы сакратар ПАРП — таварыш Герэк. Значыць — выратаваўся. А дырэктар, дзеля дакладнасці, паясняе, што Эдуард Герэк яшчэ табе не таварыш. Дырэктару ён таварыш, і сакратару раённага камітэта партыі, і Таліку Дубоўскаму, як старшыні гуртка сацыялістычнай моладзі, таксама Эдуард Герэк таварыш. А табе, пакуль яшчэ, не. Але можаш запісацца, уступіць, прыступіць. Закончыш васемнаццаць і да-вай будаваць будучыню! Лепшую за добрае сёння. А тэлевізар, ідучы з дапамогай дырэктару, каторы ўжо раз пытае: Таварышы, паможаче? І рабочыя — хто таварыш, а хто і не — згодна адказваюць: Паможам!

А памятаеш Пецю? За акном восень імглістая і залатая, час інфантальнай настальгіі, пара, калі сеюць благія паэты, а плён збіраюць добрыя земляробы.

— Залатая польская восень на беларускай Гайнаўшчыне, — кажа Пеця. Упіхвае за нагавіцы спелае восеньскае яблыка, узлазіць на парту і таксама хоча ведаць: — Дзяўчаты, паможаче?

Дзяўчаты хіхікаюць і войкаюць, збіваюцца ў чародку, як спалоханыя ястрабавай атакай кураняты. Не з-за страху горнуцца дзяўчаты да сябе. Напяртыя нагавіцы — не такі ўжо і вялікі страх васемнаццатцы. Для прыстойнасці ўсё. Рабочыя дэманструюць сваю гатоўнасць на вуліцах, на мігынгах, заўжды натоўпам, пад пошум штандараў і транспарантаў. Дзяўчатам трэба больш камерныя, так сказаць, інтымныя ўмовы. Вечар, парк, музыка. А калі ўжо нешта чырвонае — то выключна віно.

Заўтра будзе “выпіска”. Дасланыя бацькамі грошы ляжаць у шпітальнай канцылярыі і можаш заказваць гарбату, папяроскі, парфуму. Санітарка ўсё прынясе. Заўтра куры-закурыся, а сёння ты асуджаны на кубінскую дапамогу. Тупаеш наўкол Кастра, у вочы зазіраеш, хвалішся, што ты — равеснік ягонай дэмакратыі. Танна прадаеш сябе і ведаеш аб

гэтым. Праўда, можаш іначай, можаш крыкнуць: Я — беларус! Паглядзіце, там, за лесам — мая імперыя! Я не прашу, я патрабую! Маўчыш аднак. Не зразумеюць. — А, беларус, — скажуць. — Значыць, рускі. — Бо ўсё тут, калі не польскае, то напэўна рускае. Просты падзел. Хай тады будзе рускі. Pies czyli kot, як у кабарэ. Сабака, пёс, кот — Масква разберёт, — рыфмуецца міжвольна. А калі ўжо пачынае нешта табе рыфмавацца, заўжды прыходзіць на памяць Віця Валасюк. — Хто ён, — спытаеце, — гэты Віця? А вось, Віця не абы-хто. Папярэднік, так сказаць — і бацька ён усім скандалістам беларускай літаратуры. Каторы год змагаўся з шостым класам, Гуменюкі і Адамовічы кашулі ў зубах яшчэ насілі, калі Віця склаў свой першы верш:

*Я мужык беларус,
валасамі х... аброс,
жонку з ложка сцягнуў,
яйцы крыху прыгнуў...*

А вам не хочацца ў мужыкі. Адразу ж прыгадваюцца дзядзькі ў авечых кажухах, цёткі ў доўгіх згонтаных спадніцах, згорбленыя, ашаломленыя гоманам і незразумелаю мітуснёй, асцярожна ступаюць доўгімі калідорамі павятовых “ужэндаў”, апынуўшыся пад дзвярыма, сукатымі далонямі папраўляюць ваўняныя хусткі, пакорліва здымаюць шапкі-вушанкі. Сарамліва аглядаюцца вакол сябе, на бліскучыя ад воску паркеты, дзе, як дакор сумлення — вужовай сцежкай цягнецца след іхніх валёнкаў. Непрыкметна, шоргаючы галёшамі направа і налева, стараюцца выцерці расталы, перамешаны з балотам снег, быццам бы вымазвалі з гарадской памяці сваю тут прысутнасць. Вось чаму і не хочацца вам у мужыкі. Хіба што — у такія, як у Віцевым вершы, хвацкія. І ўся школа ведае Віцеў верш, а першапачатковую версію — мала хто. Ведае адзін, хіба Аркадзік Саўчук. Але Аркадзік гжэчны. Аркадзік не б’ецца ў час перапынкаў, не мацюкаецца, не курыць у школьным нужніку. Аркадзік першы ў школе матэматык і першы паланіст. Першы біёлаг і гісторык. Увогуле, як сказаў Віця, tańczy, śpiewa, recytuje, daje dupy i steruje. Памыляешся ты, Віця. Насміхаешся дарма. Міне гадоў пятнаццаць і пойдзе Аркадзік у афіцэры, у Варшаву, у польскія прымы. Не голы пойдзе, з пасагам. З ведамі, з зоркамі на пагонах. Аркадзіуш? Аркадыюш? Эх, алфавіт беларускі, дурны ты і бедны! Нат Аркадзікава новае імя не ўмееш запісаць!

А ты, Віця, дзе ты сёння? Якія вершы пяром складаеш? Паўтараў ты — у дарозе і старуха дар божы — ды насіў, што пад руку трапіць. Ровар, машына, паходжаны пінжак. Парогі якой турмы — гайнаўскай ці беластоцкай — абіваеш дзяржаўнымі чаравікамі? Але — прабач, Віця —

малаважнае, не пра цябе тут ідзе гаворка.

Заўтра будзе “выпіска”, заўтра — куры-закурыся...

Кока рыхтуе чай. Не ведаеш, як згатаваць чай? Жартуеш ці што? Дык вось, глядзі. Глядзі ўважліва і вучыся. Гарбата, вада, кубак. Замест кіпяцільніка — два лёзы. Вады мала, гарбаты многа. Калі ў кубку атрымаецца густая, чорная, пякельная цякучая смала, значыць — твой чай першы сорт. Разумееш? Ну, досыць. Ты ўжо ведаеш, іншых

3 вучыць — не наша задача.

Кока вызваляецца ад алкагалізму. Цяпер ён Кока, а раней, пакуль трапіў у гэтае подлае месца, зваўся звычайна: пан капітан Какоўскі. Салдаты пружніліся перад ім, аддавалі ваенную пашану, а пан капітан казыраў салдатам нядбайна, прыкладаючы два пальцы да брыля, ды маршыраваў у свой бок крокам, які супярэчыць вайсковым статутам. І вось цяпер, на другім адзеле, Кока адвыкае ад гарэліцы. Адвыкае паступова. Калі, аднак, немагчыма стрымаць дрыжанне рук, калі смактанне ўнізе жывата кідае чалавека на сцяну, калі галаву расколвае ўзрастаючы грукат, у такіх выпадках даводзіцца рыхтаваць нейкі заменнік. І Кока гатуе чай.

— Піць такую погань, — кажа, — аднолькавая прыемнасць, як і моршчыць васю. Але, — уздыхае з сарамлівай усмешкай, — у палявых умовах здараюцца непрадбачаныя нязручнасці.

Не пярэчыш, бо і як пярэчыць, калі гаворыць такое спрактыкаваны ў палявых справах афіцэр.

— Вось, каб так чарачку каньяку, — аддаецца марам, а яго твар святлее, прыгажэе, амалоджваецца. У такія хвіліны людзі заўжды прыгажэюць, як і заўжды супроць мрояў стае якісьці кубак чорнай, смалістай гарчэчы. І Кока асцярожна, каб не апарыцца, сасмаглымі вуснамі заглыбляецца ў сваю гаркоту, а думкамі — хто ведае — мо перамервае прасторныя палігоны, мо наведвае прасякнутыя потам казармы, а мо толькі ўяўна моршчыць васю, здаючыся ў палон смутнай рэчаіснасці.

— У арміі быў? — пытае, дык кажаш, што не, не пара яшчэ. Але ваенная папера ёсць. І катэгорыя — як трэба.

— Хітрун, — круціць галавою Кока. — Жартаўнік. А тут ты, значыць, выпадкова? Ой, не хочаш ты станавіцца за радзіму, ведаем такіх. Але, — махае рукою, — ты не першы, не апошні.

Ведае Кока жыццё, што ні гавары. Усё-такі — афіцэр ён. А табе ў афіцэры ні ху-ху. Ні ў міліцыянеры, ні ў настаўнікі, ні ў інжынеры. Калі

добра падумаць — нікуды табе не хочацца. Хаця, хто ведае, мо гэта і не зусім праўда? Табе васемнаццаць. Сядзіш — другая парта з канца, урок матэматыкі, праваруч — Райка. Пшанічна-жоўтыя валасы сплываюць далікатнымі хвалямі на квяцісты каўнерык шаўковай блузкі, два блізныя ўзгоркі на грудзёх падымаюцца і ападаюць згодна з рытмам дыхання, і ўяўляеш сабе іх цёплую мяккасць, і свежасць майскай травы, і спружыністасць студзеньскіх промняў, рассыпаных па сталёва-сінім снезе.

$x + 2x + 25x + \text{бясконцасць}...$ Ад гэтых іксаў і бясконцасцяў табе хочацца шуснуць між Райчыны калені. Гвалтоўна і нецярпліва, як гэта ў васемнаццаць. А яна — не! Усміхаецца і ў яе ўсмяшчы ёсць абяцанне: мо заўтра? мо паслязаўтра? А табе васемнаццаць і не разумееш, чаму лепшаму заўтра не быць сёння, ужо, зараз жа! Не памагае ні паўсвятло фатаграфічнага атэлье, ні заўчасна прыдбанае віно, нат Ленан дарма падспеўвае з грамафона маркі “Бамбіна”. Не, дык не! Калі няма таго, што хочаш, хочаш тое, што ёсць і накіроўваешся ў другі бок, туды, дзе кажуць “так”.

А “так” кажа чорная Гэлька. Ленка? Зрэшты, якая розніца? Галоўнае, што Гэлька не адмаўляецца і хто гэта ведаць хоча, той ведае. І ўсе кахаюць Гэльку, як кахаюць першую настаўніцу, і помняць, як помніцца першы крок у даросласць, і шануюць, як шануюцца зброя помсты.

На паддашку, між фатаграфічным атэлье і школьнай канцэлярый, невядомыя архітэктары — свядома, альбо і не — упхнулі маленькае, лішняе афіцыйнай навуцы памяшканне. Старая чарапіца сям-там прапускае вузкія стужкі святла, дастаткова якраз, каб вылавіць з мораку бель Гэльчыных сцёгнаў. За сцяною школьная сакратарка нешта друкуе на машынцы. — Стук-стук-стук, — паддае рытм машынка. Уключаешся ў гэты рытм, а потым, мімавольна зусім, апярэджаеш яго, спяшаеш, паглыбляешся ў тайныя раёны часу і прасторы, дзе бель і чарната кандэнсаваная да непрытомнасці, раптоўна расшыраюцца, распрыскваюцца на ўсе магчымыя колеры.

— Стук-стук-стук, — наскі Гэльчыных туфляў высока, над галавою недзе ўзлазяць на счарнелыя кроквы, на абымшэную чарапіцу, ператвараюцца ў птушку, у воблака, у абсалютную прастрань, без дна і без мяжы. А на цябе сплывае спакой пераможца, і сытасць мсціўца, і самазадаволенасць разбуральніка. У першую хвіліну не думаеш нават, што адпомсціў і каму, як і не здагадваешся, што і дзеля чаго разбурыву? Каханне? У васемнаццаць усюды яно ёсць і нідзе яго няма .

Зімовы вечар пачынаецца зараз пасля поўдня. Халоднае сіняватае сонца апускаецца на ліпавыя кроны і ліпы ценем кладуцца ў дыямантавы

снег. Паўзуць далей і далей ад родных пнёў, ад жыватворных каранёў, і халадзеюць, і чарнеюць, аж, пераступіўшы нябачную мяжу, знікаюць, расплываюцца ў мёртвай, бясформеннай плоскасці. Уяўнае нашэсце вядзе ў тупік, — думаеш, паглядаючы за акно. А акно і не акно ўжо, а чорнае люстра і тваё аблічча спазірае з чорнага бяздоння. Здзіўляешся: няўжо — гэта я? Страшная думка, што ты — сам сабе чужынец! — напаўняе вячэрнюю цішыню.

— Пілюлькі, — медсястра Чэся, рослая, закругленая спелай, эратычна-экспансіўнай жаночкасцю, перасоўваецца між ложкамі, абдзялае каго чым. Сінія, зялёныя, чырвоныя пілюлькі з маленькіх кілішкаў высыпае на слухмяна падстаўленыя далоні. Выпадкова нібы апускаеш руку ніжэй і медсястра схіляецца, а накрухмалены фартух на адну кароткую хвіліну моргае заружавелымі зрэнкамі цяплом набрынялых грудзей. Цесна гэтым птушкам у клетцы станіка, — думаеш. А табе васемнаццаць і таксама ж нязручна ў памяшканні без клямак. Вырвацца на волю разам з сакавітымі цыцкамі медсястры Чэсі, чаго больш і трэба! Не ты адзін так думаеш. На ложку, першым, калі лічыць ад дзяжуркі медсясцёр, уцякае ад пачэснага абавязку вайскавай службы Мірак, а ўцякаючы, пільна сочыць за кожным крокам Чэсі. Бо Мірак не любіць армію. Ён любіць “Мальбора”, свабоду і прыгожых жанчын. Такіх вось, як Чэся.

— Я мушу яе ... — не канчае, хаця і так можна здагадацца, што ён мусіць. — А калі я задумаў, то туг-бетон! Праўда, сёстро?

— А мяне цікавяць хлопцы так больш-менш пад трыццаць, — агрызаецца Чэся. — І каб не было недамоўкі, не ўзрост маю на думцы.

Але Чэся адбрэхваецца так толькі, для прыстойнасці. У зялёных вачах яе пабліскваюць какетлівыя іскрынкі, а ружовыя птушкі мацней і мацней трапечуцца ў накрухмаленай клетцы. І Мірак пра гэта ведае. Неадукаваны ў ваеннай справе, тут ён аднак з цярыпліваццю выдатнага стратэга штурмуе Чэсіну барыкаду. Хто ведае, мо і споўніцца той апавешчаны мур-бетон?

— Яшчэ месяц і могуць мне... — вялікі палец Мірак прыстаўляе да разрэза ў нагавіцах, а чатыры апошнія перабіраюць паветра, быццам бы ігралі на нябачнай гітары. — Вось што праз месяц могуць мне зрабіць усе вайсковыя камісіі. Але яе, — спаглядае на дзверы, за якімі схавалася Чэся, — яе раней я, пабачыце.

Міраку месяц. А табе колькі яшчэ? — думаеш, заглядаючы ў чорнае люстра. Унізе, за голымі ліпамі, мястэчка рыхтуецца да звычайных, вячэрніх спраў. Жоўтымі прамавугольнікамі вытыркаюцца са змроку вокны, дымяць каміны і дым няспешна вандруе, уздымаецца ў

бязветраную, крышталёвую высь, туды, дзе, задзіраючы рогі, маладзік абыходзіць даручаны яму ўчастак касмічнай імперыі.

Між вечарам і раніцай западаеш у сон. Прымяркоўваешся да нябыту і нават не ведаеш, што такім чынам даеш згоду на вякамі ўстаноўлены парадак рэчаў і здарэнняў. Сон — уяўная смерць, абуджэнне — першае ўваскрэсенне. А колькі трэба часу на ўваскрэсенне апошнія? Не ведаеш. А вось Збышак, пэўна, ўжо і ведае, але сказаць табе так і не скажа. Ляжыць у трыццаці метрах ад адміністрацыйнага будынка, нерухома ўжо, а яшчэ некалькі хвілін таму назад падрыгваў, біўся ў смяротных канвульсіях, згартваючы пад сябе змёрзлы снег, быццам бы хацеў адагнаць, суцішыць апошні боль.

Сыходзілі з панам Франкам па лесвіцы і пан Франак паслізнуўся, прысеў на хвіліну, а Збышак нырнуў у белую сцежку, наляту дастаў з кішэні брытву, расчыніў яе і пякучым лязом рэзануў свой кадык...

Колькі крокаў можа зрабіць чалавек з падрэзаным горлам? Падручнікі не пішуць пра гэта, а вось Збышак зрабіў такіх крокаў дзевяць. Ляжыць цяпер нерухома на стаптанай сцежцы, побач, адварнуўшыся спіной, ванітуе пан Франак, а з-пад зялёнай Збышкавай курткі выпаўзае ўсё яшчэ жывая кроў. Распаўзаецца далей і далей, не здагадаючыся, што яе місія ажыўляння нежывога якраз закончылася, а снежная, агромная губка вып'е цёплую чырвань да апошняй кроплі.

— Навошта людзі носяць у кішэнях брытвы? — пытае Кока.

— А навошта носяць клямкі? — адказвае чыйсьці голас. Не глядзіш нават, хто гэта сказаў, але згаджаешся: навошта?

Панура распачынаецца новы дзень. Збышкаў ложка, абдзёрты ўжо з пасцелі, міжвольна прыцягвае зрок. Стараешся не глядзець туды, а ўсё-такі зазірнеш, бы той настаўнік фізікі на дзявочыя майткі.

— Чаму ён так, — схіляецца над кубкам чаю Кока. Сёрбае асцярожна і адразу відаць, што сённяшні чай мае зусім іншы, горкі і непрыемны смак.

— Дзіўны быў, — паціскае плячамі Мірак. — Зрэшты, не першы раз выпраўляўся ў такую дарогу.

— Толькі цяпер вось дзейсна.

На Міракавым століку стыне збожжавая, прыпраўленая бромам, кава. Бачыш на ёй далікатную, срэбна-сіваю плевачку? А на зубах чуеш салатжавы, металічны смак? Значыць, медыцына клапоціцца, каб твае жыццёвыя сілы надта тут не буйнелі. Інстынкт — першы вораг дысцыпліне.

А вось бром — галоўны вораг Міраку. І Мірак доўга аглядае рассыпаныя на далоні пілюлькі, спаглядае на Чэсю, на алюмініевы

кубак, усміхаецца прыжмуранымі вачыма.

— Дык як будзе, сястрыца? Піць гэту каву ці не піць? Oto jest pytanie!

Чэся таксама ўсміхаецца. Высунуўшы ніжнюю губу, дзьмухае на свой курносы тварык, а шпаркаець гэтага ненатуральнага дыхання адкідае з-над вачэй кучаравую, залатую грыву.

Значыць — усё нармальна. Свет нанавя стае на свой звычайны, раней прадбачаны шлях і, толькі добра напружыўшы зрок, на Збышкавай падушцы ўгледзіце далікатную ўгнутасць, след ад ягонай галавы. Дык і ён, хвіліна за хвілінай, падымецца, выпрастаецца, закругліцца, як закругляецца і зарастае травой наш шлях і наш час.

За кругаглядам, з новымі рэзервамі зелены стаіць вясна.

КАМУНІКАТ.ORG

Крах

1 Чацвёрты месяц сталуюся ў пана Метка. Прыходжу заўжды раней, пакуль рабочыя з нашай — гэта значыць — хімічнай фабрыкі пачнуць улівацца менш ці больш шматлікімі групкамі, прыносячы з нагамі добра мне знаёмы, хаця не вельмі прыемны смурод спаленага вугалю, перамешаны са смольным араматам шкіпінару.

Я і раней бываў тут, аднак не дзеля спажывецкіх мэт, а як і ўсе мае тагачасныя калегі, я заходзіў выпіць піва, пасядзець у вясёлай кампаніі і пабалакаць пра Марыніны ягадзіцы. Калісьці сказаў бы звычайна: “дупа Марыні”, цяпер аднак я — сярэдняга калібру служачы, вораг піву і безразважнай балбатні — маю абавязак паводзіць сябе адпаведна са сваёй пасадай. Мая лексіка сведчыць пра мяне і, як лібералам агідная планавая гаспадарка, так мне агіднае слова “дупа”.

Прысаджваюся з левага боку ад увахода, далёка ад цэнтра, там, дзе ніхто мяне не чапае, ды і я нікому не стаю на дарозе. Я не люблю, так сказаць, выступаць у святле юпітэраў — гэта першае, а другое — не хачу, каб хтосьці падумаў, што я такі, як і яны: рабочы хімічнай фабрыкі. Дзеля падкрэслення сваёй тут — звышпіўнай — прысутнасці раскладаю на століку газеты “Палітыка” або “Літаратура”, пералістваю іх старонка за старонкай, стараюся вылавіць нейкі цікавы або, што галоўнае, тэкст, які б развіваў індывідуальнасць. Палітыкай не займаюся. Слова “палітыка” не менш мне агіднае за слова “дупа”.

Рабочыя, прысеўшы за столікамі, расшпільваюць “артальёны” і джынсы, пералічваюць грошы, сцішанымі галасамі вядуць кароткія нарады. А потым п’юць піва, кураць папяросы, струменячы дым між жоўтымі зубамі. Гамоняць. Галасней і галасней, найчасцей пра фабрыку, кіраўнікоў і зарплаты. Не цяжка здагадацца, што ў аповедах іхніх кіраўнікі — ідыёты, а зарплаты — смешныя.

Мне непрыемна слухаць гэтыя гутаркі. У такіх выпадках паглыбляюся ў газету або стараюся аналізаваць прачытаную ў апошні вечар кніжку. Я

і раней мала калі выходзіў адвячоркамі, а з гэтай пары, як закончыў вечаровы тэхнікум, аддаю перавагу кніжкам. Іншая справа, што вуліцы ў нашым мястэчку таксама не зусім бяспечныя. Не далей як у кастрычніку, якраз каля малага базара, наскочылі на мяне нейкія хуліганы. “Давай, — кажуць, — пулярэс, бздылю”. — “А я пулярэс не дам, калі б мяне нават і рэзалі”. Праўда, абышлося без нажоў і я, пакамечаны крыху, затое з пулярэсам, павалокся ў паліцыю. Высветліў справу, што было і як, а паліцэйскі кажа: “Адбівацца трэба, хуліганнэ квітнее, а гэтак званае грамадства нат пальца за палец не зашмаргне”. А маё крэда такое: з ворагамі змагацца заўжды трэба з дапамогай інтэлекту, а кулакамі хай вядуць свае войны адно прымітыўныя асобені.

Рабочыя пачалі якраз аплёўваць бюракратыю, якую быццам бы даводзіцца гадаваць ім на сваіх грудзях. Мне стала прыкра. Лёгка сказаць — бюракрат! А спытайце ў гэтых, як пагардліва кажаце, бюракратаў, хто такі Гётэ, хто Пікаса, а хто Дастаеўскі! Спытайце, бо самі, пэўна, не ведаеце. Не ведаеш Гётэ, значыць, твае кваліфікацыі якраз адпаведныя, каб белавежскую жывіцу ператвараць у шкіпінар. А я вось ужо чатыры месяцы працую ў бюро. Не скажу, пасада пакуль што не вельмі важная, аднак і такія пасады не ляжаць на вуліцы, а ў школе. Хадзіў туды — значыць, ведаю. І дзякаваць, што, нягледзячы на саракоўку, якая набліжаецца шпаркім крокам, я не ажаніўся. Жанатаму значна далей у школу. Па дарозе бывае ж яшчэ жонка, дзеці ды іншыя некарысныя для паглыблення ведаў перашкоды. Зрэшты, трэба вам ведаць, што ў справе жаніцьбы ёсць у мяне свой, дакладна абдуманы план: 1 — кватэра, 2 — адукацыя, 3 — пасада, 4 — машына, 5 — жонка, 6 — дзеці. Я прынцыпова трымаюся за тое, што сам сабе вызначыў і цяпер якраз выконваю пункт нумар чатыры.

Тым часам рабочыя, павесяліўшыся акуратна, пакінулі сумныя, прафесійныя праблемы ды ўчапіліся за дамска-мужчынскія справы, жэстамі рук, вельмі зрэшты выразнымі, паказваючы тое, што адбываецца час ад часу паміж мужчынам і жанчынай. Не магу змаўчаць, што карыстаюцца прытым вельмі прымітыўнай лексікай, раз-пораз устаўляючы словы, якія пачынаюцца з *n* або *x*.

Мне сорамна за іхнія прымітыўныя паводзіны тым болей, што і члены персаналу прымушаны выслухоўваць такія, чужыя літаратурнай, культурнай, а нават цывілізаванай мове, дрындушкі. Пан Метэк, праўда, па прычыне свайго ўзросту — мужчына спрактыкаваны, аднак афіцыянткі Марыся і Аня — незамужнія дзяўчаты і нахабнае грубіянства, безумоўна, пакідае след у іхняй, слаба яшчэ сфарміраванай псіхіцы.

Я толькі заціскаю зубы ад бяссілля, бо ведаю, што няма тут спосабу абараніць дзявочую нявіннасць. Раней, калі я спрабаваў умяшца і абAPERціся на паводзіны бліжэйшыя еўрапейскай гуманістычнай традыцыі, пачуў адрасаваня ў свой бок такія заўвагі: “казіны гарошак”, “авечы памёт” і “псеўдаінтэлігенцік”. Маю адвагу сказаць, што ўспомнення эпітэты не маюць ніякага дачынення да маёй асобы, а ўжо апошняе, значыць, “псеўдаінтэлігенцік” — асабліва балючае і крайне далёкае фактычнаму становішчу. З гэтай пары, як працую ў бюро, стараюся больш часу праводзіць з людзьмі сваёй кройкі. За апошнія чатыры месяцы я нядрэнна пасябраваўся з інжынерамі Стручуком і Кашалюком, а таксама з паннай Рэняй, машыністкай. Спалучылі нас не толькі супольныя прафесійныя праблемы, але, так прынамсі мне здаецца, аднолькавы погляд на свет, жыццё, як і чалавечую ролю ў тым жа жыцці ды свеце. А гэта небанальныя вузлы.

Недзе пад восень інжынер Стручук запрасіў мяне на імяніны. “Пара, пане Владку, — сказаў ён, — паказацца шырокай публіцы”. І я пайшоў. На пачатку я толькі сядзеў і слухаў, як іншыя гавораць, глядзеў на публіку дакладней, чым яна на мяне. Калі, аднак, гаворка сышла на Джэймса Джойса, надумаўся ўключыцца. Я сказаў, што, па-мойму, Джэймс Джойс — абсалютны графаман: у ягоным “Улісе” няма ніякага сэнсу; апроч таго — быкі не брыюцца! Добра ведаю, бо хаця ў нашай вэсцы не было быка, якога клікалі б Маліган, усё-такі былі быкі з іншымі, таксама ж замежнымі імянамі. Быў, скажам, Лорд, быў Чэмпіён, аднак, ні брытвай, ні іншымі туалетнымі інструментамі ніколі яны не карысталіся. Увогуле — бык прымітыўнае стварэнне і ўся ягоная актыўнасць заключаецца ў імкненні прадоўжыць свой быдлячы род. Пасля такога выступлення вочы ўсіх прысутных засяродзіліся на маёй асобе, а нехта, на жаль, я не прыкмеціў хто, сказаў такое:

— Вельмі арыгінальны погляд на Джойса. Вельмі арыгінальны.

Мне зусім неспадзявана прыйшлося займець функцыю цэнтральнай тут асобы. Бывае такое: жыве чалавек спакойна, ніхто яго не ведае, і раптам лінія лёсу паварочвае ў другі бок, і апошні ў калоне ўзначальвае калону. Вось падышла і мая чарга.

Трэба вам ведаць, што падчас тае дыскусіі, як і частунку, мы не сядзелі за сталом абы сядзець і абцяжарваць сябе ўсякім пітвом ды закуссю. Так паводзіць сябе можна адно ў пана Метка, а тут быў шведскі стол, няхай сабе і не зусім практычны ў трохпакаёвай кватэры, аднак людства ідзе ў цывілізаваным напрамку і нам таксама трэба накіроўвацца ў той жа бок, забываючы памаленьку нездаровыя славянскія схільнасці.

Мы ўвесь час шпацыравалі па пакоі, падымалі дрынкі за тое, што каму падабаецца, далікатна замочвалі губы і паходжвалі далей.

Уцякаючы з цэнтра, я не прыкмеціў нават, калі апынуўся на кухні, не памятаю таксама — ужо была там пані Ліза ці прыйшла пазней за мяне.

Жанчыны, такія як пані Ліза, чамусьці мяне бянтэжаць. Беззаганныя манеры, манікюр-педыкюр, салонная лексіка. На вуліцы мінаюць цябе абыякава, моднымі капелюшамі адасабляюцца ад шэра-звычайнага бабства, здаецца, не ім гэта свет, а яны свету робяць гонар сваёй тут прысутнасцю. Часам здаецца мне, што такія жанчыны ніколі не робяць тое агіднае, пра што расказваюць рабочыя хімічнай фабрыкі, седзячы за півам.

Праціскаючыся між сталом і маёй асобай, пані Ліза моцна прытулілася да пярэдніх раёнаў майго цела, уважліва прытым углядаючыся ў мой твар. Стаяла так, ягадзіцамі падпіраючы стол, і голасам хрыплым, нізкім, дабытым недзе з-пад жывата, папрасіла:

— Пане Владку, раскажыце яшчэ пра сваіх быкоў.

Яе вусны, апухлыя і вільготныя, расхінуліся і я здзівіўся: язык, які выслізнуўся з-за гэтых вуснаў быў зусім сухі, здаецца, вось-вось здранцвее ён і пачне трэскацца, бы сухая кара нейкага чырвонага экзатычнага дрэва. Я сказаў некалькі слоў, вядома, многае забыў ужо раней, а шмат што і цяпер раптоўна ўцякло з маёй памяці. Аб'ект, здавалася, недаступны, амаль з чужога планеты, тут зусім адчувальна ўбіваецца ў маё цела! Мне стала гарача-горача і калі падняў руку, каб расшпіліць кашулю, натрапіў на напружаныя, ашчэпераныя ў драпежнай гатоўнасці грудзі. А пані Ліза схапіла маю нязграбную руку ў свае далоні і, працягваючы далікатным пальчыкам уздоўж лініі жыцця і лініі сэрца, гаварыла, бы сама да сябе:

— Такія моцныя далоні, такія мужчынскія. Мне здаецца, — тут пані Ліза раптоўна падняла маю далонь і прытуліла яе да сваёй шчакі, — мне здаецца, вы маглі б гэтымі рукамі паваліць самага вялікага быка! А для жанчын — якія яны?

Я не паспеў праверыць спраўнасць сваіх рук у адносінах да жанчын: увайшоў якраз інжынер Стручук, а пані Ліза, спалоханая, кінулася ўбок, адкрыла халадзільнік і руплівым вокам гаспадыні пачала разглядаць яго змесціва.

— Ах, вы тут, пане Владку. Ліза, — звярнуўся да жонкі інжынер Стручук, — ты забрала нам самага вясялага кампаньёна. Давай, пане Владку, пайшлі. Без вас нам зусім нецікава.

2 У пятніцу, з самай раніцы інжынер Кашалюк спытаў:
— Пане Владку, калі добра ведаю, вы жывяце на кватэры адзін?

Я адказаў, што гэта праўда, жыву пакуль што адзін, аднак у недалёкай перспектыве планую заснаваць сям'ю. Такія словы ўсцешылі інжынера і ён пытаў далей:

— А што вы думаеце рабіць у суботу вечарам?

Нічога асаблівага ў суботні вечар я не планаваў, так вось і сказаў:

— От, пачытаю кніжку, пагляджу тэлевізар, вядома, калі пакажуць нешта вартаснае. Хаця, самі ведаеце, у гэтых адносінах наша тэлебачанне...

У інжынера Кашалюка была, аднак, свая праблема і ён, не ступаючы на тэлевізійную сцэжку, пачаў мяне з гэтай праблемай знаёміць.

— А не думалі вы паехаць у вёску, бацькоў наведаць, знаёмых паглядзець?

Я, праўду сказаўшы, не думаў пра такую магчымасць. Па-першае, дадатковыя выдаткі, а гэта абазначае затрымку ў рэалізацыі пункта н-р 4. Па-другое, пачаў якраз, ідучы за падказкамі інжынера Стручука, засвойваць Фройда. Аўтар складаны і я прымушаны ўвесь свабодны час і ўвесь у тэхнікуме набыты інтэлектуальны патэнцыял накіраваць вось у той бок.

— Бо, ведаеце, ёсць такая справа, — інжынер Кашалюк з прыемнай усмешкай рэкамендуе свае бел-белыя зубы, а далікатнымі пальцамі гладзіць мой плячук, быццам стрэсаў з пінжака нейкі ўяўны там пылок. Я так і падумаў, што мой халасцяцкі гардэроб не адпавядае неабходнай норме і мне зрабілася ніякавата.

— У мяне вельмі-вельмі пільная праца. Такія там, хімічныя вылічэнні, дыяграмы. Вы, зрэшты, як работнік разумовай працы, самі ведаеце. А дома, разумееце, жонка, дзеці, безупынная мітусня і куламеса. Проста — галава не варыць.

У суботу я паехаў праведаць бацькоў, а інжынер Кашалюк у маёй кватэры да белай раніцы рысаваў дыяграмы і рабіў складаныя хімічныя падрахункі.

Мой план далёкага дзеяння спыніўся ў пункце н-р 4. З матарызацыяй нават дзяржава мае небанальныя праблемы, хаця ж ніхто яе не прымушае па ўсіх суботах каціць у глухія вёскі і мантачыць капітал на непатрэбныя білеты. А калі яшчэ і інжынер Стручук атрымаў таксама ж пільныя і патрабуючыя як унутранага, так і вонкавага спакою навукова-даследчыя працы, здаралася мне пабываць у бацькоў нават пасярод тыдня. Калі будучы прысвойваць ордэны за ўклад у развіццё дзяржаўнага транспарту, я спадзяюся на нейкую салідную, прынамсі сярэбраную бляшку.

Тым часам маім аўто карыстаўся ўжо праўдападобна хтосьці іншы, хтось — у каго не было такіх адказных, адначасова абцяжараных працай сяброў.

Я пачаў задумвацца, ці не пераскочыць адразу да пункта н-р 5, рэалізацыю чацвёртага адтэрмінаваўшы на бліжэй неакрэсленую будучыню. Час уцякае, а ў чарзе яшчэ і дзеці, пра ўнукаў не згадваючы.

Кажуць — жаніцьба без каханьня, як селядцы без солі.

Я не спрактыкаваны ў сямейным жыцці чалавек, ніколі яшчэ не жаніўся, аднак на ўсякі выпадак рашыў закахацца. Дзеля павелічэння эфектыўнасці ў пошуках адпаведнай для сябе нарочонай, падрыхтаваў я нават кароткі спісак. Памясціў там, вядома, пасля бязлітаснай з самім сабою кваліфікацыйнай размовы, ўсіх патэнцыяльных кандыдатак, а пані Ірэнка заваявала ў гэтым матрыманіяльным спаборніцтве вельмі адказнае, першае месца. Мо таму, што яна суседка з трэцяга паверха, а мо проста таму, што ў апошні час пачала на маю асобу спаглядаць дзіўна ласкавым і прыязным вокам. Калі раней праходзіла побач мяне так, як праходзіцца побач паветра, то цяпер першая дае “дзень добры” і нават усміхаецца і глядзіць услед мне. А сёння пані Ірэнка сказала:

— О-го-го, пане Владку! Учора ноччу такія водгаласы даходзілі з вашай кватэры, што ўвесь блёк аж калыхаўся! Па самыя фундаменты. А сёння, чуюць свет і ўжо на нагах! Ну-ну, хто мог падумаць...

Вочы пані Ірэнкі цалы за цалы абмацвалі маю постаць, стараючыся адшукаць той орган, які такім экстазам напаўняе ўвесь шматпавярховы блёк.

Я толькі што вярнуўся ад бацькоў, была шостая гадзіна раніцы, а тут яшчэ і пераапануцца трэба, і туалет ранішні споўніць, і на фабрыку паспець. Узяў я пад развагу ўсе згаданыя акалічнасці, гутарка між намі не задоўжылася. Аднак гэтым “о-го-го” пані Ірэнка значна падмацавала сваю пазіцыю. Так значна, што пачаў я пра яе думаць як пра афіцыйную сваю нарочоную. Усякія сікуны кажуць у такіх выпадках: “мая дзяўчына”, або “moja laska”, або — зусім ужо прымітыўна — “moja dura”. А мне вось падабаецца нямоднае слова “нарочоная” і ніколі ад яго не адракуся. Не на тое стаў чалавек інструктарам па бяспецы і гігіене працы, каб цяпер адступаць перад усякімі, лішнімі, модамі.

У бюро было пуста і ціха. Адно панна Рэня сартавала якраз штодзённую карэспандэнцыю і, не перапыняючы сваю працу, паведаміла мяне, што інжынер Стручук сёння ў водпуску, а інжынер Кашалюк на поўны месяц адкамандзіраваны ў сталіцу. Нейкае там, нікому непатрэбнае, абучэнне.

Я распрануўся і сеў за стол, каб таксама паглыбіцца ў паперы, аднак

мае думкі, зусім нечакана, закружылі над галавою панны Рэні.

Белыя кудзеркі, набухлыя вусны, і — вочы! Вочы каціныя, далікатна-злённыя, замглённыя няўлоўным вуалем дзявочай таямніцы... З гэтых злённых вачэй адна за другой выплывалі ўвішныя шчупальцы нябачнага васьмінога, лісліва прыпадалі да маіх рук і да маіх думак, каб бесцэрымонна зацягнуць маё зямное і астральнае цела ў абдымкі панны Рэні. Агідная гэта справа — ваяваць на два франты. У думках прасіў я прабачэння ў пані Ірэнкі, а потым, раз яшчэ нырнуўшы ў злённую бездань, страціў астаткі сумленнасці і падумаў: “Няхай будзе, што мае быць”. Вераломнасць спадарожнічае чалавеку, пачынаючы з першага, крадзенага ў райскім садзе яблыка, аднак, калі ты ў свае сорок усё яшчэ халасцяк, не думай, як змяніць свет ды якім чынам паправіць чалавечую натуру. А гадзіне трынацатай сорок я запрапанаваў панне Рэні схадзіць вечарам у кавярню, а яна, наўздзіў лёгка, згадзілася. Ад такой нечаканасці я забыў пра абед. А зрэшты — напляваць мне цяпер на Меткавы кулінарыі: сіня ад холаду бульбіна і гуляш — пасля тыднёвых змаганняў са страўнікамі выпадковых спажыўцоў — сканцэнтраваны на маёй талерцы!..

Мы доўга сядзелі ў кавярні. Гутарылі пра мастацтва і пра цэны ў магазінах, жартавалі над знаёмымі і незнаёмымі, а каньяк маркі “Напалеон” падсоўваў новыя і выдаўжаў старыя тэмы. Мне здавалася — панну Рэню ведаю ад заўжды і толькі да сёння раздзяляла нас празрыстая, халодна-шкляная шырма.

— Чалавек, — кажу, — я сталы. І хаця мне пад сорок, адчуваю сябе намнога маладзейшым. Ёсць у мяне кватэра, фінансавыя сродкі — няхай сабе і не самыя вялікія — аднак басяком сябе не лічу.

Стандартныя какеткі ў такіх выпадках пачынаюць цікавіцца вашымі фінансамі, а вось, аказваецца, панна Рэня і не стандартная, і не какетка. Панна Рэня сказала, што тузін гадоў, які быццам бы нас раздзяляе, для яе не мае ніякага значэння. Найважнейшы — чалавек. І яшчэ сказала панна Рэня, што я чалавек прыстойны і што яна мне верыць. Больш верыць, чым інжынеру Кашалюку. Я не пазнаваў сам сябе: хай чэрці на касматых хвастах разнясуць усе планы, пасады і машыны! Галоўная справа: сённяшні дзень! І яго трэба лавіць, бо іначай уцячэ беззваротна.

Мы не прыкмецілі нават, што выйшаў апошні госць. І толькі тады, калі наблізіўся афіцыянт, каб і нас тактоўна адправіць дамоў, я глянуў на гадзіннік, а потым і на рахунак. Глянуў і здзівіўся: у маім нутры не заенчыла і не лопнула ніякая спружына, хаця ладны кусок аўтамашыны ад’язджаў у глыбокую кішэню афіцыянта.

Мы ішлі дамоў. Мы ляцелі, мы плылі, а горад глядзеў на нас, як усе маткі свету глядзяць на сваіх, ад’язджаючых да шлюбу дзяцей. І калі на

вуліцы Баторыя, якраз насупраць малага рыначку, прыклеіўся нейкі разбэшчаны спіртам асобень, я адмаляваў яму такі партрэт, што асобень той, не паспеўшы і войкнуць, скруціўся ў цені прыдарожнай ліпкі. Мне вельмі хацелася, каб быў гэта той самы тып, які ў кастрычніку здзекаваўся над маёй асобай. А Рэня пацалавала мяне ў вусны. У кватэры ўзяла мяне за рукі і павяла прама ў спальню. Я не паспеў і падумаць, адкуль яна так дакладна ведае маю кватэру, бо свет, зварушаны Рэнінымі пацалункамі, расхістаны далікатнымі і якімі ж моцнымі далонямі, раз'юшаны яе дзявочым крыкам, зваліўся на мяне і на гадзіны прынамсі тры адабраў здольнасць якога-небудзь цвярозага думання..

З Тайныя спружыны ў маім упарадкаваным нутры азваліся ў суботні поўдзень. Рэня сышла, не ведаю нат калі, пакідаючы па сабе цьмяны арамаат замежнае парфумы. Я глядзеў у злашчасны рахунак, множыў, дзяліў і дадаваў малазразумелья лічбы, усё-такі сума атрымоўвалася сумная: чвэрць месячнай зарплаты пайшла ў бліжэй неакрэсленым напрамку.

Не дурны сказаў, што жанчыны каштуюць. Дурны той, які гэта правярае ў кавярні “Цюльпан”.

Мінорны мой настрой працягваўся б хіба ў бясконцасць, калі б не пазваніў інжынер Стручук. — Ёсць, — сказаў, — пільная справа і нам трэба яе раскусіць. — Тады прыходзьце.

Мне не хацелася нікога бачыць, аднак сяброўству патрэбныя ўсякія выпрабаванні. У такіх выпадках міжчалавечыя сувязі трэба паставіць вышэй за маральнае ці фізічнае пахмелле.

А справа, аказалася, з тых жа добра мне вядомых. Інжынер Стручук збіраецца ў сталіцу, дзе, спалучыўшы свае сілы з сіламі інжынера Кашалюка, будучь расслаўляць нашу фабрыку. „Час, — кажа, — трапіўся нам нецікавы, наўкола капіталізм, і той не прападзе, хто ўмее сябе карысна прадаць. А з парожнімі рукамі ў сталіцу не паеду, трэба падрыхтаваць прапагандысцкія і справаздачныя матэрыялы. А дома, як гэта дома — мітусня і калатнеча”.

Далей я мог не слухаць, і я — фактычна адключыў вушы, больш думаючы, дзе мне шукаць начлег. Ехаць у вёску не хацелася, ліміт непрадбачаных выдаткаў вычарпаўся, здаецца, на круглы год, а Рэня, як даведаўся, жыве ў адным пакойчыку з маці.

— Пане Владку, вы мяне не слухаеце...

— Але ж слухаю, пане інжынер, шчыра слухаю. Думаю толькі, куды мне падзецца нанач?

— Я прашу прабачэння, так неспадзявана ўсё склалася... Але,

разумеете...

— Што тут не разумець, — кажу. — Зрэшты, горад вялікі, не прападу. А калі ўсё гэта дзеля нашай фабрыкі...

Інжынер паглядзеў на мяне дзіўна неяк, не так, як начальнік глядзіць на свайго падначаленага. Ён спаглядаў на мяне так, як старэйшы брат спаглядае на малодшага, менш вопытнага брата.

— Пане Владку, — пачаў цяжка, сарамліва неяк, здабываючы словы. — Я абавязаны прызнацца вам у сваёй віне. Інжынер Кашалюк даўно ўжо згадвае, што вы заслугоўваеце больш, чым можа даць гэтая інструктарская пасада, а я вось, бачыце, усё сумняваюся. Прызнаюся, памыляўся я. Але, — уздыхнуў цяжка, разумеючы, відаць, сваю віну, — усё наперадзе. Здольны, інтэлігентны, а што галоўнае, адданы фабрыцы чалавек напэўна знойдзе належнае сабе месца.

Чакаючы належнае сабе жыццёвае і прафесійнае месца, я падаўся ў горад, каб разглянуцца за месцам куды больш праязічным, а менавіта — за начлегам.

І так яно ўжо бывае, калі найбольш спадзяешся на розум, калі ўсю сваю надзею ўскладаеш на галаву, тады ў месцы вышэй шыі паяўляецца пранізлівая пустэча, або — у найлепшым выпадку — нябачныя рэцэптары абвешчаюць аварыю нервовай сістэмы.

Перамераўшы вуліцу Рэя, павярнуў я ў Пілсудскага, каб з нешматлікімі ўжо пехацінцамі паплысці ўніз, да скрыжавання. Аварыя нервовай сістэмы заягвалася і нічога лепшага не заставалася, як брысці далей, у вуліцу 3-га Мая. Іду вось, а восеньскі дождж забівае ў зямлю апошнія асколкі маёй надзеі. Надзеі на якое-небудзь лагічнае заканчэнне суботняга дня.

Раздвойваючыся, плывуць асфальтам залатыя фары аўтамабіляў, чужыя людзі з'язджаюць у цёплыя кватэры. “Так, папраўдзе, усе мне тут чужыя”, — падумалася, хаця ад гэтай разумнай думкі не стала ні крыху цяплей.

Скуль узялася тут пані Ліза — не ведаю. На пачатак пачуў я цёплае: “Пане Владку, а вы куды?”, а потым з-за мокрай шыбы ўсміхнуўся твар пані Лізы. Адзіны, здавалася, добры і адзіны ў горадзе знаёмы твар. А потым, у машыне, я многа гаварыў. Я гаварыў, што вельмі люблю шпацыраваць вечарамі, асабліва, калі ідзе дождж, і што такія прагулкі карысна ўплываюць як на фізічнае, так і псіхічнае самаадчуванне, і што чалавек у горадзе адзінокі. Пані Ліза маўчала, а я, баючыся спалохаць нешта незвычайнае, не глядзеў на яе — толькі ў люстэрка над лабай шыбаю. І люстэрка ўсміхнулася мне вуснамі пані Лізы.

— Як вы дашчэнтну прамоклі, — прашаптала пані Ліза, у кватэры ўжо, расшпільваючы маю кашулю. — Трэба пераапрунцуца.

А я сказаў, што не, што не трэба, і яшчэ, што можа ж вярнуцца інжынер Стручук, а тады нешта кепскае падумае пра мяне і пра яе, хаця яна такая добрая, і такая мілая, і прыгожая.

— Муж паехаў у Варшаву, — сказала пані Ліза, падсоўваючы мне шаўковую, сінюю ў белыя палоскі піжаму.

Чаму замест таго, каб сказаць, што інжынер Стручук усё яшчэ тут, у Гайнаўцы, узяў я і надзеў на сябе гэтую злашчасную паласатую піжаму? Так хіба было трэба. А пані Ліза засмяялася: аформленая на патрэбы інжынера Стручука піжама, ніякім спосабам не магла прыкрыць усе мае сто дзевяноста два сантыметры.

— Раней было значна лепей, — сказала.

Зняла з мяне дзіўную піжаму і кінула яе прэч. Цяпер выглядаў я зусім не смешна і пані Ліза таксама перастала смяяцца. Стаяла насупраць, бы драпежная львіца, у любы момант гатовая скокнуць на мяне, зубамі ірваць і кіпцюрамі, як у старажытным Рыме дзерлі на кавалкі першых хрысціянаў яе дзікія продкі.

Такое, страшнае, аднак, не здарылася.

Разбудзіў мяне голас інжынера Стручука. У першы момант я нават спалохаўся і засаромеўся: “Вось, — падумаў, — здрагнуў у бюро”. А потым, вярнуўшыся да поўнай свядомасці, засаромеўся яшчэ раз, і яшчэ раз, і яшчэ.

— Апранайся, — інжынер прама ў твар кінуў мне пакамечаныя нагавіцы, а сам пайшоў на кухню.

У той час, калі я апранаўся, на кухні адбывалася сямейная гутарка. Гаварыў муж, а жонка маўчала.

— Я ўсё разумею. І твае мазахісцкія схільнасці, і пошукі першапачатковых прымітывізмаў, разумею нават твой культ фалічнага самца, як прычыну і вынік існавання ажыўленай матэрыі. Магу дараваць інкасатара з доўгім носам і булаватага камінара, але зразумець, чаму завалакла ты пад коўдру галоўнага ідыёта ў нашым горадзе — занадта вялікая, як на мой розум, задача!..

Так гаварыў інжынер Стручук, а пані Ліза рыхтавала ранішняю каву. Я здагадаўся, што мяне гэтай кавай частаваць не будуць, і сышоў.

Перамена з інтэлігентнага, адданага фабрыцы чалавека ў апошняга ідыёта, якая за адну ноч адбылася ў спальні інжынера Стручука, была самай вялікай і найважнейшай трансфармацыяй у маім жыцці. Усё, што здарылася потым — вымова з папярэджаннем, паніжэнне на рабоце, а ў рэшце рэшт і звальненне з працы — я не лічу актам помсты. Гэта толькі лагічны рэзультат маёй ранейшай перамены.

Паклонніца літаратуры

Задажджылася кастрычніцкая субота. Нагінаючы да зямлі сырыя, абшарпаняны крылы хмарын, кароткі дзень шпарка пайшоў на спад. Базарны гоман аддаляўся, расплываўся ў шэрых закавулках і знікаў там, затоптаны спешнымі крокамі, заглушаны восеньскім паветрам. Людзі пад парасонамі трушком спяшалі дамоў, старанна прыбіраючы апошнія клопаты дня.

Мястэчка пераступала той нябачны, але характэрны для ўсіх невялікіх мястэчак парог, за якім у восеньскія і зімовыя адвячоркі існуе ўсё ва ўмоўным адно значэнні, а натоўп, раздзелены на паасобныя адзінкі, жуе ў задуме мінуўшчыну, зусім ігнаруючы цяперашні, як і будучы час.

Я таксама падумаў, ці не пара ўжо збірацца, апрануў паліто і надзеў капялюш, патушыў святло. Зрабілася ціха і цёмна, і толькі вокны зялёным, у ліхтароў пазычаным, святлом разлажыліся на каменных паркетах. Ад гэтай зялені так і падумалася: ненатуральнае тут усё, нежывое, мінулае, як адбітак часу і здарэнняў у каменным люстэрку. Над дзвярыма азваўся званок і пабег на паркетныя жывыя іскрынкамі, збянтэжыў, разбудзіў каменную абыякаваць. І спыніў мае роздумы над тайным абліччам свету.

Дзвярэй у нас сотні, ключоў, можна здагадацца, у тры разы больш — і пакуль прыстасаваў я патрэбны ключ да адпаведнай дзіркі, званок паўтарыўся.

На парозе стаяла маладая дзяўчына. Дробная, невялікая, змораная дарогай, знясіленая дажджом і холадам.

— Я з Мінска, студэнтка, — сказала і назвала сваё прозвішча. — За фальклорам хадзіла, ноткі запісвала. Не бач калі і дзень зляцеў. Вось і шукаю начлег. А добрыя людзі сюды накіравалі. Не адкінеце, а? — усміхнулася, адсланяючы роўненькі, беленькі радок зубочкаў.

У гэтым “не адкінеце, а” было штосьці і па-дзіцячаму разгубленае, і

па-жаноцку какетлівае, ды яшчэ і тое неназванае, што загадала мне шырэй раскрыць дзверы, правесці дзяўчыну на другі паверх і раскватараваць яе ў гасцінным пакойчыку.

— Тут будзе ваш ложкак, там вось шафа, а туалет — калідорам налева, — сказаўшы ўсё, я адступіў крок назад, прытрымаўся на парозе. Хацелася паглядзець на яе маладосць, змораную, але усё ж такі жывую, і з-за жывучасці гэтай ненатуральна дзіўную ў сырых, апушташэлых сценах. Дзяўчына зняла з сябе паліто і прысела на ложкак.

— Хвіліну пачытаю, а потым — спа-а-аць, — раскошна пазяхнула, раскрыжавала рукі, пацягнулася, аж напяліся, падаліся наперад маленькія ўзгоркі пад швэдрыкам. — Я, ведаеце, не засну, калі не прачытаю, прынамсі, дзве старонкі. — Дастала з чамаданчыка нейкую кніжку, паклала яе побач сябе, хуценька, быццам бы сарамліва, так што на вокладцы паспелася толькі прыкмеціць якісьці твар з доўгім, высалапленым языком.

— Чытайце на здароўе, — сказаў я на развітанне і пайшоў.

На вуліцы церушыў дождж. Вецер, забягаючы з паўднёвага ўсходу штурхануў у плечы. Нецярпліва, бесцярымонна. І вецер той, і самота кастрычніцкага адвячорка, і мігценне неонавай рэкламы, перамешанае з араматам кітайскай кухні, накіравалі мяне да пана Зэнака. Наогул стараюся абмінаць такія экзатычныя раскошы, лічу іх непатрэбнай выдумкай ды стратай часу, аднак у гэты кастрычніцкі, сумны вечар атрымалася іначай. Я сядзеў у беларускай частцы кітайскага рэстарана, запіваў арыентальныя вустрыцы польскім півам, а санлівасць — дашчэнту тутэйшая, сачылася з ліхтароў. У галаве таўклася дзіўная думка, што я забыў сказаць нешта важнае дзяўчыне. І думка тая набліжалася, падкрадвалася да высокіх дзвярэй свядомасці, здавалася — яшчэ крок і пераступіць нябачныя парогі, і аб’явіцца зразумелым зместам. А дзіўная сіла затрымлівала яе, загортвала ў чорнае палатно, адкідала назад, у бязмежныя прасторы забыцця. Перамагаючы санлівасць, я павалокся на той другі паверх. У шчыліне між дзвярыма і падлогай жаўцела святло. Значыць — не спіць яшчэ, чытае — падумалася і адразу зрабілася неяк жвавей, весялей. Ідучы насустрач жоўтай шчыліне, мая рука застукала ў дзверы, і калі ніхто не адказаў, націснула клямку. Дзверы падаліся. Дзяўчына, напалову седзячы, напалову лежачы, вачыма круглымі, як пяцізлатовыя манеты, углядалася ў дзверы. Недачытаная кніжка выслізнула са скамянелых рук і, з’ехаўшы па коўдры, шлёпнула на падлогу.

— Ввв-ы мм-му-ззейнік, — ні то спыталі, ні то сцвердзілі яе пабялелыя вусны.

— У нейкім сэнсе так, — адказала мая санлівасць.

Вы прыйшлі, каб мяне... каб мяне... каб... — шукала адпаведнае слова, але такое слова не прыходзіла ў яе галаву. Скурчылася, учапілася за мяжу святла і ценю, як разгубленая ластаўка, калі з-за вясёлай неасцярожнасці трапіць у незнаёмую клетку. Натапырыўшы пёркі, сачыла за кожным маім жэстам. — Не падыходзьце, — працягнула далоні, стараючыся затрымаць мяне на парозе. Не было ў гэтым ніякай цяжкасці. Я і не думаў набліжацца да яе, а ўсе сілы, фізічныя і інтэлектуальныя, аддаваў адной справе: успомніць прычыну, якая прывяла мяне ў гэтае месца.

— Гавораць, няма сэнсу змагацца супроць музейніка. Можна і няма. А я і так буду змагацца. Буду бараніцца. Буду бараніцца. Жывую мяне не возьмеце! Я буду крычаць. Я ўжо крычу! Ратунку-ууу!

Пранізлівы крык пакаціўся калідорамі і, паўтараючыся глухім рэхам, слабеў, патухаў, аж дашчэнтупабіты бетоннымі кулакамі, прысеў у цёмных закавулках. Закрычала яшчэ раз і яшчэ, а вынік атрымоўваўся такі, як і раней: голас заглыбляўся ў калідоры, у сцены, у морак і знікаў, не знаходзячы ні падтрымкі, ні водгаласу. Дзяўчына забілася глыбей пад коўдру, так што глядзелі цяпер на мяне адно вялізныя, знерухамелыя вочы. Яе настрой раптоўна змяніўся. З беспардоннай, амаль адчайнай ваяўнічасці засталася адно пакорлівая, слухмяная абьякавасць. А можа здагадалася, што ўсякі крык на дапамогу і так задушаць, суцішаць тоўстыя абдымкі муроў? Непазбежнасць, няўхільнасць лёсу звалілася на яе з усіх бакоў. Цела нападзілася цяжкім свінцом слухмянасці, і толькі вочы стараліся злавіць тую хвіліну, калі наканаванае ўсім жанчынам пачынае ператварацца ў відавочны факт.

— Хай ужо будзе, што мае быць... Але запамятайце: я была супроць. А кніжку, калі ласка, дайце сюды. Схаваю пад падушку. Брыдка ўсё ж, каб валялася на падлозе.

Я ступіў крок наперад, падняў з падлогі тое, што прасіла дзяўчына. „Дама... Дамаві... Сам чорт не разбярэцца, што цяпер пішуць маладыя. Вадалейства”, — падумаў я і ў гэты момант успомнілася ўсё тое, што я раней забыў сказаць. Раптоўнае асвятленне зняло з маёй душы дзіўны, неназваны цяжар. Той цяжар, які не дазваляў мне ні вярнуцца дамоў, ні пасядзець у пана Эзнака. Цяжар, які прывёў мяне сюды, на другі паверх, у пакойчык незнаёмкі.

— Калі будзеце карыстацца туалетам, не забудзьце закруціць кран. Наш старшыня заўжды аб гэтым напамінае. А то, ведаеце, усяляк бывае з маладымі. А цяпер чытайце на здароўе, — я падаў дзяўчыне кніжку і выйшаў.

Кароткая гісторыя Партыі кучаравых

Зачацце

Паважаныя партыі, партыі, якія маюць амбіцыю валодаць светам або, прынамсі, ладным гэтага свету кавалкам, пасяляюцца наогул у манументальных, грандыёзных гмах, найлепей у цэнтральным пункце горада, ля галоўнай вуліцы. Спаглядаючы з-за высокіх, прыцямных вокнаў на шматлюдныя тратуары, партыйныя людзі наладжваюць штодзённы, зрокавы кантакт са сваімі выбаршчыкамі. З крокаў — шпаркіх або няскорых, з жэстаў, з позіркаў ловяць патрэбы, адгадваюць спадзяванні, ацэньваюць удачы і няўдачы звычайнага чалавека. За таўшчэзнымі мурамі прымаюцца пастановы, якія вядуць ананімны натоўп у найлепшым напрамку. А потым партыйныя людзі апускаюцца ніжэй, у маленькія піўныя, у залежнасці ад светапогляду — або да пана Зэнка, або пана Валодзі, дзе за куфлем піва разважаюць аб сродках і кааліцыянтах, заўжды неабходных для развіцця прынятай пастановы.

Каб зэканоміць на лішняй хадзе між кабінетамі, дзе нараджаюцца слушныя ідэі, і піўнымі, дзе тыя ж ідэі з папяровага быту пераўтвараюцца ў цалкам рэальнае існаванне, Партыя кучаравых пасялілася там, дзе ў цёплы, бязветраны чэрвеньскі вечар упершыню пабачыла свой свет. Месца называецца “Бар у Алеся” і яно добра вядомае тым, хто мае жаданне заглянуць сюды, як і тым, хто шырокім колам стараецца абмінуць гэты храм нестандартнага спажывання часу.

Значыць, Партыя кучаравых нарадзілася. А зачацце адбылося цалкам звычайна, і калі нехта спадзяецца паслухаць тут пра палавыя зносіны, пра дамска-мужчынскія гульні, словам — пра ўсё тое, што супярэчыць агульна прынятым хрысціянскім каштоўнасцям, той адыдзе з нічым. Людзі падымаюцца з праху традыцыйным, усім зразумелым спосабам, а вось партыі вылупліваюцца на свет іначай.

Сядзелі мы “У Алеся” — Тадзік Навіцкі, Валя Курапатка і я.

Чэрвеньскі адвячорак, цёплы і бязветраны, наліваў нам у парожнія куфлі шаўкавістую радасць жыцця, перамешаную з задуменнасцю над яго непаўторнасцю і нядоўгатрываласцю. І нам захацелася зрабіць штосьці добрае і вялікае, што будзе між людзьмі нават тады, калі чэрвеньскі вечар пераўвасобіцца ў кастрычніцкую слоту, набрынялюю холадам і парывістым ветрам.

Словам — хацелася ўдасканаліць і vyrатаваць свет.

Праўда, на добры пачатак маглі б кінучь залатоўку або і дзве гэтай утаптанай у тратуар, схудзелай румынцы. Маглі б дапамагчы пераправіцца на другі бок вуліцы пагорбленай бабульцы, калі яна стаіць і бяспільным зрокам углядаецца ў бясконцую чаргу машын. Маглі б, таксама, падняць з тратуара дзядзьку Антося, п'янага як шавецкі панядзелак, калі ляжыць там ніц, званітаваўшы пад сябе ўсё, што ў Алесевым бары найлепшае. Маглі б, прынамсі, выцягнуць яго з непрыстойнай мазі. Маглі б. Аднак усе тыя добрыя ўчынкi, па сутнасці, кароткачасовыя ды іх уплыў на вобраз свету не мае рэальнага значэння. Румынка, атрымаўшы дапамогу, заўтра з'явіцца з чародкай малалетніх дзетак; бабулькі будуць кльпаць з тратуара на тратуар, быццам бы тое кльпанне было апошняй мэтай іхняга жыцця. А Антось? А дзядзька Антось будзе ляжаць тут і заўтра, і паслязаўтра, а калі месца апарожніцца, значыць, сціпля дзяржаўная пенсія пацярпела паражэнне ў канфрантацыі з дашчэнтну прыватным, узбуялым апетытам гэтага ж дзядзькі.

А нам хацелася перайначыць свет з далёкім разлікам.

— Адзінка свет не перайначыць, — Тадзік ікнуў у парожні куфаль.

— Адзінка – абсалютны нуль, — праўду, прыдбаную ў школьных гады, падкінула Курапатка.

Гэтыя праўды, добра ўсім вядомыя, як і вядомы факт, што канчаткова яны абанкруціліся і vyrатаваць свет не ў сіле. Новы час патрабуе новыя ідэі, і я, паглыбіўшыся ў ёмістыя кішэні мазгавое матэрыі, стараўся тыя ж ідэі адшукаць, ахвяраваць іх свету і сябрам. Аднак новае нараджаецца памаленьку і не бязбольна.

Даводзілася клікаць на дапамогу Алесеву барменку — раз, другі і трэці — аж мазгі, сяк-так прылашчаныя і памякчэлыя, прамовілі чалавечым голасам:

— Трэба нам заснаваць партыю.

— Нам трэба незалежная партыя, — удакладніла думку Валя.

— Не правая і не левая, — рассудзіў Тадзік.

— Нам трэба партыя кучаравых, — сказаў я, паглядаючы на залатыя кудзеркі Алесевай памочніцы. — Хаця б вось такіх.

На ружовай сурвэце паспелі мы яшчэ напісаць кароткую аб'яўку: “Сёння пачала дзейнічаць Партыя кучаравых. Сядзіба — тут. Чакаем спонсараў, членаў і сімпатыкаў. Подпіс. Тэлефон”. Сурвэту павесілі ў добра відочным месцы і з-за недахопу фінансавых сродкаў падаліся ў рээміграцыю. Сказаўшы больш зразумела — пайшлі дамоў.

Прэсавыя водгукі

З белай раніцы пазваніў тэлефон. У пошуках крыніцы нахабнага галасу мая рука, няўпэўненая і дрыготкая, скінула на падлогу будзільнік, акуллары, бутэльку з-пад мінеральнай вады, напаткала эбанітавую трубку і, вяртаючыся навакольным шляхам, абмінаючы коўдру, падушку ды нагавіцы, якія невядома чаму апынуліся на маёй галаве, данесла гэтую ж трубку да вуха. Трубка азвалася голасам Майсеевай скрыпачкі.

— Алё? Гэта сядзіба Партыі кучаравых? Я — рэдактар незалежнай беластоцкай газеты. Скажыце, калі ласка, якія галоўныя тэзісы вашай партыі?

Якая сядзіба? Якая партыя? — падумалася мне ў першы момант. Баляваў чалавек усю ноч, а цяпер вось шукае больш п'янага за сябе!

— Вы будзеце дзяліць ці аб'ядноўваць грамадства? — трубка не адступала.

Быццам з-за белага туману паплыла да маіх вачэй знаёмая ружовасць сурвэты. Разгортваючы густую імглу, з прорвы здэфармаванага часу выбраўся на свет і Тадзік і з абліччам чалавека, натхнёнага высакароднай ідэяй, яшчэ раз прыклеіў ружовую аб'яву на сцяне Алесевага бара.

— Алё! Ці вы мяне чуеце?

— Чую, чую...

— Значыць, як: ці дзеліце, ці аб'ядноўваеце?

— Спачатку будзем дзяліць, а потым — аб'ядноўваць.

— А які ваш погляд на беспрацоўе?

— Праца толькі працавітым, бабы — бабнікам, а віно — вінава-тым, — каб апярэдзіць наступныя пытанні, я выкінуў з сябе ўсё, што якраз паспела прыдумаць не зусім яшчэ спраўная галава.

— Вінаватым у чым? — не зразумела трубка.

— Напішыце, як вам падыходзіць, — сказаўшы гэта, я адкінуў трубку і зваліўся ў незакончаны сон.

Апоўдні хтосьці пастукаў у дзверы. Праўда, тады яшчэ я не ведаў — поўдзень гэта, раніца, а мо адвячорак? — і толькі разглядаючы канфігурацыю промняў на ваконным шкле, стараўся здагадацца: пакідае

нас стары дзень ці сустракае новы?

Грукат у дзверы паўтарыўся. Хтосьці даваў знак, што жыве і чакае, значыць — трэба адракацца ад касмічна-метэаралагічнай шарады, падняцца ды глянуць — хто і навошта патрабуе маю асобу.

— У горадзе — вайна, — два звычайныя словы паспеў сказаць Тадзік і амаль нежывы зваліўся на падлогу.

— А ў гэты раз хто? Новыя саюзнікі ці старыя? — нахіліўшыся над ляжачым, я стараўся выціснуць з яго нейкую, прынамсі, элементарную інфармацыю. Тадзік ляжаў, аднак, бы той марафонскі бягун, які прабег кавалак свету, сказаў, што сказаць яму загадалі, а потым упаў і дзеля несмяротнасці сканаў, бы той апошні ідыёт.

Ляжаў Тадзік хвілін пяць. А потым — расплюшчыў вочы, ажыў — праўдападобна ягоны маршрут быў значна карацейшы за сорак кіламетраў. Вярнуўшыся да натурай прадбачанага стану, падсунуў пад мой нос газету: На, чытай!

Акуляры, шчаслівым выпадкам, стрымалі ранішнюю сустрэчу з падлогай, я мог карыстацца імі надалей, на тое хаця б, каб даведацца пра актуальную сітуацыю ў горадзе. А справы выглядалі так: “Учора ўзнікла новая партыя — Партыя кучаравых. Узнікла з мэтай падзяліць спакойнае грамадства на дзве супрацьлеглыя сілы. Нашых богабазных жонак і дочак кінучь на волю распусным бугаям, а лепшыя штукі адправяць за мяжу, вядома — не за адно слова “дзякуй”. І калі, дарагія суродзічы, запоўняцца арыентальныя гарэмы нашымі славянскімі нявінніцамі, ніхто — ні Бог, ні гісторыя не даруюць нам такі сорам!

Партыя кучаравых рыхтуе яшчэ іншае злачынства. Разглядаюцца праекты, каб усякай масці злачынцаў, зладзеяў і забойцаў у будзённых дні частаваць напоем маркі “Швейк”, а ў дні святочных, у дні душэўнага аднаўлення прымаць гэтых нягоднікаў імпартным віном! Як можна здагадацца, пачастунак прадбачваецца за кошт сумленнага падаткаплацельшчыка”.

— Так страляюць з правага фланга. А з левага таксама не маўчаць. Чытай во, чытай, — распасцёр Тадзік іншую незалежную газету.

“Партыя кучаравых у сваіх шматлікіх праграмных выступленнях абяцае занятак толькі і выключна працавітым. Тады пытаем вас, панове: а што з іншымі? Якая будучыня перад звычайнымі, добрасумленнымі жыхарамі нашага горада? Перасяліць лянівых у далёкія краіны? Кінучь іх у абдымкі бяды і голаду? А мо адразу тых гультаёў расстраляць?! Панове Біндзюк, Лапаеў, Какаліцкі ды іншыя грамадзяне — не ёсць нашым намерам палыхаць вас! Калі, аднак, возьме ўладу Партыя кучаравых, пачынаючы з наступнага дня вы можаце шукаць сабе месца

на гарадскіх могілках”.

Іншыя газеты пра нашу партыю не пісалі. Мо не ведалі пра яе існаванне, а можа, звычайна, не лічылі сябе незалежнымі?

Аднак і такая невялікая прапаганда зрабіла сваё. Людзі прыходзілі, неслі свае клопаты і радасці. Мы вельмі рады былі бачыць іх. І Алесь — таксама.

Гарэм

Летні час няспешна калыхаўся на захад. Збіраў з тратуараў яркія малюнкi і, як лішняе смецце, згортваў іх у паўзмрочныя падвалы горада.

Гэтаксама згортваюцца ў забыццё людзі, рэчы і здарэнні, калі нябачна канчаецца ахвяраваны ім добры час.

А мы — усё яшчэ заставаліся ў цэнтры здарэнняў. Нашы думкі давалі кшталт бесцялесным справам, а людзі адпраўляліся на жыццёвыя шляхі з нашым праклёнам або блаславеннем.

— Я не хачу ў гарэм, — жанчына родам з часоў ранняга Гамулки прыпынілася побач і, пераступаючы з нагі на нагу, углядалася ў нас адцвіўшым блакітам надзеі і разгубленасці.

— Якое “не хачу”? Няма “не хачу”, ласкавая пані. Мы ўжо апланавалі вас аднаму шэйху. Абяцалі, падпісалі адпаведныя дакументы і не будзем рабіць з рота халяву.

Жанчына зблела. Яе ўпарадкаванае жыццё, яе справы, раскладзеныя па шуфлядах згодна з іерархіяй важнасці — усё раптам пераварочвалася дагары нагамі! Здавалася, хвіліна яшчэ і ўпадзе яна на калені, каб з гэтай, спакон вякоў знаёмай пазіцыі, бараніць сваю будучыню. Аднак не ўкленчыла. Адступіўшы крок назад, дзесьці з кутка, з летняга паўзмроку выцягнула на святло ці не апошні свой аргумент.

— А ў мяне ёсць яшчэ і муж. Во, глядзіце.

— Так, так. У яе ёсць яшчэ і я, — аргумент заявіў сваю прысутнасць.

Тадзік аналізаваў якраз свежападстаўлены куфаль. Яму далася, што ўзровень беспрадуктыўнай пены значна перавышае ў ім нормы прыстойнасці і дылема “ўносіць рэкламацыю ці не ўносіць” поўнасю займала ягоную ўвагу.

— А так, дарэчы, ведаеце вы, што такое — шэйх? Нафта. Пальмы. Пляж. Даляраў — бы вады ў Семьяноўцы...

— Даляры... Даляры ж не ўсё. Ёсць яшчэ і сорам...

— І нязручнасць, — выцягнуты на святло муж трымаў фасон. Не адыходзілі, тапталіся ў месцы, стараючыся вычуць свой лёс з нашых

непранікальных твараў.

— А як — багаты гэты шэйх? Багацейшы за Васю Шэшала? — Усё ж такі нябачны, петрадалярамі прыхарошаны д'ябал засеяў у бабінай галаве маленькае зярнятка граху і, наступаючы на спіну, далікатна, але і рашуча папіхаў яе ў абдымкі пякельных віроў.

— Вось табе і параўнанне! Шэшаль — у найлепшым выпадку! — можа гэтаму шэйху чаравікі глянцаваць.

— Значыць, калі б добра падысці, дык і нейкую кватэру можна было б з яго выціснуць? — пацікавілася кабета.

— Ну, хоць маленькую... Хай сабе і аднапакаёвую. Нам, ведаецца... Што нам трэба! А вось дачцэ — было б хай. Памятка такая. — Муж вудзіў думку асцярожна, каб не спалохаць. Падцягваў яе бліжэй, замацоўваў на здабытай пазіцыі.

— А ты маўчы! — натапырылася жонка. — Бачыў хто: нашай дачцэ — аднапакаёўку! І камяніца будзе. — Круцілася ў месцы, то крок наперад ступаючы, то крок назад, быццам чырвоны, распалены вугельчык прыпкаў ёй пяты.

Тым часам Тадзік дайшоў да высновы, што ўсё-такі няма сэнсу псаваць добрыя адносіны з гасцямі з-за невялікай іхняй памылкі і, вярнуўшыся ў рэчаіснасць, цяпер толькі глянуў на сваіх суб'ядседнікаў. Стаў перад вачыма ладны, жывы кус гісторыі чалавецтва.

— Калі, ведаецца... — трэба ж было канчаць гэту дзіўную сустрэчу ды шукаць спосаб, які паспяхова адправіць гасцей туды, адкуль яны прыйшлі. — Шэйх гэты, так сказаць — вельмі ж непрыгожы! Ну, што я кажу. Непрыгожы! Зусім ён брыдкі. А-гід-ны!

— А гэты бамбула, па-вашаму, дык прыгожы?! — паказала рукою кабета. І да мужа: — Ну, скажы сам: прыгожы ты?

— Рацыя. Куды мне там да прыгажосці, — муж вытарашчыў вочы, стараючыся адагнаць ад сябе апошнія доказы мужчынскай красы.

— Дык яшчэ, — Тадзік пачухаў патыліцу, — стары гэты шэйх. Ці не пад сотню набліжаецца?

— А тут што, маладосць? — жанчына зноўку махнула рукой. І да мужа: — Ну, скажы сам: маладзён ты?..

Пасля першай прэзентацыі муж і не паспеў паставіць вочы на сваё месца. Выкліканы другі раз да адказу, ад нечаканасці не ведаў ён: прырэчыць ці пацвярджаць.

— А доўга жывуць яны, гэтыя шэйхі? — у бабінай галаве вокамгненна нараджаўся наступны план, новы вобраз, дзе яна, як шчырая ўдава, нясе свой горкі лёс з плачам, з энкам, з поўнай пакуты цярпліваасцю.

— Наогул не так і доўга. Асабліва багатыя — паміраюць раней. А гэты ваш... Як тут сказаць... Бачыце — абанкруціўся якраз. А такія абанкручаныя шэйхі, о-го-го, доўга яны мучацца на белым свеце. Бывае — дзве сотні і яшчэ адзін год цягнуць.

Пачуўшы такое, баба войкнула. Камяніца, у якую паспела ўжо амаль пасяліць дачку, раптоўна і з-за нас, цэгла за цэглай, сцяна за сцяной пачала ператварацца ў руіну.

— А я так і ведала, што ёсць тут нейкае ашуканства! Хопіць глянуць на вашы морды! Лепшае сваім прыхоўваеце. Падмазка, падкупка, хабар — вось яно, ваша крэда! Хадзі, стары, пайшлі!

Стары глянуў на нас позіркам, у якім было ўсё: расчараванне, спачуванне, нянавісьць. І паплёўся ўслед за сваёй прадпрымальнай паловай.

На другі дзень з’явіліся ў горадзе погаласкі пра наш прадажны, з матчыным малаком высмактаны, характар.

Магіла

Біндзюк заўсёды быў інструктарам. Іншыя яго сябры ўзлазілі вышэй: ішлі ў кіраўнікі, у начальнікі, у дырэктары, каб там, засмакаваўшы ў бязмежнай прасторы, праваліцца ды апынуцца зноў у цеснай інструктарскай клетцы. А часам і яшчэ ніжэй.

Чалавечы арганізм кепска ўспрымае такія вандроўкі ўздоўж вертыкальнай лініі. Бунтуецца сэрца, страўнік азваецца непрыемным голасам, разбэшчваецца крывяны ціск, псіхіка западае ў дэструкцыю...

А вось Біндзюку не было прычыны хварэць. Ягонья вандроўкі адбываліся па гарызантальных шляхах, і калі цярэў ад гэтага падарожжа нейкі орган, толькі і выключна — сарамлівае месца ніжэй спіны. І гэта зразумела. Іначай жа муляе крэсла інструктара аховы здароўя, іначай — інструктара скупкі малака, а яшчэ іначай — інструктара будаўніцтва. Біндзюкова спіна, як і блізкая гэтай спіне сваячка — добра знаёмыя ўсім інструктарскім крэслам у нашым горадзе.

Прайшоўшы такі васьмь жыццёвы шлях, дабрўў Біндзюк да магілы.

— Як гэта магчыма? — спытаеце. — Чалавек зрабіў жа усё, каб уцячы ад хваробы і раптам апынуўся ў такім непрыемным становішчы?

А я скажу вам: прычыны ёсць. Праўда, да медыцыны яны нікага дачынення не маюць, гэта чыста палітычныя прычыны, ды і магіла ж не такая, пра якую думаеце: копчык зямлі, уквечанае ўсё, з крыжыкам у галовах. Біндзюкова магіла — абкладзеная бетоном яма, зусім яшчэ

парожня і, калі б не навакольны краявід, можна было б лічыць яе звычайным, невялікім па памерах склепам на бульбу ці буракі.

— Тут вось будзем ляжаць. Месца прыгожае. Цэнтральная алейка, наўкол пушча, а паветра чыстае-чыстае... Ніякай серы, ніякіх двухвокісаў. Дыхай — на ўсе грудзі! — як актуальны інструктар аховы асяроддзя не мог Біндзюк абмінуць маўчаннем такі неабыякавы для сваёй будучыні факт.

— А суседзі?! Не якія — барані Бог! — п'яніцы?! — Біндзючыха не надта разбіралася ў складанай экалагічнай тэрміналогіі. У іерархіі неабходных для жыцця спраў добрую кампанію лічыла справай ці не найважнейшай.

— Суседзі — першы сорт. Як жа іначай. Па левы бок — Лапаевы, па правы — Сукачы, а ў галовах — начальнік Какаліцкі ва ўласнай асобе.

Спадабалася Біндзючысе суседства. Тысяча пяцьсот злотых за такое месца — зусім разумная цана.

Глядзела на мужа з захапленнем, а ў думках хваліла яго за разважнасць, за прадпрымальнасць, за ўсё тое, што ў вялікім свеце называецца адным словам: клас.

Прытуліўшыся, бы ў найлепшыя гады маладосці, прагульвалася спадарства Біндзюкоў, наведвалі знаёмых, разглядалі актуальныя напрамкі гранітнай архітэктуры. Завандравалі амаль пад капліцу. Усё-такі нейкая сіла спыняла іх, клікала. Мімаходзь вярталіся на гэтае — яшчэ не сваё, а ўжо і нечужое месца. Асцярожна, каб не перасяліцца без пары на другі бок, заглядалі ў бетонную яму. Унізе, на гліністай мяжы паміж двума светамі, паблісквала жоўтым вокам калюжына.

— Але памятай, я буду зверху, — ад думкі, што давядзецца калі-небудзь класціся ў гліністую мазь, Біндзючысе зрабілася няёмка.

— Зверху-то буду я, даражэнькая, — запярэчыў інструктар. — Не на тое чалавек стараўся ўсё жыццё, каб пасля смерці нейкія бабскія маслакі тапталі яго ў балота.

Апошняя не сказаў ён уголас, бо і навошта выклікаць ліхое, асабліва на парозе новага жыцця...

— Ой, не гневайся. Я ж жартавала. Яно вядома: хто першы, той знізу будзе. Лёс вырашыць.

— А прычым тут лёс? Я зверху, і так мае быць! І канец дыскусіі.

Інструктар зацяўся. У такіх выпадках усякае лагічнае тлумачэнне — зусім лішняе, і жонка, ведаючы пра гэта, адступілася.

Калі б не тое месца, калі б іншае сцэнічнае афармленне, справа, магчыма, скончылася б нічым. Тут аднак, хто ведае — ці не апошняя нагода раз прынамсі паказаць сябе? І Біндзючыха паказала.

— Думай, што хочаш, а я пад табою і так ляжаць не буду!

— Не будзеш?!

— Не. Твая віна — лягай знізу. А віна твая і твайго гультайства. Нават найлепшыя твае калегі гаварылі: месца гультаяў — тут!

— Калі ўжо дакладна, то не калегі, а тыя кучаравыя засранцы! Трымайся фактаў. Яны, во, будучыню нам рыхтуюць! — Біндзюк кіўнуў на бетонны дол. — А ты памятай: усё магу сцярапець, а ілгунства — не!

Інструктар Біндзюк казаў праўду. З яго чалавечых слабасцей менавіта ілгунства было яму чужое і зусім агіднае. Ён ніколі б і не падумаў, што жанчына, якой аддаў трыццаць год свайго жыцця, свядома размінецца з праўдай! Яма, якою так цешыўся ў апошнія дні, здалася раптам чымсьці сумным і непатрэбным. Падсвядома здагадваўся, што жонка ўсё-такі застанеца пры сваім. Як жа тады класціся на ўсю вечнасць з кабетай, якая не табе верыць, а іншым — нейкім кучаравым, без гісторыі і без традыцыі?!

— Ну, тады шукай сабе асобнае месца! — не думаў нават, што калісьці давядзецца сказаць такія словы! Непрадказальнае бывае ж жыццё!

Была гэта апошняя гутарка паміж Біндзюкамі адзін на адзін. Далей размаўлялі з дапамогай суддзяў і адвакатаў, а перш за ўсё пракліналі Партыю кучаравых, якая варварскім спосабам разбурыла яшчэ адзін асноўны грамадскі твор.

Югаславія

— А заўтра тут будзе Югаславія, — адвакат Нязгула склаў прачытаную газету, зручней уціснуўся ў старое крэсла і знерухомелым вокам упіўся ў столь.

— Езус-Марыя! — войкнула пані Анельця і таксама ж прабегла вачыма за позіркам пана адваката. Можа спадзявалася ўгледзец там сербскія самалёты, як у зграбным, сталёва-алюмініевым страю, запоўніўшы неба злавесным гулам, спяшаюць бамбіць збунтаванае Косава? А можа пасыплюцца са столі брудныя, непаголеныя парашутысты, каб з дзікім крыкам уварвацца ў пакой і раз яшчэ дашчэнту знішчыць збудаваную цяжкай працай сякую-такую стабілізацыю гэтага дома?!

Аднак ніякія дантаўскія сцэны не парушалі спакой на белай роўнядзі. Праўда, можна было прыкмеціць нейкі рух, нервовую мітусню, аднак усё, што адбывалася там, адбывалася не па мілітарных прычынах, а па чыста біялагічных: муха ўзлазіла на муху, праяўляючы неабвержную цягу да прадаўжэння крылатага роду. Можна такое рабіць, час ад часу нават трэба,

аднак трэба ж ведаць і месца, і час, не гаворачы ўжо пра павагу да гаспадароў. У другім выпадку вынік можа аказацца зусім нязгодным з ранейшымі намерамі. І тут вось непрыстойнымі паводзінамі мушыная пара падпісала сабе смяротны прыгавор. Сэрца пані Анельці, добрае і чуллiвае, выхаванае ў прыстойнай хрысціянскай сям’і, не магло сцярапаць такую яўную парнаграфію, і рука, ідучы за голасам гэтага сэрца, схавала прачытаную газету і лягнула ёю ў столь. Ад мух засталася тое, што застаецца ад жыхароў харвацкіх і мусульманскіх вёсак пасля сербскага пераходу. Скасаваўшы распусту ў самым яе зачатку, пані Анельця пасвятлела, папрыгажэла, памаладзела на гадоў ці не дзесяць і, ганарыста вышлінаючы грудзі, паплыла ў гардэроб падрыхтаваць пану адвакату яго святочны касцюм. Такія былі няздэльныя раницы. Пані Анельця рыхтавала касцюм, пан адвакат апранаў яго і Трэцямайскай вуліцай маршыраваў на сустрэчу з Усявышнім. Мінаючы базар, сплёўваў тры разы ў бок натоўпу, які замест таго, каб аддавацца духоўным раскошам, мітусіцца сярод малых, цялесных справаў.

Чым пан Нязгула жыў у будзённыя дні — цяжка здагадацца. Вядома толькі, што адвакацкай практыкай не займаўся. Свабодныя хвіліны ахвяраваў палітычнай дзейнасці, удастойваючы сваёй асобай шэрагі нейкай маленькай правай партыі. Пра палітыку ведаў тое, што і іншыя грамадзяне нашай краіны, гэта значыць — усё.

Тым часам пані Анельця справілася са святочным гардэробам. Ачышчаны ад найменшай пылінкі пінжак спачыў на спінцы крэсла, там жа знайшлі сабе месца і нагавіцы, а з кашуляй, адпрасаванай і свежай, пані Анельця паявілася перад абліччам свайго дабрадзея. Пан Неўдалога сядзеў у крэсле так, як раней мы яго тут пакінулі, і толькі замест столі зноўку глядзеў у злавесную газету.

— Заўтра тут будзе Югаславія. А ўсё — дзякуй нацыяналістам.

— Езус-Марыя, — войкнула пані Анельця, бо гэта была добрая пані і яна заўжды войкала, асабліва пачуўшы слова “нацыяналіст” або “Югаславія”.

— Хочучь дзяліць мястэчка на сваіх і чужых, — лягнуў кулаком адвакат у раскладзеную газету.

Калі ў гэты момант патрэскаліся ўсе шыбы ў рэдакцыйных вокнах, не трэба адразу думаць пра ўздзеянне незямных ці замагільных сіл. Чалавечыя магчымасці таксама ж бываюць нязведанымі і неабдымнымі.

— Але, хай сабе думаюць! О, не! Будзем змагацца, — трэснуў Нязгула яшчэ раз у газету, і ў гэты раз пасыпаліся ў далёкай рэдакцыі жырандолі, а самы вялікі аскепак прадзіравіў галаву рэдактара, адказнага за палітычную старонку.

З-за ўсяго гэтага наступныя весткі пра Партыю кучаравых паявіліся ў

перайначанай, моцна забытанай форме.

Думаю, можна дараваць няшчаснаму рэдактару. Кожны ж ведае, што з дзіравай галавы думкі ўцякаюць, не паспеўшы дацягнуцца да сталага, разважлівага ўзросту. Але гутарка тут не пра ананімнага рэдактара, а пра пана Нязгулу. Пойдзем следам за ягонымі крокамі.

Ступаючы на месчачковы базар у святочную раніцу, пан Нязгула адчуваў агіду да самога сябе. Ягоная душа, згвалтаваная навакольнай грубай мітуснёю, пахлёбваючы і сёрбаючы носам, паслухмяна плялася за рэштай цела. Душа — самы разумны з чалавечых органаў, пэўна, і здагадалася, што змаганню за слушныя ідэі не абысціся без духоўных ахвяр і не перамагчы без дапамогі чыста фізічных рэквізітаў, такіх як вінтоўкі, танкі ці бамбавозы.

Перасоўваючыся ад ларка да ларка, ад століка да століка, пан Нязгула пільна ўзіраўся ў хаатычна раскінутыя копкі таннай, пакамечанай бялізны, там-сям запускаў далонь у горбы шведраў, стараючыся вымацаць прыемную, сталёвую гладзь танкавага дула, уздуты, цяжарны жывот бамбавоза, ці — у найгоршым выпадку — драўляны прыклад калашнікава. Аднак рука, заглыбляючыся ў гурбы трантаў, раз-пораз вярталася з нічым, а прадаўцы на канфідэнцыяльна пастаўленае пытанне адказвалі: няма, не было, не будзе!..

А людзі ж кажуць: на базары, у рускіх, усё ёсць...

Значыць — змова. Значыць — змовіліся. Спазніўся. Усё даўно ў сербскіх руках!..

За базарнай агародкай азвалася скрыпка, гармонік падмацаваў мелодыю і, перамяшаўшы яе з вострым, крынічным голасам салісткі, кінуў у натоўп. З дапамогай гродзенскай капэлы левыя дэмакраты распачалі якраз выбарчую кампанію. Гэты неспадзяваны ўдар з левай канчаткова ашаламіў пана Нязгулу. Быў апошняя кропляй, кропляй, якая перапоўніла чару горычы. Яму стала ўсё адно.

Са шпаркасцю, якой і сам у сабе не падазраваў, падхапіў пан Нязгула з-пад плоту анямелую ад нечаканасці румынку і кінуўся ў ашалелы, дзікі танец. З румынскага заплоту пасыпаліся на тратуар мізэрныя медзякі і, пабразгваючы, падскокваючы ў рытм музыкі, паразбегаліся па ўсіх напрамках.

Імпартнае віно

— Віном маркі “Рызлінг” тут частуюць? — спытаўся моцны, басісты голас. Бас належыў лысаму асобеню, які бесцырымонна вырваў нас з

одуму над таямніцамі палітычны будучыні.

— У святочныя дні. І толькі — заслужаных, — адказаў Толік. Ён апошнім часам выконваў функцыю назіральніка незалежнай прэсы і з гэтай крыніцы чэрпаў інфармацыю пра планы, праграмы і актуальныя хады нашай партыі.

— Прабачце, не паспеў адрэкамендавацца, — лысы працягнуў руку і па чарзе знаёміўся з кожным з нас. — Прозвішча — Чатыры Забойствы. Імя — Сем Згвалтаванняў. У тым ліку — два калектыўныя. Пра дробныя крадзяжы няма, бадай, патрэбы ўспамінаць. Дык як будзе з гэтым “Рызлінгам”? — і, не чакаючы запрашэння, заняў парожняе месца і, усміхаючыся, перакананы ў дастатковасці сваіх заслуг, паглядаў нам у вочы.

— Сёння будзённы панядзелак і...

— Каму будзённы, а каму і не, — лысун перабіў Тадзіка. — Два годзікі адбуніў я ў Беластоку, ля вуліцы... як яго там.. Каперніка, о! Уяўляеце сабе? Два гады без віна, без жанчыны. А сёння ўжо на свабодзе, першы дзень. За добрыя паводзіны. Трэба ж лепшае свята?

Гаварыў ён зусім лагічна і пераканаўча, як сапраўдны палітык. Я нават падумаў, ці не спатрэбіўся б ён нам, у прапагандзе, такі асобень, ды яго прычоска не надта сыходзілася з назвай нашай партыі...

— Можна было б зрабіць маленькае выключэнне. Фінансы на такія нечаканыя выдаткі мы ж прадбачылі, — азвалася Валя Курапатка. Як генеральная касірша, яна найлепей ведала нашы фінансавыя магчымасці.

— Ну, што ж... Хай будзе, — згадзіўся Тадзік. — Каляндар ёсць каляндар. Бываюць дзяржаўныя дні незалежнасці, чаму не быць і асабістаму дню свабоды?

Не чакаючы далейшых разважанняў пра будзённыя і святочныя дні, Валя падхапілася з месца і пабегла ў буфет.

— З імпарту ёсць толькі італьянскі “Ччасан”. Можна быць?..

— Ага, — даў згоду чалавек, які на працягу двух апошніх гадоў не сустракаўся ні з віном, ні з жанчынай. — І, калі ласка, сядайце сюды, бліжэй.

Валя прысела і працягнула яму руку:

— А чаму вы так афіцыйна ўсё “вы” і “вы”? Я — проста Валя.

— Чатыры Забойствы Сем Згвалтаванняў, — госць паўторна назваў свае прозвішча і імя.

— Э там, адразу — сем! — не паверыла Курапатка.

— Клянуса памяццю роднай маткі, якую сам, гэтымі вась рукамі прыкончыў у свавольныя гады маладосці! Не шэсць, не восем, а менавіта — сем. Пакуль што, — падміргнуў, заглядаючы нашаму скарбніку ў вочы.

— Хвалько, — засмялася яна, але ў яе вачах зайгралі іскрынкі, якія часам гавораць больш, чым жанчына сама хоча сказаць. — Кажаш, гэтымі рукамі? — узяла інструмент злачынства ў свае далоні і пачала яго ўважліва разглядаць.

Мы тым часам паглыбіліся ў службовыя справы. Выбарчая кампанія ступала вялікімі крокамі, а нашы кандыдаты ўсё яшчэ заставаліся ў цяні як левых, так і правых канкурэнтаў. Хаця прагнозы не былі кепскія, а нават даходзілі да нас вельмі аптымістычныя весткі, лепей аднак хукаць на халоднае, чым потым франціць апечанымі пальцамі.

— Ой, я такая рада, — голас касіршы спыніў разважанні аб выбарчай стратэгіі. — Ці вы ведаеце? Ведаеце вы? — ад нечаканасці яна ўскочыла на ногі і з гэтай, вертыкальнай пазіцыі апавясіла нам радасную навіну: — Ён хоча ўступіць у нашу партыю!

Глянуўшы на расчырванелыя шчокі, на агонь, які неўтаймавальным полымем бушаваў у Валіных вачах, можна было адразу дадумацца, што наш госць займеў у ёй адданую, верную заступніцу.

— Вы хіба не разумееце... Наша партыя, гэта ж Партыя кучаравых...

— Пра што вы? Пра гэта во? — паказаў лысун на свой пабліскваючы чэрап і выскаліўся бессаромна. — Дзе лысы, а дзе і кучаравы. Статут не ўдакладняе.

— Статут мо і добра ведаеце. Аднак нам і бліжэй пазнаёміцца трэба, праверыць сябе... Палітыка — вялікая справа. Словам — усё ў свой час.

— Дакладна так. Трэба праверыць сябе і пазнаёміцца бліжэй, — Валя са здзіўляючай рашучасцю падтрымала прапанову. — Бяру гэты цяжар на сябе. А заўтра будзем працягваць размову.

Прыхапіўшы няпоўную бутэльку італьянскага віна, Валя і лысы кандыдат у Партыю кучаравых паплылі ў цёплы фіялет лета.

Так і стаіць мне ў вачах наша касірша: з лысым франтам пад ручкі, з пляшкай італьянскага віна ў далоні, а ўсё на фоне шаўкавістай летняй ночы...

Усякія пазнейшыя працэдуры, усе публікацыі ды росшукі не далі станоўчага выніку. Нават лепшыя празорцы, да якіх у той канчатковай распачы звярнуліся мы па дапамогу, таксама развялі рукамі.

Партыя кучаравых адышла ў гісторыю. Забылі яе сябры і непрыяцелі, і толькі пан Нязгула, які ў падбеластоцкай псіхушцы паспеў перакваліфікавацца з адваката ў польнага гетмана, час ад часу пасылае нам інфармацыю пра дасягненні ў барацьбе з варварскай сербшчынай. З апошняга пісьма ведаем, што ён стрымлівае якраз вялікія варожыя сілы дзесьці пад Дубінамі. Стрымлівае мячом ды агнём і, дзякуючы ягонай адвазе, Гайнаўка спіць спакойна.

Смутная гісторыя з гадзіннікам фірмы “Патэк”

Пан Марцін Ціхапук меў у сваім жыцці адно вялікае хобі: ён ніколі не займаўся палітыкай. Шанаваў усіх, каму пашанцавала змагацца за агульнае дабро, аднолькавай ласкай абдорваў як права-, так і леваручных і мо толькі прэзідэнтаў любіў крыху мацней за іншых, менш выдатных змагароў. Аднак з поўнай адказнасцю за слова можна сказаць, што была гэтая любоў зусім платанічная. Ні суседзі, ні спецыяльныя службы ў сваіх рапартах адным нават словам не згадваюць пра блізкія адносіны між панам Марцінам і палітыкамі любой арыентацыі. Нат цётка Варвара, прагуляўшыся па шырокіх прасцягах сваёй памяці, вярнулася з пустымі рукамі. — Абсалютная *tabula rasa!* — сказала.

Бар “Стакротка”, які ў нашым горадзе выконвае функцыю палітычнай трыбуны, усякае чуў і шмат бачыў. Тут мужчыны пасылаюць на сметнік свае зношаныя партыі, ствараюць новыя, сшываюць урадавыя кааліцыі, каб пад раніцу распароць усё, з вялікімі цяжкасцямі сшытае, і адступіцца ў апазіцыйныя траншэі. Тут каментуецца кожны няўдалы ход нашых міністраў, а наяўныя афёры, як і іхнія бацькі, атрымоўваюць належнае сабе імя. Калі б той ці іншы міністр пачуў закіды, якія ў яго адрас кіруе бар “Стакротка”, зараз жа схадзіў бы ў адпаведны магазін, дзе прадаецца доўгая і кароткая зброя і сказаў бы: “Дайце мне пісталет, мой гонар — паталтаны!”

А калі б яму не захацелі прадаць пісталет, напрыклад, з-за слабога псіхічнага здароўя, папрасіў бы гэты пісталет у свайго сакратара або найлепшага калегі. Мо паспеў бы яшчэ напісаць развітальны ліст, падтрымаць у цяжкую хвіліну маладую ўдаву і малалетніх дзетак-сірот, а потым ба-бах! і — на суд гісторыі. Усе людзі гонару — а ў нас толькі такія ідуць у палітыку — заўжды пускаюць сабе кулю ў лоб, калі над іхняй рэпутацыяй збіраюцца чорныя хмарыны.

Пан Марцін Ціхапук ніколі не сказаў ніводнага слова, якое завяло б

нейкага палітыка ў магазін з пісталетамі. А гэта ўжо не абы-якая заслуга.

Бар “Стакротка” — адзінае ў свеце месца, дзе партрэты пана Пілсудскага і пана Леніна, і іншых яшчэ, усім вядомых паноў, глядзяць адзін на другога і не махаюць кулакамі ды зубамі не скрыгочуць, а толькі па-сяброўску ўсміхаюцца. Адзін аднаму і кліентам.

Калі вам падабаецца пан Ленін, можаце прысесці так, каб добрыя вочы правадыра Кастрычніцкай глядзелі на ваша аблічча. Калі вы аматар пана Пілсудскага — сядайце і спажывайце сваё піва разам з панам Камендантам.

А пан Марцін перш за ўсё паважае шчыры позірк пана Лукашэнка і гэта ягонае неаспрэчнае права.

У кожнага гасця, які наведвае бар “Стакротка”, свае — сімпатыі і антыпатыі, і толькі мухі, якім не пашанцавала ўтапіцца ў жоўтым бяздонні, з аднолькавай пашанай кладуць чорныя пункты на ўсіх, без выключэння, партрэтах. Вусы Пілсудскага, барада Леніна, замаскіраваная лысіна Лукашэнка — ганарацца гэтымі пунктамі-кропкамі, як генералы пасля пераможнай вайны бліскучымі медалямі, а радавыя салдаты — свежымі, яшчэ ружовымі шрамамі. Сурова абыходзіцца свет са сваімі ўлюбёнкамі: людзі ім пляскаюць і б’юць паклоны, а іншыя зямныя кватаранты — робяць, што каму падабаецца.

Чаму нявінныя праявы мушынай творчасці прыняў пан Марцін у абразу — яго салодкая таямніца. Вядома адно — глядзець на такую разбэшчанасць ён не змог: чалавек вольна стараецца, бярэ ў пазыку валасы з-за левага або правага вуха, прыхарошвае гэтай пазыкай сярэдзіну галавы, а потым абы-якая муха псуе вынік ягонай працы!

— Пане Юрка, — вуснамі Марціна Ціхапука прамовіў жаль, перамешаны з грамадзянскім пачуццём абавязку, з сорамам за некультурнасць мушынага роду, са злосцю і хто ведае з чым яшчэ.

— Пане Юрка...

Тым часам побач прылаўка сфарміравалася чарга з трох асобеняў, невялікая, але і дастаткова доўгая, каб даць пану Марціну час для абдумвання нецікавай сітуацыі. Папярэдняя ўлада на тое і вынайшла бясконцыя чэргі, каб гарачым галовам быў час і месца астынуць і задумацца. І калі ўжо астылі распалення мазгавешкі, дык першае, што прыдумалі — памяняць чаргатурчую ўладу. Адным словам — вынік з’еў прычыну.

Адумаўся і пан Марцін. Яму прыпомніўся вядомы з літаратуры выпадак, калі неасцярожны сказ — “А мухі абасралі пана імператара” — прывёў зусім непалітычнага чалавека ў рады наскрозь палітычных вязняў.

— Я слухаю вас, — Юрка Басэвіч, законны ўласнік гэтага інтарэсу, справіўся з чаргой з трох асоб і аддаваў свой час і сваю асобу ва ўладанне пана Марціна. А пан Марцін — падумайце толькі! — мог сказаць: “Я пратэстую супраць таго, каб мухі сралі на лысіну майго прэзідэнта!” Мог ён таксама і гукнуць: “Гэта скандал! Я аддам вас пад суд!” Такое вось мог сказаць пан Марцін. Але ён прамовіў: “«Дайліды» з сокам, як заўжды”.

Сказаў ён гэта з лёгкасцю чалавека, які, моцна спакушаемы, астаткамі волі перамог нячыстую сілу.

А піва ўсё-такі не пайшло. Нячыстая сіла, бы той пажар у гарфяніку, лакалізаваны, здаецца, і апанаваны, а тут раптам выпаўзае з-пад зямлі і пякучым дымам дзярэ за вочы, душыць лёгкія, забівае дыханне. Запэцканая лысіна пана прэзідэнта гэтаксама прыцягвае позірк, як дзяўчына ў кароткай спадніцы, калі яна сядзе побач і закіне нагу за нагу. І дарма розум асперагае: “Не глядзі!”

Адзін мяснік з нашай вуліцы так калісьці заваражыўся лыткамі сваёй маладзенькай памочніцы, што ненаўмысна адрэзаў сабе ўсе пяць пальцаў левай рукі і прапусціў іх праз машынку, якая запіхала кілбаснае мяса ў папяровую кішку; сваю памылку ён прыкмеціў толькі тады, калі прышлося зашнураваць чаравікі. Бедны пан Зязюля басанож падаўся шукаць свае, гэтаксама ж бедныя, пальцы. Хадзіў ад крамкі да крамкі і ўсё яму адказвалі: не бачылі, не чулі, не было.

Пан Ціхапук яшчэ раз глянуў у яснае аблічча пана Лукашэнкі і падумаў: “Мах або промах!” З такой думкай японскія камікадзэ ўрэзваліся ў самыя высозныя хмарачосы Нью-Йорка, а пан Марцін, папляваўшы ў насоўку, наблізіўся да ўлюбёнага партрэта. Працягнуў руку высока-высока, аж з-пад рукава паказаўся самы прыгожы і самы пажаданы ў свеце гадзіннік фірмы “Патэк”. І бачылі ўсе, хто хацеў гэта бачыць, як перад вачыма пана прэзідэнта кружыць рука, узброеная ў насоўку ды прыхарошаная гадзіннікам, і як ад гэтага кружэння святлее і так ужо, сам па сабе, светлы твар. І тры пары вачэй, якія належалі мясцовым жулікам, прыліплі да гэтай рукі, і да насоўкі, а ўжо наймацней — да гадзінніка.

— Каторая гадзіна? — спытаў незнаёмы голас, калі пан Марцін павярнуў з вуліцы Першай Брыгады на вуліцу Першай Арміі. Гэтая першаармейская вуліца перажывала якраз доўгі і цяжкі заняпад — яе асвятляюць толькі ў выхадныя дні. Калі ў звычайны, будзённы вечар, на вуліцы Першай Арміі гзэчна спытаюць вас: “Каторая гадзіна?” — не хітрыце, што вы слаба бачыце або — што гадзіннік застаўся якраз дома, і не клічце на дапамогу выпадковых прахожых. Усё тут мае свой парадак:

Богу — боскае, кесару — кесарава, а жулікам — ваш гадзіннік.

А потым можаце ісці ў паліцыю.

— Мне ўкралі гадзіннік і я дамагаюся, каб вы гэты гадзіннік зараз жа знайшлі! — запатрабаваў пан Марцін Ціхпук, выклікаючы бязмежнае здзіўленне на твары вусатага сяржанта. Сяржант, не зусім давяраючы сваім вушам, паклікаў другога сяржанта і цяпер яны, удвая большымі сіламі, стараліся зразумець, чаму гэты незнаёмы чалавек парушае іхні, гарантаваны сяржанцкай канстытуцыяй, час сузірання і задумы. Памылкі, аказваецца, не было. У чалавека фактычна спёрлі гадзіннік і ён дамагаецца, каб дзяржаўная паліцыя зрабіла сваю чорную работу.

Калі б гаворка ішла пра “Форд”, “Мерседэс” ці нейкую іншую машыну, тады кожны паліцэйскі ведаў бы, як выканаць сваю прафесійную місію. “З-за невыяўлення...” справа ідзе пад сукно, і ўсё ў найлепшым парадку. “Мерседэс” не жонка, якую ўкрадзе невядома хто, дзе і калі, а праз тыдзень звоняць вам з гатэля “Грант” і пытаюць: “Высокая бландзінка ў зялёнай сукенцы — ці не ваша ўласнасць?”

Быў на нашай вуліцы пан Сарока. Адны госці ад’язджалі, іншыя займалі іхняе месца. Словам, чалавек ён быў гасцінны. І вось, аднойчы гасцяваў у пана Сарокі добры сябрук. Тыдзень гасцяваў, аж ноччу сеў у машыну і паехаў, забыўшыся высадзіць з багажніка чароўную гаспадыню. Пан Сарока праплакаў адзін дзень, і другі, а на трэці дзень папрасіў у госці панну Анелю, і яшчэ тры дні яны плакалі ўдваіх, аж шостага дня вярнулася законная гаспадыня і на тры галасы заплакалі ад шчасця. А потым, уцякаючы ад маламестачковага каўтуна, пераехалі ў Беласток, дзе ўтраіх шчасліва жывуць. А ці доўга — час пакажа.

А “Мерседэсы” не вяртаюцца. Шукаць “Мерседэс” — тое ж, што шукаць легендарны келіх Граал. Лішняя турбота.

А з гадзіннікамі цалкам іншая справа, не на колах яны і — хто ведае — мо калісьці, у будучыні, пры нечаканай ды спрыяльнай нагодзе, выявіцца хранометр фірмы “Патэк”, прыдаючы паліцыі бляск і славу.

Вуліца Добрай Надзеі

Генезіс

Ёсць у гарадах вуліцы ахвяраваныя Дзяржынскім і Антыдзяржынскім, імператарам і камісарам, магнатам і пралетарыям. Ёсць вуліцы мучанікаў гісторыі і яе блазнаў.

Лёс такіх вуліц на добрае і благое сплятаецца з ідэалагічнымі шляхамі вашай дзяржавы. Бо дзяржавам здараецца звярнуць направа або налева, рухацца наперад або назад, а вуліцы абавязаны загадзя прадбачыць усе нечаканыя эвалюцыі і рэвалюцыі ды паспяхова справіцца з актуальнымі патрабаваннямі гісторыі.

Наша вуліца жыве сваім жыццём. Ні ідэалагічныя хістанні, ні палітычныя катаклізмы не прымушаюць яе мяняць імя ці пераапрацаваць ў чужыя транты. Вуліца Добрай Надзеі — так было, так ёсць і будзе.

Калі ў хаатычнай вандроўцы цераз свет і жыццё давядзецца вам зачапіцца і за наш парог, не здзіўляйцеся, адкуль такая арыгінальная, амаль паэтычная назва. Паэтаў у нас шмат, можна нават сказаць, што мы проста не лодзі, а чыстая, жывая паэзія. Значыць — не здзіўляйцеся. Пытайце. І калі лёс наставіць на вашай сцежцы цётку Варвару, усім праваднікам правадніка, значыць — вы шчаслівыя людзі. Вышэйшая сіла пасяліла цётку Варвару на самым пачатку нашай вуліцы, загадала вартаваць, прынамсі, восем гадзін у дзень, з падбародкам на штыкецінах брамачкі, ды ніколі не кіравацца прынцыпам “мая хата з краю”. Нават калі б тая хата была і сапраўды самай крайняй.

Людзі ў горадзе нічога наогул пра сябе не ведаюць. Спытайце вось першага сустрэчнага чалавека, кудую дабрацца на базар, на вакзал ці ў другое любое месца і чалавек гэты, зусім выпадковы і чужы, набок адставіць прыватныя клопаты, дэтальва растлумачыць усе магчымыя

падыходы, а мабыць, калі адыдзеце, адчакае хвіліну, наглядаючы над правільным развіццём вашага маршруту.

А спытайце: Як пажывае Косця, наймалодшы Пракопаў сын? Як шанцуе Юрачку Басэвічу? А Дзянісавіч Славік, ён як сябе паводзіць? Пакінуў, у рэшце рэшт, тую шлюбную Аньцю ды перабраўся да якое-небудзь са шматлікіх сваіх палюбоўніц?

Спытаеце, а чужы чалавек паглядзіць на вас, бы на незямное дзіва і нічога не скажа, або — што таксама ж праўдападобнае — якімсьці брыдкім словам, нецэнзурным зусім, апраўдаецца за сваю некампетэнтнасць у міжчалавечых справах. Мала пра сябе ведаюць жыхары горада!..

Вось і прыдумаў Усявышні цётку Варвару, каб дашчэнт у не парваліся сувязі між людзьмі. Пад беленькай хустачкай памяшчаецца архіў куды больш камплектны за інфармацыйныя рэсурсы мясцовых органаў і – што таксама важнае — даступны як у будзённыя, так і выхадныя дні. Мабыць, стрэнеце на сваёй сцежцы белую хустачку і вочы вышвільы ў пагодны блакіт, аплеценыя сетачкай шматгадовай павуціны. Не мінайце абыякава гэтых вачэй. Адкрыйце ім сваю душу, раскажыце бяду сваю, а яны — як кажа паэт — і бяду ўракуць, і душу злагодзяць.

— Заўтра будзе лепей, — сусешыць цётка Варвара. — Вось нават і Славік палюбоўніцу кінуў, час у хаце бавіць. А Юрачка не п'е месяцаў тры. Карпаваму Мікалаю сын нарадзіўся. Чатыры дачкі, а цяпер, вось, бачыце — сын. Вялікая справа — надзея.

І так гэта з надзеі на лепшую будучыню нарадзілася наша вуліца. І з пагоні за прыгажэйшым жыццём, і са спадзяванняў на белы хлеб у белых далонях, і з пачутых у дзяцінстве казак пра мужыка, які, царом стаўшы, валодаў светам доўга ды справядліва.

Наша вуліца дзякуючы надзеі ўсё яшчэ разрастаецца і павялічваецца, а чарговыя ўцекачы з прыпушчанскай Безнадзеі якраз тут знаходзяць сваю прыстань.

Бежанства

Калі першага сустрэчнага чалавека папытаеце, з чаго пачынаецца дом, абавязкова пачуеце такі вольны адказ: дом пачынаецца з фундаменту.

Не давайце веры стандартным адказам і — здавалася б — безумоўным праўдам. Не з фундаменту пачынаецца дом. Кожны, каму давялося паставіць цэглу на цэглу, ведае, што дом пачынаецца з прыбіральных ці — сказаўшы вельмі дакладна — з нужніка. Яма ў голым полі, як-небудзь агароджаная неабгабляванымі дошкамі, з дзіркай у форме бубновай

падушкі або чырвеннага сэрца высока ў дзвях беспамылкова вызначае месца, дзе новыя людзі рыхтуюць новае жыллё.

Падсілкавацца, вядома, можна абы-дзе: трава, стары плед, лішняя на першы погляд дошка — цалкам прыстойна выконваюць функцыю кухоннай мэблі, а дзівосная сіла натуры жоўтае сала, загорнутае ў пажоўклую штодзёнку “Gazeta Współczesna”, пераўтварае ў вэнджаныя паляндвіцы. А вось апошняя фаза стрававальных працэсаў адбываецца ў інтымнай ізаляцыі, у цішыні, у самоце.

Цяпер ужо самі ведаеце, чаму з нужніка пачынаецца новы дом.

Летам 1980 года пачалі мы пераязджаць у горад. Невыпадкава кажу “пачалі пераязджаць”. У слове “пераехалі” бачу нейкае распачатае і закончанае дзеянне. Працэс нашага бежанства быў значна даўжэйшы і куды больш складаны. Гэта толькі перасяліцца з вуліцы на вуліцу — простая справа. Загрузіць чалавек мэблю і іншыя мэтлахі, і што яму — сеў ды паехаў. У нас быў свой, пакаленнямі нажыты баласт: кароўка, кабылка і іншыя яшчэ, як потым даведаюся, двух- і чатырохногія браты. І не мужыцкая справа — адным махам разрэзваць гордзіеў вузел.

У ліпені, зараз пасля святых Пятра і Паўла, прычалілі мы да берага. Бераг называўся вуліца Добрай Надзеі і значна кантраставаў з тым, што я да гэтай пары бачыў. Домікі як домікі ды брук такі ж самы, усё-такі шпацыравалі гэтым брукам не малодшыя, чатырохногія браты, а дзякуючы нястрымнай эвалюцыі зусім ужо вертыкальна замацаваныя за зямную аснову браты старэйшыя — мяшчане.

Я сказаў — “шпацыравалі”, бо не адразу зразумеў, што людзі ў горадзе не валэндаюцца туды і назад без парадку і прычыны. Яны збіраюцца ў толькі ім зразумелы строй, у цывільны стралковы ланцуг, ды ідуць на штодзённую вайну за бохан белага хлеба, за малыя і вялікія гонары, і за прывілею адпачынку пасля васьмігадзіннай барацьбы.

Як разведка высоўваюцца радавыя слесары, сталяры, вадзіцелі. Спяшаюць трушком, каўкаючы пространь, быццам бы наспех глыталі сваё ранішняе сьнеданне. З большай саноўнасцю пасоўваецца наперад сярэдняе начальства, стараючыся магчыма найдаўжэй удастоіць вуліцу сваёй тут прысутнасцю. Шмат таго начальства: кіраўнікі, інструктары, інспектары. У падношаных партфелях валакуюць адказнасць за даручаны сабе кавалак сусвету. Пра самае высокае начальства гаварыць не буду: калі не прымаць пад увагу дырэктара Кукулку, можна сказаць, што сапраўднага начальства на нашай вуліцы і няма.

Хто яго ведае? Мо высока пастаўленыя людзі, знаёмыя з яшчэ вышэйшай сілай, здагадваюцца, што адно добрая надзея — не найлепшы пропуск у будучыню, і на ўсякі выпадак інвестуюць свой капітал у

іншыя вуліцы. У вуліцы, якія вартуюць якраз справядлівыя анёлы.

Не валэндаюцца людзі ў горадзе без парадку і прычыны. Здараецца, аднак, што ў наваколлі першага або дзесятага дня месяца некаторыя асобені з гарадскога роду паводзяць сябе так, быццам наведала іх гвалтоўнае жаданне вярнуцца да найранейшых вытокаў. Такія індывіды дастаюць з сябе гукі, падобныя на мяўканне і кваканне; бывае, што прымаюць пляската-гарызантальную выпраўку, стараючыся магчыма найшчыльней прытуліцца да ігнараванай у звычайныя дні зямелькі-матулі. У такіх выпадках прыбягаюць да іх, адзіныя тут, прадстаўнікі папярэдняй, менш дасканалай формы нашага існавання, усякія Шарыкі і Бурыкі, каб з дапамогай фізіялагічнага сакрэту пазначыць нехарактэрны дадзенаму месцу прадмет.

Раней бачыў я падобныя выпадкі і на вёсцы, не мелі яны, аднак, ніякага дачынення да канкрэтнага дня месяца, а ішлі ўпоруч з важнейшымі рэлігійнымі святамі, часам ступалі ўслед за бычкамі і кабанчыкамі, паспяхова адпраўленымі ў бойню.

Так вось пачаў я назіраць за жыццём новага для сябе асяроддзя, а бацькі яшчэ доўгі час курсіравалі між вёскай і мястэчкам, стараючыся разблытаць складаныя вузлы і ўзгаданы баласт перавезці на новае месца. Што ў натуральнай, а што ў ператворанай у грошы форме.

Першыя ўражанні, першыя назіранні, гэтаксама як і першае каханне — павяроўныя наогул, а час бесцэрымонна выварочвае ўсё дагары нагамі, і з-пад бліскучай ды фальшывай скуры паказваецца дзяружнае, шорткае палатно. Заглыбляючыся ў вуліцу, заглядаючы пад яе падшыўку, бачыш тое, што хочаш бачыць, а не тое, што табе паказваюць. І зусім нечакана даходзіш да высновы, што Шарыкі і Бурыкі — не адзіныя тут прадстаўнікі звярынага роду. З хлеўчыкаў, наспех змайстраваных, заканспіраваных у глыбіні панадворкаў, на курашаўскім дыялекце заяўляе сваю прысутнасць — сывараткай адкормлены — парсюк, зацягвае па-семяноўску певень, цвёрда, па-чаромхаўску замыкае кароўка.

А на вуліцы ўсё памаленьку выгладжваецца, уніфікуецца, саветызуецца. І семяноўскае “што”, і чаромхаўскае “шчо”, неахвотна, хаця непазбежна ўступаюць месца агульнаразумеламу “цо там, пані, слыхаць?”

Вайна

Танкі не прыязджаюць. Чацвёрты дзень працягваецца вайна, выпаўзае з тэлевізараў, трывожна бурчыць вуснамі радыёпрыёмнікаў, а на нашай вуліцы — цішыня і спакой. Мо толькі мужчыны пасталелі, раптоўна

пахаладзелі, выпраставанья брыдуць у заснежанае, акалелае ад холаду мястэчка, быццам бы ступаюць насупраць сваёй, заўжды аднолькавай у ваенны час мужчынскай долі. І вопыт у вайсковай справе, які ў мужчын аб'яўляецца невядома адкуль, ці не сам па сабе нават, загадвае ім паглядаць на сябе недаверліва і падазрона. Вайна ж прадказваецца грамадзянская, ды не адгадаць, хто прыяцель тут, а хто вораг. Мо заўтра ўжо пакліча радзіма, а сёння, пакуль што, ідуць на фабрыку. Дома развітваюцца з жанчынамі, ганарыста і жорстка, як ганарыстай і жорсткай бывае мужчынская ваенная справа. Пасля барацьбы, пасля перамогі — будзе час ласкі і пяшчот, а цяпер, абмінаючы жаночыя вочы, на пытанне, што будзе далей, адказваюць: не плач, баба, нармальна будзе. І бабы не плачуць. Паглядзеўшы з-за фіранак на адыходзячыя ў замець постаці, канчаюць рыхтаваць сняданак, будзяць дзяцей і таксама адпраўляюцца ў свет. Зусім недалёка той бабскі свет. Абы-як пафарбаваны на зялёны колер прадуктовы кіёск, бы пузаты смок, акружаны бабамі, паўзе ў глыбокі снег, доўгім, пакручаным хвостом адбіваючыся ад белай, нахабнай мухаўні. Час ад часу выштурхне з сябе буханку хлеба або кілаграм солі, і бабы, схапіўшы і хлеб, і соль, зрываюцца з хваста, шыбуюць дамоў, усміхаючыся ад малога шчасця. А дом пухне ад солі, прасякае соллю, насычаецца. Бо соль вандруе шляхам вайны і завітвае ў хаты раней, чым плач і смерць.

Тым часам дзеці, сям-так накармлены, рассыпаюцца ўздоўж вуліцы, цікуючы, адкуль прыедуць танкі. Ці ад Хітрай, ці ад Кляшчэляў? Вялікія гарады запаўняюцца танкамі, зелянеюць ад мундзіраў вуліцы, а тут хоць ты плач: цішыня, спакой, задрыпонія.

І толькі, прафануючы незвычайны, сур'ёзны час, у канец вуліцы, недзе ад хітранскіх палёў, папярэджанья званочкамі, пад'язджаюць сані. Палоззе паскрытвае, рэжа снег на дзве доўгія каляіны, а далікатны ветрык падбірае з шыткаў восеньскі арамаат атавы ды развейвае яго ўздоўж дарогі. І конь, схапіўшы гэты пах у раздутыя ноздры, штораз адварочвае галаву, аглядаецца на захутанага ў доўгі кажух гаспадара.

Чатыры салдацікі ў зялёных уніформах, з пачырванелымі ад марозу вушамі, вартуюць побач Варварынай хаткі. За размалёванымі ў вострыя, срэбныя кветкі шыбамі, трымае варту і сама гаспадыня.

Конь, знюхаўшы вайсковыя мундзіры, спыняецца. Генетычнымі камутатарамі з пакалення ў пакаленне трансмітуецца конская пашана ваеннаму чалавеку. Што бачаць цёплыя, карыя вочы ў той суконнай зелёнці? Ганарысты парад легіёнаў? Маланкавую атаку Будзённага? Перамешваюцца конскія гены, блытаюцца, асабліва тут, на памежжы. Пераплятаюцца і людскія лёсы. На тое і ёсць вайна, каб наша аддзяліць ад чужога, ачысціць, удасканаліць.

Салдацкі абступаюць шыткі і гаспадар, які ў сваім жыцці бачыў не адну вайну, здагадваецца, чаго ад яго патрабуюць. Скінуўшы рукавіцы, з-за пазухі дастае пашпарт, тлумачыць нешта, пільна заглядаючы ў капральскія вочы. Мо стараецца вываражыць з гэтых вачэй сваю будучыню? Капрал чытае зялёную кніжачку, слухае і ўжо ведае, што гаспадар называецца Аляксандр Марчук, і што едзе ён да дачкі, і што дачка яго жыве на гэтай якраз вуліцы. Даўно не быў, дык і едзе паглядзець, як тут ёй вядзецца.

Астатнія салдаты капаюцца ў санях і, здаецца, мала іх цікавіць асоба Аляксандра Марчука. Рыноцца дакладна, метадычна, а калі адслоняць пучок сена, разгорнуць куль саломы, у чырвоныя вайсковыя тварыкі, выскаліўшы доўгія жоўтыя зубы, засмяецца сарамлівая, васковая морда свежаасмаленага кабана. Мабыць, здагадваецца, што ў сур'ёзны ваенны час, без адпаведных дазволаў нельга падарожнічаць каму і куды заманіцца, а ўжо асабліва такім, як ён, кабанчыкам. Нават да роднай дачкі свайго гаспадара.

Многае нельга. Нельга валэндацца пасля дзесятай вечара, нельга групавацца на вуліцы, нельга слухаць эр-ву-э. Не дазваляецца, і баста! Дазваляецца толькі мёрзнуць салдацкім вушам пад скупымі зялёнымі шапкамі. І салдаты, прытанцоўваючы ад холаду, круцяцца наўкол саняў, пакуль найадважнейшы, а па прычыне капральскага звання і камандзір, не спытае:

— А што-небудзь да гэтай закускі ёсць?

Пытанне, можна сказаць, зусім лішняе. Не першая ж гэта вайна ў Аляксандравым жыцці і хто як хто, а ён дасканала ведае, што ў такі час поўная пляшка — дакумент лепшы за ўсе пропускі, ахоўныя граматы, а нават і дэпутацкія білеты.

Салдаты, атрымаўшы жаданую рэч, падаюцца ў свой бок, шукаюць нейкае зацішнае месца, дзе не дагледзяць іх вочы шпіёнаў і не пачуюць вушы дыверсантаў. Толькі дзеці, не дачакаўшыся танкаў, прыглядаюцца, як з дапамогай Аляксандравай пляшкі абаронцы дзяржаўнага ладу даводзяць свае змёрзлыя вантробы да належнай чалавечаму гатунку тэмпературы.

Пан Казік

Ніхто на нашай вуліцы нават не прыкмеціў, калі закончылася вайна. А можа ніколі яе тут і не было? Можа, не знайшоўшы вялікай падтрымкі, накіравалася яна недзе ў іншы бок, туды, дзе больш ахвотна хапаюцца

за вінтоўкі і штыхі і дзе спакон вякоў вядзецца горды, жаўнерска-паўстанчы род? Можа і так. Хто яго цяпер ведае?

— Гэта польска-польская завіруха і нашэ дзело тут ні пры чым, — сказаў аднойчы бацька.

— І маеш рацыю, — падтакнуў пан Грынько. — Маё сто!

Яны гулялі якраз у тысячу, таргавалі адзін у аднаго, выкідалі на стол тузы і каралі, і гэты занятак, здаецца, цікавіў іх больш за ўсе грамадзянскія ці сусветныя войны.

Раней, калі яшчэ пан Ярузэльскі абвясціў апошняю ў сваёй кар’еры баталію, сустрэчы пры картаж адбываліся ў крыху шырэйшай кампаніі. Апрача пана Грынько, заходзіў у наш дом пан Казік. Размяшчаліся найчасцей на кухні — бацька садавіўся пад сцяну, пан Грынько каля дзвярэй, а пан Казік займаў месца пад акном. Гульня, здаралася, зцягвалася і да поўначы, але бывалі і такія дні, калі займацца картамі не вельмі ім хацелася. Згуляўшы тады адну ці дзве раздачы, хтосьці — найчасцей пан Грынько — падымаўся ад стала і маршыраваў да цёткі Варвары, якая сярод шматлікіх сваіх абавязкаў знаходзіла час на патаемны гандаль спіртнымі прадуктамі. Цэны ў яе былі, вядома, крышку вышэйшыя, чым ў дзяржаўных крамах, аднак у супрацьлегласць ад афіцыйнага гандлю ніколі не здараліся там ні аб’ектыўныя цяжкасці, ні непрадбачаныя перабоі ў дастаўках, ні карткі з надпісам Remanent.

Пан Грынько выконваў сваю місію заўжды паспяхова, а калі вяртаўся, на стала чакалі ўжо гарачая яечня, ружовае сала і шклянкі моцнай, п’якучай гарбаты. Між гэтага добра рашучым жэстам пераможцы пан Грынько ставіў стройную, успатнелую ад расы бутэльку, а на ўсякія словы належнай, зрэшты, пашаны нязменна адказваў: “Я каб не дастаў? Добры жарт”.

Гарэлка разлівалася ў слухмяна падстаўленыя кілішкі, нарастаў гоман, мацнеў смех, ружавелі мужчынскія шчокі. Часам здаралася пану Грынько злётаць да цёткі Варвары і другі раз, а вяртаючыся, з парога ўжо, ён кідаў у кухню добра ўсім вядомае “Самогонэ, самогонэ, чом тэбэ тэпэр нэ гонят...” Як наяўны доказ, што і песня можа памыляцца, за гэтым разам даставаў з-за пазухі закаркаваную газетай паўтарачку, ставіў яе на стол і, весела падміргнуўшы, выцягваўся, бы струна, прыкладаў далонь да футравага брыля, рапартаваў: “Рэкамендую панству найнавейшы твор цёткі Варвары”.

Выказаўшы стандартную фразу, працягваў вакальную аповесць пра самагонку, ад якое быццам бы адракліся сучасныя майстры кулінарнага мастацтва, а бацька і пан Казік спраўна ўключаліся ў мелодыю, падтрымлівалі яе, узбагачалі, імправізавалі, даючы такім чынам новае

гучанне старому шлягеру.

Я любіў слухаць гэты спеў. Асабліва здзіўляла мяне, а можа крыху і смяшыла наша мова ў выкананні пана Казіка. Ён, аднак, стараўся не выломлівацца з кампаніі і, калі нават перакручваў ці забываў нейкае слова, малайцавата крочыў за больш спрактыкаванымі запяваламі.

Адбубніўшы некалькі ваенных або саўгасна-народных твораў, мужчыны мянялі рэпертуар. Пачыналі спяваць пра дзевачку, што ішла до лясэчка, пра Каралінку, і пра гуралю, і цяпер ужо пан Казік высоўваўся на чало вакальнай калоны, але і бацька, і пан Грынько таксама ж адважна трымаліся абранага маршруту, зрэдку толькі блытаючы складаную партытуру. А потым доўга развітваліся ў брамцы.

Ярузэльская вайна першым апаражніла месца пад акном. І непрыкметна ды невядома чаму зрабілася пану Казіку не па дарозе ў наш дом.

Напачатку, амаль да канца снежня, ён заглядаў яшчэ, аднак у карты ўжо не гулялі. Праседжвалі наогул моўчкі, а калі што-небудзь гаварылі, то найчасцей пра мароз — люты, трыццаціградусны, які ў снежні не так ужо часта і здараецца.

— *Zima wasza, wiosna nasza*, — сказаў аднойчы пан Казік, паглядаючы ў замець за акном.

Ці сапраўды чакалася яму тая абяцаная пара, калі сядзе снег, пераменіць усё, ці толькі так паўтарылася дзесьці пачутае? Хто можа ведаць? Бацька паглядзеў на пана Казіка вельмі здзіўленым позіркам, задумаўся.

— Нашы, Казік, адно такарныя станкі. Гэтыя, ведаеш, у фабрыцы. І зімой, і вясною. Круглы год.

Ад гэтага здарэння прайшло гадоў шэсць. І бацька, і пан Казік далей працуюць на старым месцы, вітаюцца раніцай, развітваюцца пасля поўдня, часам нават — у большай кампаніі — заходзяць на супольнае піва. Да “Валодзі” або пад “Трынаццатку”.

А я ўсё-такі не ведаю, калі кончылася гэтая дзіўная вайна. А можа яна ўсё яшчэ працягваецца? Мо прагульваецца ноччу вуліцай Добрай Надзеі, хаваецца ў глыбіні панадворкаў, з лістападаўскіх моракаў падкрадаецца пад цёпла-жоўтыя вокны?

Пані Зося

Прыёмнай дырэктара фабрыкі драўляных упаковок валодае пані Зося. Так ужо ён уладкаваны, гэты свет: аднаму сляпы лёс даручае каралеўства, іншаму — армію жывых людзей, а вось пані Зося атрымала пакойчык, пісьмовы стол, крэсла ды шмат патрэбнай, як і зусім лішняй паперы. Хай яно ўсё і не ад сляпога лёсу; дзядзька Юра, як сакратар фабрычнай партыйнай арганізацыі, таксама ж зрабіў, што трэба зрабіць, дзеля павышэння статусу вясковай пляменніцы, аднак ці варта гаварыць пра метады, калі канчатковы вынік атрымаўся цалкам прыстойны? А, дарэчы, хто сёння памятае партыю, а тым больш яе сярэдняга калібру сыноў? Ніхто. Наг пані Зося, калі ўжо спытаць яе пра прафесійныя задаткі, успамяне беластоцкую гастронамічную школу, прыгадае і ліцэй у Дубінах, уваскрэснуць у яе памяці добрыя і блягія здарэнні з камп'ютэрных курсаў у Гайнаўцы. А вось пра дзядзьку Юру не пачуецца ад яе ні слова. Няўдзячнасць? Бадай не. Калі ж ёсць нейкія прычыны гэтай кароткай памяці, то перш за ўсё трэба падумаць пра апалітычнасць прафесіяналаў. А яна — прафесійнасць — вышэй за ўсякія сваяцкасці. Такім чынам сундукаватая постаць дзядзькі Юры адышла ў забыццё. Час ад часу стрэнецца яе, гэту постаць, у мясцовым парку. Разгортваючы прытаптанымі чаравікамі сухое лісце, яна няспешна брыдзе ў халодную імглу, задумоўваючыся, прэўна, над падманлівасцю жыцця, над нетрываласцю ўлады і яе моцы. І над несмяротнасцю Няўдзячнасці. А ў парку прытуляюцца, абдымаюцца, цалуюцца маладыя. І не пачуеш слова падзякі за свой бескарыслвы рэвалюцыйны труд.

— Каву? Гарбату? — спытае пані Зося, калі ўжо пераступіце парог яе пакойчыка.

Вядома, далёка не кожнаму такое пытанне ставіцца. Прыёмная дырэктара фабрыкі драўляных упаковок усё-такі не гастронамічная гаспадарка, дзе першы лепшы бадзяга, ледзь расчыніўшы дзверы, выяўляе жаданне дагадзіць свайму жывату, а чуйныя афіцыянткі, здаецца, чытаюць у думках сваіх кліентаў.

Калі аднак пані Зося, крыху прынамсі, ведае вашу асобу, можаце спадзявацца на традыцыйнае: “Каву ці гарбату?”

Вы, пэўна, прыкмецілі ўжо, што ў горадзе ўсе сустрэчы, як прыватныя, так і афіцыйныя, службовыя, пачынаюцца піццём кавы або, прынамсі, гарбаты. Асабліва моцна трымаюцца за гэты абрад маладыя жанчыны, якія не так даўно прыехалі сюды з навакольных вёсак. Занадта рана аблажыўшыся патомствам і хатнімі, прэзаічнымі абавязкамі, мрояць пра вялікі, бліскучы, бачаны ў тэлевізары свет. І апошняй ніткай, якая спалучае іх з гэтай тэлевізійнай ілюзіяй, з’яўляецца кубак ранішняй кавы. Так яно бывае з паспалітымі, шэрымі жанчынамі. А вось у пані Зосі жаданне пачаставаць вас гарбатай мае зусім іншыя прычыны, бо справа тут не ў комплексах, але ў звычайнай гасціннасці, далікатнасці і культурнасці. Такая ўжо яна, пані Зося.

Другі год адыходзіць у нябыт, як дантыстычны тэхнік Апенька зрабіў ёй шлобную прапанову, а пані Зося з-за далікатнасці не адказвае ні так, ні не. Староннія людзі, бо толькі яны ўсё і пра ўсіх ведаюць, пашэптваюць тайком, што Зосіна сэрца назаўжды захапіў непрысутны ўжо ў горадзе мастак Шура. Мо і праўда, каханне іхняе, безумоўна, было найвышэйшага гатунку і справы ішлі туды, куды трэба, значыць — пад вянец.

— А акварэль, гэта рыба марская ці прэснаводная? — спытала дзяўчына, не здагадваючыся нат, што такія нявінны, на першы погляд звычайныя сказ перайначыць і сённяшні дзень, і так дакладна абдуманую будучыню. Мастак Шура натужліва якраз змагаўся з Зосіным актам, дабываючы з уяўлення (зласліўцы кажуць, што не толькі з яго) дзвючыя грудзі, каб перанесці іх у раёны даступныя і іншым пачуццям. Пачуўшы ад Зосі такое пытанне, спачатку ён збялеў, потым пачырванеў раптоўна, а яшчэ пазней, элегантна паклаўшы пэндзаль, заявіў пра неадкладную патрэбу схадзіць у кіёск па папяросы. І больш яго ў мястэчку не бачылі.

Хваліўся пасля наш мясцовы цырульнік, што сустрэў аднойчы Шуру ў Варшаве на Ружыцкім базары. У парваным пінжаку, ашчацінелы, ён прагульваўся між ларкамі, час ад часу пакрыкваючы:

— Макрэль — акварэль — селядцы! Акула — бамбула — кіт!

Людзі праходзілі абыякава, часам толькі той ці сёй спыняўся, каб больш дакладна распытаць пра выгляд ці харчовыя звычаі незвычайнай рыбы бамбулы.

Пані Зосі, у памяць раптоўна закончанага кахання, застаўся выразна незакончаны партрэт: там, дзе жанчыны звычайна носяць грудзі, калечыць вочы парожняе месца. І, магчыма, як цяпер задумоўваюцца спецыялісты, хто і чаму акалечыў мілоскую Венеру, так у далёкай прышласці нейкі аматар мастацтва задумаецца: хто і чаму адняў грудзі Зосі з Гайнаўкі?

Рыцар

Пайшло далёка за поўнач, калі нехта застукаў у акно. Стары пралупіў вочы і, стрымаўшы дыханне, стараўся вылавіць з мораку нейкі знаёмы і прыязны шум. Стук за акном паўтарыўся, аднак ён не быў ні знаёмы, ні прыязны.

— Хто там? — спытаў стары, прытуліўшы душу да касяка.

— Рыцар, змагар за праўду і справядлівасць. І за волю таксама, — адказаў голас з-за сцяны.

Стары вокамгненна перабраў у памяці доўгі пералік усякіх камандзіраў, якія за апошнія дзесяцігоддзі швэндаліся пад ягонымі вокнамі. Праўда, былі там і змагары за волю, і змагары за справядлівасць, трапіліся і змагары за праўду. Дык каб адразу ўсе тры ў адной асобе — цяпер гэта першы раз.

— Вы з лесу, пане? — спытаў. Спытаў абы спытаць, абы перапыніць цішыню, якая непатрэбна ўстаялася па абодва бакі сцяны. Вядома было, калі ўжо нехта прыходзіў сюды, дык абавязкова з лесу.

— З горада іду, змарыўся, — адказ быў зусім нечаканы.

— Нічога, пане, няма ў мяне. Няма хлеба, няма мукі, сала няма...

— А мне нічога і не трэба.

Не, такое яшчэ не чуў. Змаганне за волю і справядлівасць заўжды адбывалася з дапамогай дзедавай мукі, хлеба і сала, а цяпер уся тая зброя аказваецца – лішняя?

— Э-гэ-гэ! Як гэта — сала непатрэбнае? — недаверлівасць аказалася большай за страх і прамовіла голасам крыху ганарыстым, а крыху і раздражнёным.

— Ёсць у мяне ўсё. І хлеб, і да хлеба. Я ж сучасны рыцар. А дзверы — адчыніце. Запрашалі ж, — той пачаў траціць цярдлівасць.

Стары змагаўся ўжо з клямкаю. Яшчэ хвіліна і — дзверы расчыніліся. Стаялі адзін насупраць аднаго, перакідваючыся позіркамі.

— Вось я і тут, — азваўся першым прышлы. — Вы мяне клікалі і, як

бачыце, два разы паўтараць няма патрэбы.

— Што? — не зразумеў стары.

— Клікалі, клікалі. Апошняя ночы, праз сон. Памятаць не памятаеце, вядома. Усе вашы сны — во тут яны, — далікатным пальцам пастукаў у сваю скронь.

У святле электрычнай лямпачкі панцыр госця паказаўся ў поўнай прыгажосці. Не кальчуга, не шлем, а фетравы капялюш, паліто даўжынёю да палавіны лыткі, туфлі...

Жывога рыцара ў камплектнай экіпіроўцы дзед, праўда, ніколі не бачыў. Тыя, што калісь прыходзілі з лесу ды рэкамендаваліся рыцарамі, уяўлялі сабою блытаніну стыляў, эпох і густаў. А часта іхні вонкавы выгляд адлюстроўваў адно змесціва сундукоў навакольнага насельніцтва. Здаралася, што адну і тую постаць акрывалі канфедэратка, шынель чырвонаармейца і шлюбныя нагавіцы нейкага Астапа ці Кірылы — цёмна-сінія, у прадаўгаватыя, светлыя палоскі. А тут, сённяшні госць не падыходзіў да ніякай, вядомай дзеду, катэгорыі. Калі яны, абодва, паселі на кухні, у прыемным цяпле, што нападўняла цела бяспечнай санлівасцю, незнаёмы зусім быў падобны на рыцара. Змораны твар, вочы ў сетачцы маршчын. Узрост — пад трыццаць, найгоршы якраз, калі хлопец-ветрагон і сталы мужчына адно і тое ж крэсла цягнуць кожны ў свой бок.

— А мо па чарачцы, га? — спытала цераз старога звычайная, вякамі замацаваная, гасціннасць і, не пачуўшы адмовы, пашлэпала за дзедам у сенцы. Ад самагонкі, моцнай і п'якучай, зрабілася яшчэ цяплей, але памацнела і санлівасць, далікатнымі хвалямі падплыла пад павекі.

— У горадзе даўно? — пацікавіўся дзед.

— Першае пакаленне. Але — прывыкнуць не даецца. Так яно і ёсць, калі цела там, а сны і душа — тут.

— А займаецеся ў горадзе — чым?

— Змагаюся. За праўду, за волю, за справядлівасць. Куды клічуць, туды іду. Дайце мне свае сны і сваю душу, а я знайду вашу праўду. Хі-хі-хі, — засмяяўся, выскаліўшы зубы, дзіўны госць.

Смех атрымаўся ненатуральна халодны, быццам ледзяны студзеньскі скразняк загудзеў у коміне, заенчыў і, пабразгваючы кухоннымі фаеркамі, выскачыў на кухню. Ад неспадзяванага ветру хістанулася, загайдалася электрычная лямпачка, сцягнула святло. З другога боку, з мораку, разгортваючы натухлае ў першыя прымаразкі лісцё, зноў нехта набліжаўся да сцяны.

— Груган, — мільганула ў дзедавай галаве. — Чорны груган. Той, які паказваецца чалавеку адзін раз у жыцці. Той, які, калі захоча, адным

крылом можа заслانیць узыход сонца, а другім — яго захад.

Дзеду зрабілася не па сабе і, перамагаючы не першы ў жыцці страх, а усё ж такі якісьці іншы, страх незразумелы, ён падняў вочы, глянуў на госця. Груган у фетравым капелюшы, заклаўшы крыло за крыло, знерухомеў за сталом. Чорныя, смалістыя вочы ўпіліся ў дзедаў твар, у вантробы, пранікалі ў тайныя закавулкі цела, між сэрцам і страўнікам, туды, дзе прысела на кукішках спалоханая душа. Згледзеўшы яе груган разявіў дзюбу ў радаснай усмешцы.

— Ёсць, — застракаталі дзюбатыя вусны. — Добра, значыць, спадзяваўся, што тут яна і будзе.

— Ттт-аа-бе што трэба, — зазвінеў пратэз. — Дзед нават здзівіўся: штучныя зубы гэтаксама ведаюць страх, як і сапраўдныя. — Бяры, во, што хочаш, — спрабаваў падняцца, падысці да шкафчыка, дзе падсыхаў хлеб, не далей як учора куплены.

— Хлеба ў нас дастатак, — ускудлачваючы цёмна-сіняе пер'е, шыя гругана працягнулася, вышэй падняла дзюбатую галаву. Чорнае крыло паглыбілася ў дзедавыя вантробы, цаля за цаляй перабіраючы іх пёрыстымі пальцамі, аж, ад нечаканай маніпуляцыі, страўнік пад'ехаў пад самае горла і спыніўся.

— Гэта сон. Злы, кашмарны сон, — ідучы за голасам маленькай, дрыжачай надзеі стары спрабаваў ушчыпнуць свае худыя галёнкі і супакоіўся: не забалела. Ён сапраўды спаў.

А раніцай не абудзіўся.

Колька, які лётаў над мястэчкам

Заўжды паўтараў, што будзе лётаць. Здаецца — і якое ж тут дзіва? У дзіцячыя гады ўсе мы лётчыкі, касманаўты, матросы ці — у самым горшым выпадку — камандзіры партызанскіх атрадаў, якія цёмнымі начаі падымаюць сваіх падначаленых у бясконцы бой за праўду, і за Радзіму.

З часам мроі мяняюцца, курчацца, аж зняслаўленыя з'едлівымі языкамі рэчаіснасці сыходзяць у падпольную краіну сноў, куды толькі час ад часу зазіраюць дарослыя людзі.

— Буду лётаць як птушка, — Колька, задраўшы галаву, глядзеў у летняе неба. — Або як вецер.

У такіх выпадках Пеця прыкладваў вялікі палец да скроні, а з чатырох апошніх складваў жвавае крыльца і ўсю тую ацэнку Колікавых планаў падмацоўваў пранізлівым свістам. Мы згаджаліся з Пецем. Можна ж адарвацца ад зямлі на самалёце, на аэрастаце, ну, няхай сабе і на крылах, бы Ікар, пра якога ў школе талкавала пані настаўніца. Аднак крыліцца вось так, з сябе самога? Не здаралася падобнае ні ў нашым мястэчку, ні нават у вялікіх гарадах.

— Я буду лётаць на ТУ-154, — талкова абвяшчаў Сенік.

— А я на ТУ-155, — Пеця, як заўжды, стараўся ступіць крок далей. А потым брылі мы ў гурнянскія лугі, дзе гулялі ў мяч або ў чатырох танкістаў, і калі над мястэчкам стаяла невыносная слякота, лягалі ў высокай траве і, звычайна, глядзелі ў неба.

Час вылузвае чалавека з кароткіх штонікаў і забівае яго ў доўгія нагавіцы ды ў яшчэ даўжэйшы ланцуг штодзённых клопатаў. Пеця і

Сенік не стрэліся на паднебных шляхах. Напароліся на сябе пад брамай фабрыкі, якую ў мастэчку называлі папросту тартак, а потым сустракаліся там ужо заўсёды. Пасля працы ішлі ў бар “Экспрэс”, выпівалі два-тры піва, чарачку гарэлкі. А часам, у дні, калі іхніх жанчын асабліва даймаў свет, і калі жанчыны без лішняй цырымоніі адплачвалі свету той жа манетай, у такія вось дні чарачка ператваралася ў бутэльку, а важныя мужчынскія гутаркі зацягваліся да глыбокай ночы.

Колька паехаў у далёкі свет і пра яго тут забылі, тым болей, што мы ўсе паспелі жаніцца і ва ўсіх нашых жанчын час ад часу здараліся благія хвіліны.

*

Вясна выпаўзла з пушчы белымі стужкамі анемонаў, разлілася фіялетавымі пралескамі, дзьмухнула цёплым, шаўкавістым ветрам, і нас, закарузлых у зімовым здранцвенні, пацягнула на гурнянскія лугі. Не шмат засталася з прызабытага дзяцінства. Палі, якія пачыналіся амаль з Вжасовай вуліцы і ператвараліся ў заліўныя лугі, у хісткія балоты ды, абмінаючы крутымі сцежкамі Старую Юдзянку, беглі дзесьці прад Барок, пад Пасечнікі, пад Пярэева, цяпер там і сям зарасталі мураванымі дамамі. На панадворках, бы экзатычная птушка ў клетцы, раскладала крылы роўненька падстрыжаная трава.

— Жыццё прыгожае, — як відавочны доказ банальнаму ўсё ж такі сцвярджэнню, Гжэсь расклаў здабытую на цеснях каўбасу. Сядзелі мы ва ўтульным закавулку за Старою Юдзянкаю і гулялі ў карты, папівалі цёплае піва, разважалі пра беспрацоўе, якое ў мястэчку пашыралася, бы інфекцыйная хвароба, не абмінаючы і нашай кампаніі. Дзень памаленьку хіліўся на захад. Верабей, што прысеў у цяністым нутры ляшчыны, задрамаў ад няма чаго рабіць і, страціўшы раўнавагу, шлёпнуўся на сухую траву. Падхапіўся засаромлены, паправіў дзюбаю ўскудлачаныя пёркі, разглянуўся і, супакоены нашай абьякавасцю, вярнуўся ў ляшчынавы цень.

— А да мяне зноў цёшча звалілася, — сказаў Сенік.

Хлопцы кіўнулі галовамі ў знак, што ўсё разумеюць і спачуваюць, аднак выказвацца ўслых нікому не хацелася. Стомленыя цяплотаю, півам і картамі, драмалі.

Сонную цішыню парушыў далікатны шоргат, затым працяглы свіст паветра, быццам не верабей ужо, а нейкая большая птушка звалілася на зямлю. Хаця не хаця паднялі мы галовы. Атрасаючы з пінжака нябачны пыл, стаяў перад намі Колька. Стаяў і ўсміхаўся.

— А ты тут адкуль? — Пеця падняўся, прысеў на кукішкі.
— Прыляцеў. Адтуль во, — Колька паказаў на чыстае неба.
— Як гэта — прыляцеў? — цяпер і мы адзін за адным выпаўзалі з сухое травы, падыходзілі да яго бліжэй.
— Звычайна, прыляцеў і ўсё. Абяцаў жа...
— Значыць, што? Гоп-гоп, падскочыў і прыляцеў?
— Ага. Не адразу, вядома. Доўгія гады цяжкай працы былі. Не верыце, га?

Мы, праўда, не давяралі Колікавым словам. Ён хіба і здагадаўся. Таму, узяўшы салідны разбег, падскочыў раз і яшчэ раз, раскінуў шырока далоні, левай нагою адштурхнуўся ад стоптанай травы і ўзняўся над нашымі галавамі. Зрабіў шырокі круг па-над лугам, над лесам, накіраваўся да мястэчка. За высокім комінам малачарні павярнуў направа, абляцеў купалы новай царквы, успырхнуў над чырвонымі дахамі надлясніцтва, над Вжасовай вуліцай, і вярнуўся.

— І як? — спыталі паружавелья ад ветру ягоныя шчокі.

— Ну, нічога сабе, — пакруціў галавою Гжэсь.

— Значыць, лётаеш, — ні то спытаў, ні то пацвердзіў Пеця. Ён не глядзеў на Коліка. Сачыў за чымсьці ў высокай траве і, адшукаўшы, схопіў тое штосьці зубамі, змагаўся хвіліну з упартай матэрыяй капсулі, плонюў і працягнуў Коліку сагрэтую на сонцы бутэльку. — За твай палёт! І за сустрэчу.

— Дзякуй. Але — самі разумеце, калі лётаю — не п'ю. Нават піва. А зрэшты, — паглядзеў у неба. — Позна ўжо. І на вецер паказвае. Дзьмухне — не паляціш. Упоцёмкі таксама ж...

Мы маўчалі. Бываюць людзі, якіх сустракаеш штодзённа і нагаварыцца з імі не паспееш. Бываюць і другія, стрэнеш такога раз у гадоў дзесяць і адно, што табе прыходзіць на думку, — гэта маўчанне.

— Ну, хлопцы, мне пара. Справы чакаюць, — як і раней узяў ён шпаркі разбег, адштурхнуўся, праз хвіліну бачылі мы на фоне чыстага неба яркі зялёны пункт, а потым зелень Колікавага пінжака злілася з маёвым блакітам і знікла.

— Паляцеў, — Гжэсь сказаў тое, што і так усім было вядома.

— І х..й з ім, — груба падсумаваў Сенік.

— Вось табе і лётчык. Ветру баіцца, цемры баіцца, піва баіцца. — Пеця ўліваў у сябе апошнюю бутэльку. Па-над гладкай кругласцю цёмна-карычневага шкла, паглядаў у пустое неба. А можа так толькі, для зручнасці, дзеля спраўнейшага апаражнення сагрэтай на сонцы пляшкі, адкінуў назад галаву ды зусім і не сачыў за лётчыкам у зялёным пінжаку?

— І не пагаварылі. Цікава вось, што там у Коліка. Жонка, дзеці, — пашкадаваў Гжэсь.

— Якая там жонка! Патрэбны каму такі чудак?

— І праўда. Чудак. Заўжды разявай быў.

— І ,пэўна, камуняк... Бачылі? Над царквою ляцеў і не перахрысціўся.

— Дурных не возяць, дурныя самі лётаюць. — Пеця адкінуў у траву парожнюю бутэльку. Мядзяны, заходні прамень пакаўзнуўся на шкле і спалоханы пабег між ляшчын, між соснаў, у морак.

КАМУНІКАТ.ORG

Змест

Фірма	5
Гульня ў каханне	16
Бар у “Алеся”	22
Краявід без клямки	31
Крах	42
Паклонніца літаратуры	52
Кароткая гісторыя Партыі кучаравых	55
Смутная гісторыя з гадзіннікам фірмы “Патэк”	68
Вуліца Добрай Надзеі	72
Пані Зося	80
Рыцар	82
Колька, які лётаў над мястэчкам	85